

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SİYASET SOSYOLOJİSİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİYASAL PARTİ TİPOLOJİLERİ:
MAURICE DUVERGER
(1917-2014) VE SONRASI

Emine Nergis SİNANOĞLU
2501180819

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Enes KABAĞCI

İSTANBUL – 2021

ÖZ
SİYASAL PARTİ TİPOLOJİLERİ: MAURICE DUVERGER
(1917-2014) VE SONRASI
EMİNE NERGİS SİNANOĞLU

Maurice Duverger siyaset bilimi disiplininin kurumsallaşması sürecinde önemli rol oynar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyaset biliminin ayrı bir disiplin hâline gelmesi için teorik ve pratik düzlemde yoğun çaba gösterir. Fransa'daki çeşitli üniversitelerde siyaset bilimi enstitü ve bölüm kuruluş süreçlerinde; uluslararası bağlamda da disipline dair dergi ve derneklerin kuruluşunda yer alır. Siyaset bilimi, siyaset sosyolojisi ve hukuk alanında birçok çalışma yapar. Uluslararası akademik literatürde yayımları, eserlerinin çevirileri ve konuk öğretim üyelikleri ile tanınırlık kazanır.

Duverger genel ölçüde siyaset biliminin oluşum ve gelişim süreçlerinde etkinlik gösterirken özelden siyasal partilere yönelik bilimsel incelemeleri başlatmak ve genellenebilir bulgular ortaya koymak ister. Yirminci yüzyılın başından itibaren partiler, yapısal özellikleri dikkate alınarak ve karşılaştırmalı biçimde çalışılmaya başlanır. Duverger bu çalışmaların genel ve kapsamlı ilk adımını atar. Partileri organizasyonel niteliklerine göre inceler, onları sınıflandırarak kendi parti tipolojisini oluşturur; parti sistemleri ve siyasal sistemler arasında ilişki kurar ve bunu kurumsallaştırır. Duverger'den sonra parti çalışmaları ve parti tipolojileri günümüze dek devam eder.

Duverger ve siyasal parti tipolojileri etrafında şekillenen bu çalışmada ilk olarak Duverger'nin yaşamı, çalışmaları, siyaset bilimi ve sosyolojisine dair düşünceleri ve akademik dolaşımı incelenecektir. Ardından Duverger'nin parti tipolojisine ve son olarak birçok teorisyenin katkısıyla gelişerek günümüze ulaşan tipoloji çalışmalarına odaklanılacaktır. Bu şekilde Duverger'nin tipolojisinin hâlâ geçerliliğini koruyup korumadığı tartışılacak ve aynı zamanda genel olarak tipoloji çalışmalarının mevcut durumu gözlemlenecektir.

Anahtar Kelimeler: siyasal parti tipolojisi, Maurice Duverger, siyasal parti, siyaset sosyolojisi, siyaset bilimi, 20. yüzyıl Fransız siyaset bilimi.

ABSTRACT
POLITICAL PARTY TYPOLOGIES: MAURICE DUVERGER
(1917-2014) AND AFTER
EMİNE NERGİS SİNANOĞLU

Maurice Duverger plays an important role in the process of institutionalization of political science discipline. After the Second World War, he shows great efforts both theoretically and practically to make political science an independent discipline. He participates in the establishments of the political science institute and department at different universities in France, also in the establishments of associations and a journal related to the discipline in an international context. He does a lot of work in the fields of political science, political sociology and law. He obtains a reputation in the international academic literature thanks to publications, translations of his works and being guest lecturer at various universities.

While Duverger is active in the formation and development of political science in general, in particular he wants to initiate scientific studies on political parties and reveal generalizable findings. From the beginning of the twentieth century, parties begin to be studied comparatively, also considering their structural features. Duverger takes the first general and comprehensive step in these studies. He studies parties according to their organizational features, classifies them and creates his own party typology; establishes a relationship between party systems and political systems then theorizes it. After Duverger, party studies and party typologies still continue to this day.

In this thesis, that is shaped around Duverger and political party typologies, firstly Duverger's life, studies, thoughts on political science and sociology and academic circulation will be examined. Then the focus will be on his party typology and lastly typology studies that have come to this day with the contribution of many theorists. In this way, it will be discussed whether Duverger's typology is still valid or not, and at the same time, the general state of the typology studies will be observed.

Key Words: political party typology, Maurice Duverger, political party, political sociology, political science, 20th century French political science.

ÖNSÖZ

Siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi, araştırma nesneleri aynı olmakla birlikte bakış açıları farklı iki disiplindir. Alanında tanınır bir siyaset bilimci olan Maurice Duverger de – aslen bir hukukçu olup – siyaset bilimi ve sosyolojisi ile oldukça yakın ilişki geliştirir. İlk olarak Galatasaray Üniversitesindeki lisans derslerimde karşılaştığım Duverger'nin çalışmaları, üniversitelerde ilgili derslerin referans kaynaklarından biri olmaya hâlâ devam ediyor.

Fransız siyaset bilimci Duverger'nin parti tipolojisinin günümüzdeki geçerliliğinin sorgulanacağı bu tezde, yaygın bir yöntem olan, sadece ortaya konulmuş bir teoriyi (tipolojiyi) çalışmanın ötesinde, biyografik araştırmalardan da faydalanılmıştır. Tüm zorluklarının yanında bu tercihin daha geniş bir perspektif sunması, hazırlık aşamasındaki temel motivasyonumu oluşturmuştur. Siyaset bilimi lisans ve siyaset sosyolojisi yüksek lisans eğitimim üzerine, bu tez çalışmasında Duverger'yi, çalışmalarını, parti tipolojisini incelemek, ilgi duyduğum siyasal parti araştırmalarına dair bilgi birikiminin artmasında da etkili olmuştur. Elde edilen temel bilgiler yardımıyla, öncelikle Duverger'nin tipolojisinin ortaya konulduğu özel ve genel koşullar tespit edilmeye çalışılmıştır. Ardından söz konusu model, bilhassa Duverger'nin kendi kitabından yararlanılarak incelenmiştir: Parti şemasını anlamaya ve eleştirilerle sorgulamaya gayret edilmiştir. Son bölümdeki ardıl örnekler yardımıyla da bu sorgulama genişletilmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya başlarken kısa süreli bir Fransa seyahati ile hem orada doğrudan kaynaklara erişebilmek hem de belki mülakatlar yaparak Duverger'nin hayatı, çalışmaları ve düşünceleri ile ilgili tanıklıklar elde edebilmek amaçlanmıştı. Ancak küresel salgının etkileri dolayısıyla bu plan gerçekleştirilememiştir.

Literatüre mütevazı bir katkı sağlama amacıyla yola çıkılan bu süreçte ve öncesinde üzerimde emeği olanlara teşekkürlerimi ifade etmek isterim: Her zaman olduğu gibi tez hazırlık sürecimde de yanımda olan babam, annem, ablam ve kardeşime varlıkları ve bana verdikleri manevi destekten ötürü minnettarım.

Siyaset bilimi formasyonunu kazandığım Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümündeki hocalarıma ve kendilerinden ders aldığım diğer bölüm hocalarına da üzerimdeki emekleri için teşekkür ederim. İstanbul Üniversitesinde

Siyaset Sosyolojisi yüksek lisans programı vesilesi ile tanıştığım bütün hocalarıma, ilk andan itibaren gösterdikleri tüm samimiyet ve ilgileri; daha çok okumaya, daha çok çalışmaya yönelik telkinlerinden ötürü şükranlarımı sunarım. Tez konusu araştırmalarımda yardımını esirgemeyen İsmail COŞKUN hocama nitelikli bir çalışma ortaya koymam konusundaki teşvikinden ötürü ayrıca teşekkür ediyorum.

Tez yazmak, konu belirleme safhasından itibaren zorlu bir süreç. Bu yoğun ve yer yer sıkıcı bir hâl alabilen tez yazım sürecinde, en başından beri tüm özeni ve dikkati ile danışmanlığımı yürüten; yorumları ve sorularıyla beni daha iyi olanı yapmaya yönlendiren hocam Enes KABAKCI'ya büyük bir teşekkürü borç bilirim.

İSTANBUL, 2021

EMİNE NERGİS SİNANOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MAURICE DUVERGER

1.1. Kimdir?	8
1.2. Yaşamı	9
1.2.1. Eğitim Serüveni: İlkokuldan Üniversiteye	9
1.2.2. Kariyer: Akademi ve Medya	11
1.2.3. Sürekli İlgi: Aktif Siyaset	15
1.3. Çalışmaları	21
1.4. Duverger'nin Dolaşımı	24
1.5. Siyaset Bilimine ve Sosyolojisine Dair: Bakış ve Metodoloji	27

İKİNCİ BÖLÜM

DUVERGER'NİN PARTİLERİ

2.1. Partilere Bilimsel Yaklaşım	31
2.1.1. Öncü İsimler: Ostrogorski ve Michels	32
2.1.2. Eski ve Yeni Siyaset Bilimi Arasında	35
2.1.3. Parti Çalışmalarında Basamak	37
2.2. Partileri Tanımlamak	38
2.2.1. Partilerin Doğuşu ve Ayırıcı Mekanizmalar	39
2.3. Duverger'nin Tipolojisi: Kadro ve Kitle Partileri	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARDIL PARTİ TİPOLOJİLERİ

3.1. Duverger'den Sonra: Yeni Modeller	59
--	----

3.2. Duverger Ekseninde Teorik Modelleme Tartışmaları	60
3.2.1. Sigmund Neumann: Bireysel Temsil Partilerinden Bütünleşme Partilerine	60
3.2.2. Otto Kirchheimer: Tümünü Yakala Partisi	62
3.2.3. Angelo Panebianco: Politik Profesyonelleşmeye Geçiş..	66
3.2.4. Richard Katz ve Peter Mair: Kartel Partisi	67
3.3. Kadro ve Kitle Partisi Modeli Üzerine	72
3.3.1. Samuel Eldersveld: Stratarşik Parti	72
3.3.2. Alan Ware: Güncel Bir Elit-Kitle Ayrımı	74
3.3.3. Ruud Koole: Modern Kadro Partisi	75
3.3.4. David Olson: Yeni Demokrasilerde Kadro Partisi	77
3.4. Parti Tipolojisi Tartışmalarının Dönüşümü	78
3.5. Toparlayıcı Şema Çalışmaları	82
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	94

EKLER

EK 1: Biyografi	105
EK 2: Maurice Duverger'nin Kitapları	106

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı eser
AFSP	: Association française de science politique (Fransız Siyaset Bilimi Derneği)
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CDA	: Christian Democratic Appeal (Hristiyan Demokrat Parti)
CDU	: Christian Democratic Union of Germany (Almanya Hristiyan Demokrat Birliği)
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
IEP	: Institut d'Etudes Politiques (Siyasi İncelemeler Enstitüsü)
IPSA	: International Political Science Association (Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği)
JUPR	: Les Jeunesses de l'Union politique républicaine (Cumhuriyetçi Siyasi Birlik Gençliği)
No	: Sayı
PCF	: Parti communiste français (Fransız Komünist Partisi)
PPF	: Parti populaire français (Fransız Halkçı Partisi)
RFSP	: La Revue française de science politique (Fransız Siyaset Bilimi Dergisi)
RPR	: Rassemblement pour la République (Cumhuriyet için Birlik)
s.	: Sayfa
SPD	: Social Democratic Party of Germany (Almanya Sosyal Demokrat Partisi)
UPJF	: L'Union populaire de la jeunesse française (Fransız

UPR Halkçı Gençlik Birliği)
: L'Union politique républicaine (Cumhuriyetçi Siyasi
Birlik)

GİRİŞ

Siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisinin ortak araştırma nesnelerinden olan siyasal partilerin tarihi, siyasal gruplaşmalara dayanır. Partiler nihayet günümüzde karşılık bulduğu anlama doğru yol alırken onu, karşılaştırmalı bir biçimde, bilimsel teknikler çerçevesinde ele alma çabaları da ortaya çıkar. Siyasal partilerin kendilerinde bulundurmaları gereken niteliklere göre değil, gerçekte nasıl olduklarına yönelik inceleme girişimleri on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlayan uzun bir geçmişe sahiptir. Siyaset bilimi henüz kurumsal bir kimliğe bürünmemişken partiler üzerine ilk çalışmalar görülmeye başlar.¹ Yirminci yüzyıl ise genellenebilir sonuçlara ulaşma gayretiyle partilerin daha geniş bir perspektiften, birbirleriyle kıyas edilerek çalışıldığı bir dönemin başlangıcı olur. Bu başlangıç aynı zamanda Fransız siyaset biliminin tekrardan canlandığı, “ikinci doğumunu” gerçekleştirdiği zaman dilimidir.² Sosyal bilimci Maurice Duverger bu iki gelişim sürecinde (siyasal partilerin – yeniden – incelenmesi ve siyaset biliminin – yeniden – doğuşu) de yer alır: Özellikle *Siyasi Partiler* isimli kitabıyla siyaset bilimi disiplininin ve parti çalışmalarının önemli dönemeçlerine tanıklık ve eşlik eder.

Üniversitede hukuk eğitimi alan Maurice Duverger, ilk gençlik yıllarından itibaren içerisinde bulunduğu siyasete olan ilgisini akademik bağlama aktararak siyaset bilimine yönelir. Sağda ve solda konumlanan çeşitli siyasal partilere üyelikleri sırasında edindiği aktif siyaset tecrübesi ve bunun kendisine getirdiği içeriden gözlem birikimi ile hayatının ileriki dönemlerinde siyasal kurumları ve bilhassa partileri inceleme konusu olarak ele alır. Partileri, siyaset biliminin kurumsallaşma süreciyle bağlantılı olarak inceler. Amacı, alanda genellenebilir bulguları keşfederek bir teoriye ulaşabilmek, dolayısıyla ardıl çalışmaların gelişimine de ön ayak olmaktır. “Kadro partisi” ve “kitle partisi” ayrımını sunduğu parti tipolojisi, bahsedilen gayretin ürünlerindendir.

¹ Frédéric Sawicki, “La science politique et l’étude des partis politiques”, **Cahiers français**, No: 276, 1996 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Frederic_Sawicki/publication/262896311_La_sciences_politique_et_l%27etude_des_partis_politiques/links/00b495391c1d67bbe4000000/La-science-politique-et-l%27etude-des-partis-politiques.pdf 3 Temmuz 2020.

² Bernard Dolez, Bernard Grofman ve Annie Laurent, “Introduction”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-7.htm> 17 Kasım 2020.

Alanın klasiklerinden biri olarak anılan Duverger'nin *Siyasi Partiler* ile literatüre giren söz konusu çalışmasından günümüze dek çok sayıda tipoloji oluşturulur. Duverger ve ardından birçok sosyal bilimci, siyasal partileri kategorize edebilme güdüsüyle literatüre çeşitli tipolojiler sunar. İdeal tiplere karşılık gelen bu modeller, partilerin birbirinden farklı kıstaslar (organizasyonel, sosyal, fonksiyonel) aracılığıyla ayrıştırılması ve dikkate alınan niteliklerinin çeşitliliği sonucunda, geniş olduğu kadar karmaşık bir parti tipolojisi yazınına ortaya çıkarır. Parti tipolojisi literatürünün yanında, genel olarak parti araştırmaları da birçok sosyal bilim disiplininin ilgisini cezbeder ve “kanonik” bir nitelik kazanır.³

Sigmund Neumann, Samuel Eldersveld, Otto Kirchheimer, Alan Ware, Angelo Panebianco, Ruud Koole, Richard Katz ile Peter Mair ve David Olson bu çalışmada ele alınacak ardıl teorisyenlerdir. Sayılan sosyal bilimcilerin her biri siyasal partileri farklı niteliklerini göz önüne alarak sınıflandırır. Parti modelleri arasındaki geçişkenlik veya ilişkiye yönelik bakışları da değişkenlik gösterir. Dünyanın içerisinde bulunduğu koşullar; politik, ekonomik ve sosyal gündemlerde meydana gelen değişiklikler partilerin oluşumunu etkilerken bu durum, parti modellemelerini de çeşitlendirir. Burada bahsi geçen isimleri Duverger'nin modelinden veya farklı bir noktadan yola çıkanlar olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Nihayetinde oluşturulan iki grup da bu alanın temel çalışmalarından biri hâline gelmiş Duverger'nin kadro-kitle partisi ayrımı ve burada kullandığı vizyon ile bir şekilde ilişkilidir: Ya onu destekleyen, onunla devamlılık gösteren nitelikleri vardır ya da onu eleştiren ve farklılıklar getiren açıklamalar söz konusudur.

Siyasal parti araştırmalarının en klasik ismi olan Duverger, çalışmaları ile uluslararası literatürde geniş bir sirkülasyona sahiptir. Pek çok dile çevirisi yapılan kitaplarıyla ünü, Fransız akademisinin dışına çıkar. “ ... *Hukuk fakültelerinden, kendisi kadar yurtdışında bahsedilen, okunan, tercüme edilen çok az siyaset bilimci vardır; ister Tokyo'ya veya Montreal'e, ister Buenos Aires'e veya Varşova'ya gidin,*

³ Carole Bachelot, “L'étude des partis politiques: entre permanence et renouveau”, **Pouvoirs**, C. IV, No: 163, Kasım 2017, s. 127 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-pouvoirs-2017-4-page-127.htm> 6 Mart 2021.

adı veya gölgesi siyaset bilimi bölümlerinin koridorlarında hâlâ dolaşır”.⁴ Ancak Duverger’nin ülkesinin sınırlarını aşması, dolaşımıyla ve bunun sonucunda elde ettiği bilinirlikle sınırlı değildir: Araştırmalarında kullandığı karşılaştırma metodunun yahut genellenebilir sonuçlara ulaşma gayretinin bir sonucu olarak sıkça çeşitli ülke örneklerine yer verir. Bu tez çalışmasında pek çok kez atıf yapılacak *Siyasi Partiler* kitabında da birçok ülke ile beraber Türkiye’deki dönemin siyasal partileri hakkında da değerlendirmelerde bulunur.

Toplamda on çalışması Türkçeye çevrilen Duverger, çok erken bir tarihte, ilkin *Finances publiques*’in 1955 yılında yayımlanan *Amme Maliyesi* isimindeki tercümesi ile Türkçe literatüre girer. Çalışmalarında Türk siyasal partileri ve sistemlerine de yer ayırarak sosyal bilim araştırmacılarının ilgisini çeker. Yurtdışında eğitim alan Türk öğrencileri olur. Dolayısıyla Duverger, Türkiye’de sosyal bilimler alanında tanınan bir isim hâline gelir.

Uluslararası düzeyde sosyal bilimciler arasındaki bilinirliğinin yanında Maurice Duverger’nin hayatı hakkındaki bilgiler görece sınırlıdır. 1977 yılında yayımlanan *L’Autre côté des choses* isimli kitabında çocukluk yıllarından başlayarak eğitim hayatını, ilgilerini, dünyaya bakışını, yıllar içerisinde değişen siyasi konumlanışlarını, akademi ve gazetecilikte geçen meslekî serüvenini kısaca anlatır. Ancak sadece kendi hikâyesini değil; Fransa’nın siyasi dönemeçlerini, işgal ve kurtuluş yıllarını, İkinci Dünya Savaşı’na tanıklıklarını ve bu süreçte geçirdiği değişimleri de okuyucuyla paylaşır. Anılardan oluşan bu kitabın aslında bir hatırat kitabı olmadığını ise en başta söyler: “*Hatıralardan oluşsa da bu bir anılar kitabı değildir... Bu [kitap], bugünün problemleriyle veya insan bilimleriyle uğraşan herhangi birinin sözlerini çarpıtan öznelliği ölçmek için, araçlar sağlama girişimidir. Bu alanlarda hiç kimse tamamen objektif değildir, çünkü herkes her zaman müdahildir*”.⁵ Fransız siyaset bilimcinin bu deyişi, çalışmamızın da hareket noktası olacaktır: Duverger’nin teorik yaklaşımları kendi – öznel – deneyimleri eşliğinde, diğer bir ifadeyle *biyografisi* ışığında ele alınarak tartışılacaktır. Fakat

⁴ Claude Emeri, “Introduction”, **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. XIV.

⁵ Maurice Duverger, **L’Autre côté des choses**, Paris, Albin Michel, 1977, s. 9.

L'Autre côté des choses, 2014 yılında hayatını kaybeden Duverger'nin 1970'li yılların sonlarından itibaren yaşadıklarını, gördüklerini ve düşündüklerini içermez.

Duverger henüz hayattayken, 1987 yılında *Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommages à Maurice Duverger* isiminde bir kitap yayımlanır. Kitap, Duverger'nin akademik katkılarına odaklanan tartışmalardan oluşur. Yaşamının ileriki yıllarına ışık tutmamakla birlikte, Fransız siyaset bilimcinin biyografik bilgilerini de içerir. Giriş bölümünde, dünyanın pek çok yerinden ve farklı jenerasyonlardaki araştırmacılardan “*Duverger'nin yarım asırdır inşa etmeyi üstlendiği yapıya mümkün olduğunca kendi taşlarını getirmeleri – gerekirse fırlatmaları* –” istenir. Onlarca yazarın katkısı ile ortaya çıkan ürün, üç bölüme ayrılmıştır. Bunlar, kitaba da ismini verecek olan hukuk, kurumlar ve siyasal sistemlerdir.⁶

Akademiden emekli olduğu 1980'li yılların sonlarına gelindiğinde Duverger'nin Fransa'da arka planda kaldığı bir süreç başlar. Ne var ki kendi ülkesindeki bu görece unutulmuş, dünya geneli için geçerli değildir. Atlantik'in diğer tarafında, özellikle Amerikan siyaset biliminde, sosyal bilimsel gücünü ve bilinirliğini devam ettirir;⁷ genel çerçevede, Anglo-sakson literatürdeki güncelliğini korur.⁸ Bu arada, Duverger'nin Fransa'daki unutulmuşluğu ilgi çekici bir şekilde tartışmaya açılır, meslektaşları tarafından sorunsallaştırılır. 2010 yılında *Revue internationale de politique comparée*'nin “Maurice Duverger” başlığını verdiği sayısının giriş yazısı “*Eskiden kamu hukukunun ve Fransız siyaset biliminin vasi figürü olan Maurice Duverger şimdi kendi ülkesinde unutuldu. Akademi, gazetecilik, yazı işleri veya politikayla ilgili alanlarda kırk yıldan fazla bir süredir titizlikle biriktirdiği birçok pozisyon ansızın çözüldü*” diyerek başlar.⁹ Fransız ve Amerikan araştırmacıların yazılarından oluşan sayıda, Duverger'nin alana temel katkılarından bir seçki yapılarak parti tipolojisi, bilhassa yarı-başkanlık rejimi olmak üzere siyasal

⁶ Emeri, “Introduction”, s. XVI.

⁷ Bastien François, “Maurice Duverger, la gloire avant l'oubli (en France)”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 23 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-23.htm> 8 Mayıs 2020.

⁸ “Section thématique 48: Maurice Duverger aujourd'hui”, AFSP (çevrimiçi) <http://www.afsp.info/archives/congres/congres2009/sectionthematiques/st48/st48.html#prog> 27 Şubat 2021.

⁹ Dolez, Grofman ve Laurent, “Introduction”.

rejimler ve “Duverger Yasası” (*Duverger’s Law*) olarak yerleşen seçim sistemleri üzerine yaptığı çalışmalara yer verilir. Bu şekilde Duverger’nin Fransız ve Amerikan literatüründe değişkenlik gösteren konumu (bir yanda Duverger’nin geri planda kalması, diğer yanda hâlâ etkin olması) karşılaştırmalı bir şekilde incelenir; kendisine yönelik “yenilenen bir ilgi uyandırma” hedeflenir:¹⁰ “*Uluslararası siyaset bilimi bizi Duverger’ye dönmeye davet ediyor... 90’lı yıllarda başladığı çalışmalarını yeniden okumayı sürdürerek erken dönem yazılarının ötesinde, çağdaş bilimsel manzaradaki yerini takdir etmeye ve böylece nasıl yapılandırıldığını anlamaya teşvik ediyor*”.¹¹ Söz konusu özel sayı için yapılan hazırlıklar, 2009 yılında AFSP’nin düzenlediği “*Maurice Duverger aujourd’hui*” başlıklı konferansla başlar.¹² Bu konferans da dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen araştırmacıların sunumları ile gerçekleşir. Duverger, Fransız ve uluslararası siyaset bilimi, kurumlar ve siyasal partiler ile seçim sistemleri olmak üzere üç oturumda tartışılır.¹³ Bahsi geçen çalışmalara ek olarak Fransız ve Anglo-Amerikan akademisinde Duverger ve çalışmaları üzerine makaleler yazılır.

Türkiye’de sosyal bilimciler tarafından tanınan ve çalışmalarının kullanımı yaygın olan Duverger, biyografik bilgileri ve akademik üretimleri ile bütünleşik bir şekilde henüz çalışılmamıştır. Siyasal partiler, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de araştırmacıların ilgisini çeken ve hakkında sayısız çalışmanın yapıldığı bir alandır. Siyasal parti tipolojileri ise bilhassa tez konusu olarak görece daha az ele alınır. Bu tez çalışması gerek Duverger gerekse parti tipolojileri hakkında bahsedilen boşluğu doldurmaya yönelik mütevazı bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Duverger tarafından önceki yüzyılın ortasında geliştirilen siyasal parti tipolojisi bugün hâlâ geçerliliğini ve güncelliğini korumakta mıdır? Parti tipolojileri ve Maurice Duverger’yi odağa alacak olan bu çalışma, yukarıdaki soruyu cevaplamak üzere üç aşamayı izleyecektir:

Birinci bölüm; Maurice Duverger’nin yaşamı, çalışmaları, siyaset bilimi ve sosyolojisine yönelik düşünceleri ile akademik dolaşımı üzerinedir. Bir hukukçu ve siyaset bilimci olmasının yanında özellikle gençlik yıllarındaki aktif siyaset

¹⁰ A.e.

¹¹ A.e.

¹² A.e.

¹³ “Section thématique 48: Maurice Duverger aujourd’hui”, AFSP.

tecrübesi, Duverger'nin teorisini geliştirmesindeki etkisi dolayısıyla modeli anlamada bir temel sağlar. Yazarın sosyal bilimlere bakış açısı, metodolojisi ve alımlanmasına yönelik incelemeler de bu temeli destekleyici rol oynar. Çalışmalarının çokluğu ve bilirliliğinin aksine hayatına ilişkin bilgilerdeki görece kısıtlılık sebebiyle bu bölüm, elde edilen sınırlı bilgiler ışığında oluşturulmuştur.

İkinci bölüm, ilk bölümde sunulan temel üzerine Duverger'nin siyasal partiler hakkındaki çözümlemelerine odaklanacaktır. Bu bağlamda *Siyasi Partiler* kitabı, öncülleri ve alana kattıkları bakımından incelenecektir. Duverger'nin partilerin yapısına yönelik incelemeleri, kitabın bu çalışma ile ilgili bölümü ("Partilerin Yapısı") takip edilerek büyüteç altına alınacaktır. Bu bölüm, tipolojiyi anlamak adına kadro ve kitle partisi ayrımının karşılaştırmalı ve betimleyici açıklamasıyla sonlanacaktır.

Üçüncü bölümde, Duverger'nin tipolojisinin günümüzdeki geçerliliği, ardından ortaya çıkan tipolojiler yardımıyla sorgulanacaktır. Burada ilk olarak Duverger'nin tipolojisi ile yer yer benzerlik ve farklılık göstermekle beraber ondan hareketle oluşturulmayan; parti gelişimi tartışmalarını şekillendiren modellemeler Duverger ekseninde okunacaktır. Ardından, doğrudan kadro ve kitle partileri ayrımı üzerinde yapılan modifikasyonlar ve ondan hareketle oluşturulan çalışmalar incelenecektir. Bu örneklerin ardından tipoloji tartışmalarındaki değişimden hareketle geliştirilen güncel modellemeler ve son olarak pek çok modeli üretilen siyasal partilerin, toparlayıcı bir şekilde yeniden sınıflandırılma çalışmaları ele alınacaktır. Bu şekilde Duverger'nin tipolojisinin şu anki geçerliliğini sorgulamak, parti modelleme çalışmalarının klasikten çağdaş süreç içerisindeki değişimlerini görmek ve genel manada parti tipolojileri alanının güncel durumunu gözlemlemek amaçlanmaktadır.

Tezin sırasıyla Duverger'nin hayatına, düşüncelerine, siyasal parti tipolojisine ve son olarak günümüze dek uzanan, çeşitli sosyal bilimcilerin modelleme çalışmalarına eğilmesinin, bahsedilen sorunsalı cevaplandırabilmede veya üzerine düşünebilmede yardımcı bir işleve sahip olduğu kanısındayız. Burada bir teorisyenin hayatını, düşüncelerini, çalışmalarını, akademik üretimlerini, siyaset bilimi ve sosyolojisine yaklaşımlarını bir araya getiriyor ve bir nesne olarak parti tipolojisini bu hazırlık sürecinden sonra ele alıyoruz. Bu temelin, kadro-kitle partisi tipolojisini anlamaya katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Zira teorisyenin düşünceleri, yaşadığı –

dönemdeki politik, ekonomik, sosyal – koşullar, ortaya koyduğu vizyonun şekillenmesinde belirli bir paya sahiptir. Bu sebeple yaptığı onlarca çalışmanın yanında, kendisi hakkında görece çok fazla araştırma yapılmamış olan Duverger'nin yaşamına mümkün mertebe eğilmenin, parti tipolojisini incelemeye nispeten daha kapsayıcı bir bakış sağlayacağına – buna bir adım olacağına – inanıyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM:

MAURICE DUVERGER

“Sosyolog bu gerçekleri göz ardı edemez. Onlar, geçmişe dair dış ve tarihi yargılarımızla onu yaşayanların iç yargıları arasındaki mesafeyi ölçmeye yardımcı olur. Bu gençlik deneyimlerini detaylı olarak anlatıyorsam, kişisel maceramı aşmalarındandır. Bu öykü, siyasal partilerin, üyelerinin onu gördüğü şekliyle çalışılmasına bir katkıdır.”¹

1.1. KİMDİR?

Hukukçu, siyaset bilimci ve siyaset sosyolojisi ile yakinen ilgili bir araştırmacı olan Maurice Duverger, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında başlayan Fransız siyaset biliminin oluşum sürecinin ² İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden kuruluş dönemindeki başaktörlerdendir.³ Çalışmalarıyla yirminci yüzyıl boyunca siyaset biliminin gelişimine ismini iliştiren Duverger hem ülkesinin hem de yirminci yüzyılın sınırlarını aşmış görünmektedir.⁴

Esasen Hukuk Fakültesi mezunu olan Duverger, çalışma alanını salt bununla sınırlandırmaz. Özellikle idare hukuku, anayasa hukuku, siyaset bilimi ve bunun içinde bilhassa seçim sistemleri, siyasal rejimler ve siyasal partiler üçgeni ile siyaset sosyolojisi üzerine akademik çabasını yoğunlaştırır. Çoklu uğraşlarından ötürü “çift adam” (*un homme-double*) olarak da isimlendirilen politoloğun siyaset bilimine duyduğu ilgi, onlarca çalışması ve bir tanesi bu tez çalışmasında ele alınacak olan, disiplinin çeşitli alanlarına dair teorik açıklama girişimleri, onu literatürde önemli bir

¹ Maurice Duverger, *L’Autre côté des choses*, Paris, Albin Michel, 1977, s. 20.

² “Notre histoire”, Sciences Po (çevrimiçi) <https://www.sciencespo.fr/à-propos/notre-histoire/#Le%20récit> 8 Mayıs 2020.

³ Bastien François, “Maurice Duverger, la gloire avant l’oubli (en France)”, *Revue internationale de politique comparée*, C. XVII, No: 1, 2010, s. 23 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-23.htm> 8 Mayıs 2020.

⁴ Robert Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”, *Maestri of Political Science*, Ed. Donatella Campus ve Gianfranco Pasquino, Martin Bull, C. II, Colchester, ECPR Press, 2011 (çevrimiçi) <https://core.ac.uk/reader/84263368> 11 Mayıs 2020. Ancak beklenilenin aksine Duverger ve çalışmaları Fransa’dakine göre, uluslararası akademide daha çok varlık sahibi olmuştur. Bu durum “Duverger paradoksu” (*Duverger’s paradox*) olarak isimlendirilmektedir. Bkz.: A.e. Kendisi, kariyerinde hem yükselişi hem de düşüşü bir başka ifadeyle “ünü ve unutuluşu” (*la gloire et l’oubli*) deneyimlemiş ve Fransa’dan ziyade yurt dışında daha çok ilgi görmüştür. Bkz.: François, “Maurice Duverger, la gloire avant l’oubli (en France)”, s. 23, 24.

yere koymakta ve kendisine yapılan atıf sayısını arttırmaktadır.⁵ Bilhassa Fransa özelinde ise, ileride değinileceği üzere, siyaset biliminin kurumsallaşma ve bir disiplin olarak özgünlük kazanma sürecindeki etkinliği ile öne çıkmaktadır.

1.2. YAŞAMI

Maurice Duverger burjuva kökenli, memur bir ailenin kızı olan ve Légion d'Honneur eğitim kurumunda öğrenim gören Anne Gobert ile kırsal bölgede yaşayan bir ailede yetişen Georges Duverger'nin oğlu olarak 5 Haziran 1917 tarihinde Fransa'nın Angoulême şehrinde dünyaya gelir.⁶ Crédit Lyonnais isimli Fransız bankasında muhasebeci olarak çalışan, Bordeaux'da şarap ticareti ile uğraşan ve son olarak kırtasiyecilik yapan baba Duverger geçişken bir kariyer serüvenine sahiptir.⁷

7 Haziran 1949 tarihinde Odile Batt⁸ ile evlenen Maurice Duverger,⁹ “Ulusal Liyakat Nişanı” (*Commandeur de l'Ordre national du Mérite*) ve “Şeref Nişanı” (*Officier de la Légion d'honneur*) başta olmak üzere çeşitli unvanlara, devlet madalyalarına layık görülür.¹⁰ 16 Aralık 2014 tarihinde hayatını kaybeder.¹¹

1.2.1. Eğitim Serüveni: İlkokuldan Üniversiteye

İlkokul eğitimini özel bir okulda alan Duverger burada mali anlamda değilse de sosyal manada kendisini daha iyi durumda görür. İlkokulu bitirdikten sonra

⁵ François, “Maurice Duverger, la gloire avant l'oubli (en France)”, s. 23, 24.

⁶ Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 20, 21.

⁷ Michel Bergès, “Engagement politique et distanciation: Le cas Duverger. Eléments d'une socio-histoire de la science politique bordelaise”, *Congrès AFSP Section Thématique 1- Pour une socio-histoire de la science politique*, Strasbourg, 2011, s. 5 (çevrimiçi)

<http://www.afsp.info/archives/congres/congres2011/sectionthematiques/st1/st1berges.pdf> 9 Mayıs 2020.

⁸ Vefat haberi 17 Ekim 2015 tarihinde yayımlanan Odile Duverger hakkında daha fazla bilgiye ulaşılammıştır. Bkz.: “Odile Duverger”, *Dans Nos Coeurs* (çevrimiçi)

<https://www.dansnoscoeurs.fr/odile-duverger/1553030/avis> 3 Mayıs 2021.

⁹ “Biographie de Maurice Duverger”, *Who's Who in France* (çevrimiçi)

https://www.whoswho.fr/decede/biographie-maurice-duverger_5158 9 Mayıs 2020.

¹⁰ Maurice Duverger, “Titres et fonctions de Maurice Duverger”, *Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger*, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. 767.

¹¹ Bertrand Le Gendre, “Mort de Maurice Duverger, le « pape » de la science politique française”, *Le Monde*, 26 Eylül 2014 (çevrimiçi) https://www.lemonde.fr/disparitions/article/2014/12/22/maurice-duverger-professeur-de-droit-et-de-sciences-politiques-journaliste-et-editeur_4544800_3382.html 8 Mayıs 2020. Ölüm saati bilinmediği için Duverger'nin vefat tarihi çeşitli kaynaklarda 17 Aralık 2014 olarak da geçebilmektedir. Bkz.: “Maurice Duverger (1917-2014)”, *BnF Data* (çevrimiçi) https://data.bnf.fr/en/11901480/maurice_duverger/ 31 Mart 2021.

sosyoekonomik koşullar bakımından yeterince iyi seviyede bulunmayan ailelerin çocuklarına yönelik bir eğitim bursu kazanarak Grand-Lebrun Kolejinde öğrenimine başlar ve hayatının ileriki yıllarında severek bahsedeceği bu okulda tıpkı kendi ailesindeki gibi sıcak bir aile ortamı bulur. Duverger bir taraftan kolejdeki öğrencilerin gerçekleştirdiği siyasal tartışmaların büyümesine kapılırken diğer taraftan da arkadaşlarıyla kıyaslayarak bilgi birikimi noktasında kendisini artık yetkin görememeye başlar.¹²

Duverger, gelecekte faaliyet göstereceği meslek dallarıyla alakası olmayan alanlara ilgi duyarak çocukken içerisinde bulunduğu Katolik ortamın etkisiyle rahip; asker ve hatta bir öğretmeninin kendisine böcek koleksiyonu göstermesi ile entomolojist olmayı bile düşünür.¹³ Ortaokulu bitirdikten sonra ise önceleri zihninde beliren birbirlerinden bağımsız çeşitli ideallerin aksine bu kez çok da alakasız olmayan, yolları bir yerde kesişen dört ayrı meslek grubuna ilgisi olduğunu fark eder: yazarlık, gazetecilik, akademisyenlik ve avukatlık. UPR'deyken içinde bulunduğu *Jeunesse 34* isimli gazetede Hukuk Fakültesinde okuyan bazı öğrencilerle tanışan ve bu öğrencilerin sosyokültürel durumları hakkında olumsuz değerlendirmelerde bulunan Duverger için, bir seçenek oluştursa dahi hukuk okumak ilk tercih değildir. Ancak yolu yine de Hukuk Fakültesinden geçecektir.

Fakülteye başladıktan sonra hukukun gerçekten ilgisini çektiğini fark eden Duverger, kendisini bu alanda geliştirerek lisans eğitiminin ardından akademik kariyer yapmaya karar verir. İlk gençliğinde yaşadığı siyaset macerası sırasında konuşmalar yaparak hitabet tecrübesi de edinen Duverger, öğretmenlikteki ilk adımlarını fakülteden hocası Roger Bonnard'ın tavsiyesi ve desteğiyle atar. Ders vererek kendisini geliştirmek düşüncesiyle, mezunu olduğu Grand-Lebrun Kolejinde ve Tivoli isimli bir başka kolejde 1938-1941 yılları arasında öğretmenlik yapar.¹⁴

Duverger bir yandan hukuk eğitimine devam ederken diğer taraftan 1937 yılında, ilgisini uzun süredir cezbeden bir sanat dalıyla, tiyatroyla uğraşmaya başlar. *La nuit des rois* ve *La vie est un songe* isimli iki oyunda rol alır.¹⁵ Duverger'yi

¹² Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 21-23.

¹³ Bergès, "Engagement politique et distanciation: Le cas Duverger. Eléments d'une socio-histoire de la science politique bordelaise", s. 5; Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 12, 13.

¹⁴ Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 68, 69, 72, 73.

¹⁵ A.e., s. 75, 76.

seyretmeye gelen bir arkadaşı onun yeteneğinden, sahnedeki duruşundan oldukça etkilenir: “Arkadaşımız eğer uluslara daha sağlam kurallar sunmayı seçmeseydi, Coquelin veya Stan Laurel olabilirdi”.¹⁶ Ekibiyle turneye çıkan Duverger, oyunculuğunu profesyonelleştirme yönünde bir teklif alır. Ancak kariyerini hukuk alanında, tiyatroya olan ilgisini ise yazarlık yaparak devam ettirme fikrindedir. Bunun sonucunda, bir tanesi kendisinin de yıllar önce bünyesinde bulunduğu tiyatro ekibince 1947 yılında canlandırılan, toplamda üç oyun yazan Duverger, sahne arkasındaki bu performansından hiç memnun kalmaz.¹⁷

Üniversitedeki hocası Bonnard ile *L'affectation des immeubles domaniaux aux services publics* başlıklı tezini hazırlamakta iken gençlik yıllarında İkinci Dünya Savaşı'na tanıklık eden Duverger, savaşın ağırlığını hayatının her alanında hissettiğinden bahseder. Çok istemesine rağmen askerlik için gerekli fiziksel kriterleri karşılamadığı için savaşa gidememesi onu arkadaşlarına karşı mahcup hissettirir. Bonnard, 1941 yılının sonbaharında Duverger'yi Fransız Enstitüsüne bağlı olan, Paris'teki Thiers Vakfına yönlendirir. Bu kurum ekonomi, hukuk, edebiyat gibi çeşitli alanlarda akademik çalışma yapan on beş genci barındırmaktadır. İlk kez JUPR'in kongresi sebebiyle 1937 yılında gittiği Paris'e, şimdi, hâlâ bütün şiddetiyle devam eden savaşın ortasında, 1941 yılında tekrar gelen Duverger, çok sevdiği bu şehirde Bordeaux'dakine göre Almanların varlığını daha net biçimde hissettiğini söyler.¹⁸

1.2.2. Kariyer: Akademi ve Medya

1940 yılında Bordeaux'da hukuk doktorasını tamamlayan Duverger¹⁹ aynı üniversiteye atanmak istese de 1942 yılında, Poitiers Üniversitesinde (1942-1943) göreve başlar. Bu okulda profesör unvanının saygı gördüğünden ve öğrencilerle oluşturulan seviyeli tartışma ortamlarından bahseder. Savaş ve işgal döneminin olanca zorluğu ve oluşturduğu psikolojik etkiye rağmen keyifli sayılabilecek bir çalışma ortamı ile karşılaşmıştır.

¹⁶ Jean Lacouture, “Mon ami Maurice”, **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. 752.

¹⁷ Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 76, 77, 97.

¹⁸ *A.e.*, s. 74, 79, 80, 84, 85.

¹⁹ Duverger, “Titres et fonctions de Maurice Duverger”, s. 767.

Kariyerine Bordeaux Üniversitesi Hukuk Fakültesinde devam eden (1943-1955) Duverger burada, kamu maliyesi dersleri verir. Hocası Bonnard'ın hayatını kaybetmesiyle, onun idare hukuku dersleri de Duverger'ye bırakılacaktır. Bu sayede kazandığı deneyim ve hukuki altyapısındaki ilerlemenin siyaset bilimine yönelişinde kendisine olumlu katkıları olacağını belirtir.²⁰ Zira ilgi alanını hukuki düzenlemelerle sınırlamayıp hukuk sosyolojisi ve anayasa hukukuna bilhassa eğilen Duverger, bu yolun sonunda siyaset bilimine ulaşacaktır.²¹ 1944 yılında, ülke gündeminde yeni anayasa hazırlama süreci öne çıkmışken anayasa hukuku dersini de genç profesör verecektir.²²

Siyaset biliminin idare hukukundan ayrılması ve kendi başına bir disiplin hâline gelmesi gerektiğini düşünen Duverger, bu savunusunu pratiğe de dökerek mezunu olduğu Bordeaux Üniversitesinde IEP'nin kuruluşunda etkili olur.²³ Başta bir araştırma merkezinin kurulmasını istese de çabaları sonuçsuz kalan Duverger, 1946 yılında Toulouse'da yeni bir Enstitünün hazırlıkları yapılırken Bordeaux'da da aynı süreci, Hukuk Fakültesi dekanının talimatıyla, başlatır. Tarih, coğrafya, sosyoloji, hukuk, ekonomi alanlarından çeşitli akademisyenleri bir araya getiren Enstitü, mezuniyetlerinden sonra yüksek devlet kademelerinde çalışmaya başlayan birçok öğrenciye de kapılarını açar.²⁴ Duverger, kuruluşundan büyük bir heyecan duyarak hoşnutlukla bahsettiği IEP-Bordeaux'nun ilk direktörü olarak görev yapar (1948-1955).²⁵

Duverger Bordeaux Üniversitesinden sonra Paris Üniversitesi Hukuk ve İktisadi Bilimler Fakültesinde (1955-1971) çalışmaya başlar. Paris 1 Panthéon-Sorbonne Üniversitesinin kurulmasıyla birlikte,²⁶ akademik çalışmalarını

²⁰ Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 91, 92, 96.

²¹ Duverger, "Titres et fonctions de Maurice Duverger", s. 768.

²² Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 101. Bu derslerdeki notlarıyla, 1944 yılında Paris'in kurtuluşu sonrası siyasal kurumları anlatan ve daha sonra aşama aşama geliştirdiğini söylediği, *Manuel de droit constitutionnel et de science politique*'in (1948) temelini atacağı *Cours de droit constitutionnel* (1944-1945) isimli kitabını hazırlar. Bkz.: A.e., s. 101.

²³ Elgie, "Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox".

²⁴ Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 102-104.

²⁵ François, "Maurice Duverger, la gloire avant l'oubli (en France)", s. 24.

²⁶ 1968 yılında çıkarılan Faure Yasası sonucunda Paris Üniversitesi, 1970 yılında on üç ayrı üniversiteye ayrılır. Bunlardan bir tanesi de Paris 1 Panthéon-Sorbonne Üniversitesidir. Bkz.: Ozeme Myrna Mbo Bilanga, "Mai 1968 et Ses Conséquences sur la Faculté de Droit de Paris", 2016, s. 85 (çevrimiçi) https://www.panthéonsorbonne.fr/fileadmin/Service_archives/Valoriser/Memoire_-_La_Faculte_de_droit_de_Paris_en_Mai_1968_-_2016_-_Version_definitive..pdf 9 Mayıs 2020.

emekliliğine değin (1971-1985) burada sürdürür. Tarih, coğrafya, felsefe, hukuk, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyoloji alanlarından davet edilen akademisyenlerden oluşturularak disiplinlerarasılığı sağlayacak bu sosyal bilimler üniversitesinin kuruluşunda yer alan profesör, “*eski bir hayalin gerçekleşme fırsatı*” olarak gördüğü Sorbonne Üniversitesi Siyaset Bilimi departmanında yöneticilik görevini üstlenir.²⁷ Departmanın oluşturulması ile birlikte (1969) siyaset bilimi, hukuk bölümünden ayrılır ve kurumsallaşma sürecine girer.²⁸

Siyaset bilimi disiplinin gelişim sürecinde bir yandan Bölümün ve Enstitünün kurulum aşamalarında etkin olan Maurice Duverger, diğer taraftan bu sürecin literatür kısmında da faaliyet hâlinde: Siyaset bilimi derneği olan AFSP’nin 1949 yılında ilk yönetim kurulunda bulunur, IPSA’nın kuruluşunda ve ilk yürütme komitesinde yer alır.²⁹ 1951 yılında kurulan ve AFSP’ye bağlı olan siyaset bilimi dergisi RFSP’nin de yönetim kurulundadır.³⁰

1985 yılında Sorbonne Üniversitesinden emekli olan Duverger,³¹ akademik ve idari faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli gazetelerde köşe yazarlığı yapar. Kendi ismiyle yayımlanan yazılarına ek olarak 1937 yılında “Louis-Maurice Orgène” ismi ile PPF’in yayın kanalı *Le Libérateur du Sud-Ouest*’te, 1941-1943 yıllarında ise “Philippe Orgène” takma ismini kullanarak *Le Progrès de Bordeaux*’da yazılar kaleme alır.³² Uzun yıllar gazete yazarlığı yapmasına rağmen kendisinin bir gazeteci olmadığını, akademisyenlikten sonraki mesleğinin yazarlık olduğunu söyler.³³

Genç profesör, üniversitede eğitim ve ilimle geçen rutininin gazeteciler ile kendi hayatını karşılaştırdığında yetersiz olduğuna ve bu sebeple meselelere yaklaşımında farklı bir yol bulması gerektiğine karar verir. Deneme süreci kapsamında anayasa, siyasal partiler ve uluslararası meseleler üzerine kaleme aldığı

²⁷ Duverger, *L’Autre côté des choses*, s. 171, 223, 224.

²⁸ Jean-Claude Colliard, “Un homme d’intuitions”, *Revue internationale de politique comparée*, C. XVII, No: 1, 2010 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-13.htm> 8 Mayıs 2020.

²⁹ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

³⁰ “1951: La Revue française de science politique (RFSP)”, Sciences Po (çevrimiçi) <http://www.sciencespo.fr/stories/#!/fr/frise/85/la-revue-francaise-de-science-politique-rfsp/> 7 Eylül 2020.

³¹ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

³² Bergès, “Engagement politique et distanciation: Le cas Duverger. Eléments d’une socio-histoire de la science politique bordelaise”, s. 14, 35.

³³ Duverger, *L’Autre côté des choses*, s. 117.

toplamda dört yazısı gazetede yayımlandıktan sonra, 1947 yılında, *Le Monde*'daki mesaisine resmen başlar. Duverger'nin, üyesi olduğu partilerin kendi yayın organları dışında, profesyonel anlamdaki ilk gazete yazarlığı tecrübesi *Le Monde* gazetesinde olacaktır. Yıllar süren gazete yazarlığı Duverger ile öyle bütünleşmiştir ki IEP-Paris öğrencilerinin hazırladığı mizahi sözlükte Duverger, “*Le Monde* gazetesindeki profesör” (*Professeur au journal Le Monde*) olarak tanımlanır. Diğer yandan, hocası Bonnard'ın gazeteciliği lafûgüzaf olarak gördüğünden ve her ne kadar kendisi severek yapıyor olsa da, hocasının, eğer hayatta olsaydı, bu durumu olumlu karşılamayacak olmasından bahseder. Fakat Duverger için gazetede yazmak bir sorun teşkil etmemektedir; hatta gazetede mesaisi ile akademik uğraşlarının birlikteliğini faydalı görmektedir.

Duverger bir yandan gazetede yazarken eş zamanlı olarak siyaset bilimine yönelimi de gerçekleşir. Bu iki yeniliğin bir arada gerçekleşmesini bir rastlantı ile açıklamayan yazara göre akademisyenlik, meseleleri birtakım bilimsel araçlar kullanarak incelemeyi öngörür. Salt teorik bakış, gerçekte var olanı yeterince algılayamamaya neden olur; ancak gazetecilik eylemi ile birleşince güncel olanla bağlantı daha diri tutulur ve bu şekilde teorik bağlama katkı sağlanır. Böylelikle Duverger gazetede yazmanın, akademisyenlik hayatında bilimsel çalışmaların gerçek olana yaklaşmasına fırsat verdiğini belirtir.³⁴ Bahsedilen akademik faydadan başka, gazetede pozisyonunun kendisine verdiği bilinirlikle Duverger, hukuk bölümünün 1954 reformuyla modernize edilme sürecinde rol oynar. Bu reform, siyaset bilimi disiplininin otonomizasyon kazanmasına giden yolda öneme sahiptir.³⁵

1948 yılından itibaren *Sud-Ouest* gazetesi ile de anlaşılan Duverger burada, kendisini yalnızca meslektaşlarının anlayacağı bir seviye ile sınırlandırmadan oluşturduğu yazılarını yayımlamaya başlar. Ancak yazılarının içeriği konusunda yaşadığı bazı anlaşmazlıklar sonucu bu gazeteden 1954 yılında ayrılır. 1956'da, dönemin birçok gazetecisi gibi Duverger'nin yolu da *L'Express* dergisinden geçer. Fakat yine içerik hususunda yaşadıkları uyuşmazlık sebebiyle, 1965 yılında buradan da ayrılır. Ardından *Nouvel Observateur* isimli haftalık dergide yazmaya başlayan

³⁴ A.e., s. 96, 106, 109, 110.

³⁵ Colliard, “Un homme d'intuitions”.

Duverger, burası ile yollarını ayırmasına sebep olarak 1968 olaylarının sonrasında akademik faaliyetlerin yanında gazetede mesai sürdürmenin güçleşmesini gösterir.³⁶

Gazete ve dergi yazarlığının ötesinde Duverger'nin severek sürdürdüğü bir yayın da radyo ve televizyondaki iki kişilik ve daha geniş kadrolu tartışma programlarıdır. Çeşitli görüşlere sahip insanların birbirlerinin fikirlerine katılmasa dahi karşısındakine değer vererek tartışıp düşüncelerini paylaştıkları programların kamuoyunda olumlu bir karşılık bulduğunu söyler. Duverger'nin tartışma programı ise partneri Maurice Schumann'ın bakan olmasıyla son bulur.³⁷

1.2.3. Sürekli İlgi: Aktif Siyaset

Fransız siyaset bilimcinin yaşamının ileriki safhalarına dek süren ve dalgalı bir seyir izleyecek olan politika serüveni, ilk gençlik yıllarında başlar: Duverger ilkin, dayısının da bünyesinde bulunduğu UPR'in çeşitli toplantılarına katılır.³⁸ 1934 yılında partiye üye olarak hem partide hem de hareketin gençlik örgütlenmesi olan JUPR'de faaliyet gösterir. 1925 yılında kurulan UPR kendisini cumhuriyetçi olarak tanımlamakla birlikte sağda konumlanır. Özellikle parti kurucusu Daniel Bergey'den sonra parti başkanlığı görevini yürüten Philippe Henriot ile birlikte UPR, ırki ve dinî farklılıklara daha mesafeli bir tutum geliştirerek aşırı sağcılığa evrilecektir.³⁹ Duverger bu siyasal katılımında, 6 Şubat 1934'te Parlamento önünde meydana gelen olayların kendisinde bıraktığı tesirin de rolü olduğunu belirtir.⁴⁰

³⁶ Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 111-113.

³⁷ *A.e.*, s. 113, 114.

³⁸ *A.e.*, s. 15.

³⁹ Bergès, "Engagement politique et distanciation: Le cas Duverger. Eléments d'une socio-histoire de la science politique bordelaise", s. 5, 6, 11.

⁴⁰ 1930'lu yıllara gelindiğinde Fransa, henüz Dünya Savaşı'nın ekonomik etkilerini üzerinden atamamıştır. İç siyasal düzendeki problemler; mevcut parlamenter sistemin işleyişi ile alakalı istikrarsızlıklar; Stavisky olayı olarak geçen, dönemin bazı siyasetçileriyle işbirliğinde bulunularak gerçekleştirilen dolandırıcılık meselesi ve dünya ekonomik krizinin yankıları ise hâlihazırdaki tüm hoşnutsuzluğu kademeli olarak şiddetlendirir. 1934 yılının ocak ayında aşırı sağ grupların harekete geçerek şiddet içeren eylemlere başlaması sonucunda başbakan istifa eder, yerine sağ grupların eylemlerine müsamaha edilmemesi gerektiğini düşünen Daladier gelir. Buna öfkesi artan gruplar Daladier'nin, hükümetini Meclise takdim edeceği 6 Şubat 1934 tarihinde gerçekleştirilmek üzere büyük bir eylemin hazırlığına girer. Sol grupların faşist darbe girişimi olarak gördüğü hareketin şiddeti gibi, 15 ölü ve 1500 yaralı ile, bilançosu da ağır olur. Ardından, sağ bir araya getirecek Ulusal Birlik hükûmeti kurulur. Diğer taraftan bu süreç, sol grupların da yan yana durmasına ve 1936 yılında kurulacak Halk Cephesine giden yolun açılmasına sebep olur. Bkz.: Hermine Videau, "Le 6 février 1934", *Histoire par l'image*, Eylül 2005 (çevrimiçi) <https://histoire-image.org/fr/etudes/6-fevrier-1934> 26 Eylül 2020.

Duverger UPR’de geçirdiği süre boyunca asıl kazanımının hitabet ve onun kendisine sağlayacağı gücü anlaması olduğunu ifade eder. Bunda Bergey’nin söylevleri ve sağ için yeni bir kapı açacağını belirttiği, Bergey’nin kendisinden biraz daha sert bir tavra sahip olan halefi Henriot’nun belagat gücünün etkili olduğunu söyler.⁴¹

Partinin yazılı basınında etkin olan Duverger, yazarlık becerisini burada, partinin ilgili aktivitelerinde (dergi yazıları, köşe yazıları, konuşmalar) geliştirmeye başlar.⁴² Henüz 17 yaşındayken kuruluşuna dâhil olduğu, partinin gazetesi *Jeunesse* 34’te bir süre yazar. Ancak dar bir kitleye, gençlere hitap eden bir gazetede yazmak ona yeterli gelmez. Ardından, *La Liberté du Sud-Ouest* gazetesinde kendisine ayrılan bir köşede tek bir kişiye ait olmadığı kanaatini uyandırmak amacıyla farklı isimler kullanarak yazılar yazar. Gazetede çalışması kendisine maddi bir getiri sağlamasa da severek yaptığı bu işten elde ettiği manevi hazzın değeri onu tatmin edecek seviyeye ulaşmaktadır. Ancak Duverger’nin mesleğe dair çeşitli pratikler edinmeye çalıştığını ve kendisini geliştirdiğini belirttiği bu yolculuk, okuyucu kitlesini yeterince memnun edememesi nedeniyle sona erer.⁴³

Politika hayatı, tüm uğraşlarının yanında bir taraftan devam eden Duverger, UPR’e girişini sonradan değerlendirirken “*Bu parti, sınıf durumuma öyle mükemmel karşılık geliyordu ki siyasetin ilgimi çektiği gün, şartların zorlamasıyla girmek zorunda kaldım*” der. Politikaya, henüz bir bilgi birikimine sahip değilken giren Duverger, UPR’e üye olduğu sırada tek bildiğinin kolejdeki monarşist-cumhuriyetçi tartışmalarından edindiği fikirler olduğunu söyler. Kendisini cumhuriyetçi olarak tanımlayan UPR, Duverger’nin gözlemlerine göre, aslen sağcı bir partidir. O hâlde partiye üyeliğini anlamlandıracak farklı açıklamalar bulmalıdır. Duverger, söz konusu partiye mensubiyetinin, kendisi için değerli olan aile ve kolej ortamlarını birleştirme çabası olup olmadığı üzerine düşünür.⁴⁴ 1935 yılında, Bordeaux 1. ve 2.

⁴¹ Duverger, *L’Autre côté des choses*, s. 15, 16, 27, 28.

⁴² Bergès, “Engagement politique et distanciation: Le cas Duverger. Eléments d’une socio-histoire de la science politique bordelaise”, s. 6-9.

⁴³ Duverger, *L’Autre côté des choses*, s. 16-19.

⁴⁴ A.e., s. 19, 25.

Bölge öğrenci örgütlenmesi başkanlığına getirilen Duverger, 1936 yılında UPR’de parti içi anlaşmazlıkların ortaya çıkmasıyla birçok üye ile birlikte partiden ayrılır.⁴⁵

Halkçı Cephe⁴⁶ dönemi ile siyasal vizyonunu temellendirmeye başladığını belirten Duverger, önceki siyasal deneyiminin aksine, sol siyasete yönelir. 1936 yılında tanıklık ettiği bir fabrika grevi de kendisini etkiler ve burada insanların mücadelelerinde solu yaşadığından bahseder. Öğrencilik yaşamında herhangi bir komüniste, sosyaliste rastlamadığını söyleyen ve o zamana kadar sola bir yakınlığı olmayan Duverger’ye bunlar ilginç gelmektedir. Ancak onu etkileyerek siyasal vizyonunda değişikliğe götürecek tek şey bahsettiği grev ile Fransa’nın siyasal gündemi değildir; İspanya İç Savaşı da bu süreçte oldukça etkilidir. Grevi gözlemlerken insanların zıt iki temel fikirle birbirinden ayrıldığını fark etmiş ve bu ayrılığın çok daha sert bir hâline İspanya Savaşı örneğinde şahit olmuştur. Bu sebeple Duverger, bundan sonraki düşüncesini iç savaşa geçit vermemek üzerine kurduğunu söyleyecektir. Önceleri genelde sağın, özelde ise ilk siyasal partisi olan UPR’in Fransa’yı temsil ettiğine inanan Duverger, temelli bir değişimin eşiğindedir.⁴⁷

“Başka bir Fransa’nın, onun halkının, işçilerinin, solunun olduğunu keşfetmiştim. Birine gitmek için diğerinden ayrılmayı istemiyordum. İkisini birden bulmak istiyordum. ‘Tek ve bölünmez’: Cumhuriyetten ulusa aktarılan [bu] jakoben döviz, benim aradığımı iyi bir şekilde açıklıyordu”.⁴⁸

Birlikten bahsederken farklılıkları da savunduğunu belirten Duverger’nin değişen düşünceleri onu UPR’den uzaklaştırır.

1936 yılının sonunda PPF’e geçen Duverger, UPR’e katılımını aile ve kolej ortamlarını birleştirmek ile anlamlandırırken, yahut böyle bir birleşmenin olup olmama ihtimalini sorgularken, PPF’e üyeliği, bu ikilinin kendisinden ayrılışına sahne olacaktır. Gösterdiği bu değişim ve sola yönelimini Duverger, sahip

⁴⁵ Bergès, “Engagement politique et distanciation: Le cas Duverger. Eléments d’une socio-histoire de la science politique bordelaise”, s. 7, 8.

⁴⁶ Fransa’yı 1936-1938 yılları arasında yönetecek sol koalisyonudur.

⁴⁷ Duverger, *L’Autre côté des choses*, s. 35, 36, 42, 44, 45.

⁴⁸ A.e., s. 45.

olduklarıyla ve bulunduğu çevreyle özdeşleştiremez.⁴⁹ “Doriot’nun popülizmi ve komünist kökenleri, Grand-Lebrun’daki arkadaşlarım için olduğu kadar annem için de şok ediciydi”.⁵⁰

Duverger’nin PPF’e angajmanında, PPF ile UPR’in İspanya’daki savaşa karşı aldıkları farklı konumlar ve Jacques Doriot’nun⁵¹ kararlı duruşu etkili olur. Bunun ötesinde yazarın işçi sınıfına ve sola ilgisi de bu kararında rol oynar. Geçmişte bulunduğu sağ siyaset ile yenilerde tanımaya çalıştığı solu dengelediğini düşündüğü Doriot’nun ortaya koyduğu görüntü Duverger’yi partiye çekecektir. Fakat yıllar içinde teoride olan ile pratikte yaşananın uyuşmazlığını ve bunun, kendisinin siyasete dair bilgi yetersizliğinden kaynaklandığını da idrak eder.⁵²

UPR’in sağcı eğilimine karşın PPF’in, birçok siyasal düşüncenin bir arada bulunduğu bir bütün olduğu ifade edilir.⁵³ Duverger partiye girdiği sırada, PCF ile yollarının ayrılmasının ardından PPF’i kuran Doriot’nun henüz sol imajını muhafaza ettiğini belirtir. Yıllar sonra hazırladığı otobiyografik kitabında ise partiden, “... bugün, tartışmasız bir şekilde, UPR’dan daha sağa yerleştirdiğim PPF” diye bahseder.⁵⁴

Partiye girdikten sonra, ilk konuşmasını yaparken antikomünist bir tavır takınan Duverger, “Bordeaux’nun hatibi” (*orateur de Rayon de Bordeaux*) olarak anılmaya başlar. UPR’de olduğu gibi PPF’teki angajmanı süresince de konuşmalar yapar, yazılar yazar. *Le Libérateur du Sud-Ouest* isimli haftalık yayımlanan parti gazetesinin 15-22 Nisan 1937 tarihli sayısında Louis-Maurice Orgène takma ismini

⁴⁹ A.e., s. 20, 25.

⁵⁰ A.e., s. 25.

⁵¹ Jacques Doriot, 1898-1945 yılları arasında yaşamış Fransız siyasetçidir. 1920 yılında Fransız Komünist Partisinin kurulmasının ardından partiye üye olur; 1924 yılında Temsilciler Meclisine girer. Ardından Parti ile anlaşmazlıklar yaşar; sağ grupların rejim karşıtı eylemlerine partisinin karşılık veremediğini düşünür. Kendi partisi PPF’i kurar. Fakat sol siyaset geleneğinden gelen Doriot’nun, PCF’teki tavrına rağmen, dünya siyasetinde – aşırı – sağ ve hatta Nazi Almanyası ile ilişkiler kurduğu belirtilir. İkinci Dünya Savaşı’nda Alman üniforması ile savaşır ve Almanya’dayken müttefik güçleri tarafından öldürülür. Bkz.: “Jacques Doriot”, **A Dictionary of Political Biography**, Ed. Dennis Kavanagh ve Christopher Riches, Oxford University Press, 2009 (çevrimiçi) <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095727332> 29 Eylül 2020.

⁵² Duverger, *L’Autre côté des choses*, s. 38, 42, 45.

⁵³ Antoine Godet, “«Les jeunes avec Doriot!»: étude d’une jeunesse fasciste française”, *Siècles*, No: 47, 2019 (çevrimiçi) <https://journals.openedition.org/siecles/5496> 8 Mayıs 2020.

⁵⁴ Duverger, *L’Autre côté des choses*, s. 20, 43.

kullanarak sinemayla ilgili bir yazı kaleme alır.⁵⁵ Parti delegesi olarak katıldığı kongre konuşmalarından ikisi, partinin gençlik örgütlenmesine bağlı gazetesi *Jeunesse de France*'ta yayımlanır.⁵⁶

1937 yılında, partinin gençlik örgütü olan UPJF'in ilk kongresinde, Duverger de bir konuşma yapar. İleriki yıllarda paylaştığı pasajlardan anlaşıldığı üzere, Fransız vatani ile onun içerisindeki birçok farklılığa rağmen gelişen bağı ve birlik anlayışını vurguladığı konuşması dinleyiciler tarafından ilgi görür. Ardından, UPJF'in Güney Batı Federasyonunun sekreterliği görevine getirilir.⁵⁷

Le Libérateur du Sud-Ouest'teki yazılarına devam eden Duverger, “*Rien ne divise la jeunesse de France*” (1937) isimli yazısında sesini gençlere ulaştırmaya çalışır. İdeolojik, sosyal, ekonomik farklılıkları bir kenara bırakarak bütün gençler adına “*Biz gençler, doğan geleceğin umudunu gerçekleştirmek için birleşiyoruz*” der.⁵⁸ Görünen o ki Fransa'nın birliği fikri Duverger'nin ilgisini oldukça çekmektedir.

Duverger *Jeunesse et Socialisme* kongresinde parti delegesi olarak yerini alır. Gençlere hitap ettiği konuşmasında kongre başlığı çerçevesinde işsizlik gibi, tespit ettiği çeşitli sorunlardan ve çözüm önerilerinden bahsederek dinleyicileri etkiler. UPJF Kongresinde sözünü ettiği farklılıklar konusuna değinir, aynılığın hâkim olduğu bir Fransa'da düşünsel manada gelişimin mevcut olamayacağını söyler. Ancak Duverger'nin kongrede de ifade ettiği düşüncelerinin aksine, PPF'in duruşu bu kuşatıcılığın uzağındadır. Duverger, partinin içerisinde birleştiriciliğin gittikçe daha az derecede görülmesinden, sağ ve sol karşıtlığının bütünlüğü bozucu bir etki göstermesine izin vermeme çabasının eksikliğinden şikayetçidir. Bununla birlikte İspanya'daki savaşa karşı geliştirdikleri tutumun da etkisi ile, partinin sağa yönelimi hız kazanmaktadır. Genel manada duruşunu ve gittikçe sağa meylederek siyasal tutumunu değiştirdiğini düşündüğü PPF'e olan angajmanından rahatsızlık duymaya başlar.⁵⁹

⁵⁵ Bergès, “Engagement politique et distanciation: Le cas Duverger. Éléments d’une socio-histoire de la science politique bordelaise”, s. 13, 14.

⁵⁶ Duverger, *L’Autre côté des choses*, s. 46.

⁵⁷ A.e., s. 46-48.

⁵⁸ A.e., s. 53.

⁵⁹ A.e., s. 50-54.

Zihninde PPF ile ayrılıklar yaşayan Duverger, partiyle ilişkisini kesme hususunda fikrini netleştirir. Dikkat çekerek bir etki oluşturmak adına, ayrılık kararı ile PPF'in pozisyon değişimine yönelik tespitini Doriot'nun karşısında, partinin diğer üyeleriyle bir aradayken açıklamak ister. İsteddiği gibi, geniş katılımlı parti toplantısında konuşmasını yapar fakat Doriot'dan çekindiği olumsuz tepkiyi almaz. Üstelik parti lideri, Duverger'ye partiden ayrıldığı için üzüldüğünü de söyleyecek, Duverger ise ertesi günü istifa mektubunu partiye iletacaktır.⁶⁰

Geriye dönüp baktığında, belki de siyasal seçimlerindeki dalgalanmayı ya da aradığını bulamamasını, kendisinin politika konusunda toy ve cahil oluşu ile ilişkilendiren Duverger, üzerinde bir sosyolog sorumluluğu hissederek bu siyasi geçmişten, yıllar sonra bahseder:

“Sosyolog bu gerçekleri göz ardı edemez. Onlar, geçmişe dair dış ve tarihî yargılarımızla onu yaşayanların iç yargıları arasındaki mesafeyi ölçmeye yardım eder. Bu gençlik deneyimlerini detaylı olarak anlatıyorsam, kişisel maceramı aşmalarındandır. Bu öykü, siyasal partilerin, üyelerinin onu gördüğü şekliyle çalışılmasına bir katkıdır”.⁶¹

Aktif siyaset yaşamının getirdiği birikimlerin sonunda Duverger, siyasal parti ve katılıma yönelik düşüncelerini paylaşır. İlk gençlik yıllarındayken girdiği siyasal angajmanları, henüz siyasal bilinç açısından yetersiz düzeyde olup yanlış seçimler yaptığını belirtmiş olsa ve her ne kadar iki parti içerisinde de zihnen uyumlu olduğu zamanlarda dahi kendisini iyi hissetmediğini söylese de, bir yanlışlık olarak görmez: “*Herkes yanılabilir, o yaşta ve her yaşta...*”. Fakat ona göre yaptığı en temel hata meselenin başındadır: Hangi düşüncede veya ne tarafta olduğu fark etmeksizin bir siyasal partiye katılıyor olmak. Zira Duverger, fikrî yönleriyle öne çıkmış, birikimi olan insanların bir taraftar olarak herhangi bir organizasyonda bulunmalarını yadırgamaktadır. İçlerine kendisini de dâhil ettiği bu insanlar hoşlarına gidip gitmemesini tartışmaksızın herhangi bir sisteme dair bir sorun olduğu vakit, bunu ortaya çıkartmalı; öteki olanın göz ardı edilmesine müsaade etmemelidir.

⁶⁰ A.e., s. 53, 54, 58.

⁶¹ A.e., s. 20.

Nihayetinde fikir insanlarının herhangi bir organizasyona bağımlılıklarından söz edilemeyeceğini belirten yazar, bunun tamamıyla kapalı bir kapı olmadığını da ekler.⁶² Nitekim bu sözleri sarf ettikten birkaç yıl sonra kendisi de yeni bir politik angajmana girecektir.

Duverger'nin ilk gençliğinde başlayan aktif siyaset yaşamı, 1989 yılı Avrupa Parlamentosu seçimlerinde İtalyan Komünist Partisinin adayı olarak seçilmesi ile devam eder.⁶³ Burada ilk olarak Avrupa Birleşik Sol Grubuna (Group for the European United Left), ardından Sosyalist Gruba (Socialist Group) ve son olarak Avrupa Sosyalistler Partisi Grubuna (Group of the Party of European Socialists) dâhil olur. Kurumsal İşler Komitesinde; Kanada, Çekoslovakya (sonrasında Çek Cumhuriyeti) ve Slovakya Cumhuriyeti ile ilişkilere yönelik delegasyonlarda bulunur. Ayrıca Hukuki İşler ve Vatandaş Hakları Komitelerine (Committee on Legal Affairs and Citizen's Rights) de üye olur.⁶⁴ Duverger, bir dönemlik Avrupa Parlamentosu Üyeliği sırasında Kurumsal İşler Komitesinde de görev alır. Bu süreçte iki rapor hazırlar.⁶⁵

1.3. ÇALIŞMALARI

Siyaset biliminin yeniden kuruluşundaki önemli isimlerden olan Maurice Duverger, ülkesinin sınırları dışında tanınırlığı en yüksek Fransız siyaset bilimci, dünyada en fazla atıf alan on kişiden biridir.⁶⁶ 97 yıllık hayatında, siyaset bilimi (siyasal partiler, siyasal kurumlar, seçim sistemleri, siyasal rejimler, siyasal katılım ve daha pek çok konuda), hukuk (idare, anayasa ve maliye hukuku) ve siyaset sosyolojisi alanlarında elliye aşkın kitap çalışması vardır. Bu disiplinlerin birbirleriyle etkileşimi üzerine yoğunlaşır. Seçimlerle alakalı çalışmaları sonucunda

⁶² A.e., s. 59-61.

⁶³ Renaud Dorandeu, "La 'terrible logique des sages'. Maurice Duverger: écritures biographiques et journalistiques", **Politix. Revue des sciences sociales du politique**, C. V, No: 20, 1992, s. 153 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/polix_0295-2319_1992_num_5_20_1555 8 Mayıs 2020.

⁶⁴ "Maurice Duverger", Members of the European Parliament (çevrimiçi) https://www.europarl.europa.eu/meps/en/1015/MAURICE_DUVERGER/history/3#detailedcardmep 3 Şubat 2021.

⁶⁵ Elgie, "Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox".

⁶⁶ François, "Maurice Duverger, la gloire avant l'oubli (en France)", s. 23.

bu alanla özdeşleşirken⁶⁷ bilhassa stratejik oy araştırmalarında önde gelen isimlerden sayılır.⁶⁸ Fransız siyasal sistemine dair çalışmalarında, V. Cumhuriyet ile gelen anayasal sistemi tanımlarken yarı-başkanlık kavramını geliştirerek sistematik hâle getirir.⁶⁹ Temel olarak anayasa hukuku ve siyasal kurumlar ile idare hukuku ve siyaset bilimi genel başlıkları altında toplanabilecek hukuk, siyaset bilimi, sosyoloji ve ekonomi gibi alanlarla ilgili ders kitapları yazar.

Duverger'nin çalışmalarını yıl ve konularına göre ayıran bir araştırmaya göre yazar, 1946-1954 yıllarında esas olarak uluslararası konular üzerine eğilir; 1958-1962 yıllarında Fransız siyaseti ile daha çok ilgilenirken uluslararası temalar önceki döneme göre beşte bir oranına düşer. 1981-1986 aralığında da, oranı bir miktar azalmakla beraber yine en fazla Fransız siyaseti üzerine yoğunlaşır.⁷⁰ 1950'li yıllardan başlayarak emekli olana kadar Fransız siyasetini, siyasal partilerini ve – bilhassa IV. ve V. Cumhuriyet dönemlerindeki – siyasal kurumları incelediği çalışmaları ile bu sahadaki uzmanlardan sayılır.⁷¹

Onlarca kitap, yüzlerce köşe yazısı ve makale yazan Duverger'nin 1956 yılından 1986'ya değin yayımlanan makale sayısına göre en çok üretim yaptığı yıllar – dalgalanmalar olmakla beraber – 1956'dan 1969'a kadar geçen süreçtedir. 1970'li yılların başından itibaren azalan üretim belirli bir seyirde sabit kalmaktadır. Bu stabilite, bahsedilen ilk dönemin ortalamasından daha düşüktür.⁷²

Duverger'nin bizzat kendi çalışmaları ile onun hakkında yapılan çalışmaların adedi üzerine hazırlanan bir çizelgeye göre yazarın 1936 yılında başlayan yayın serüveni, yalnızca 1938-1940 yıllarında yayını olmamakla beraber, iki yıllık periyotlarda her dönemde en az 5 ve en fazla 40 yayın olmak üzere genel olarak artarak fakat inişli çıkışlı bir şekilde 1960 yılına kadar uzanır. Bundan sonra 1978 yılına kadar her iki yıllık dönemde en az kırk yayının yapıldığı stabil bir dönem

⁶⁷ Shaun Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 39 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-39.htm> 8 Mayıs 2020.

⁶⁸ François, “Maurice Duverger, la gloire avant l'oubli (en France)”, s. 23.

⁶⁹ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

⁷⁰ Dorandeu, “La ‘terrible logique des sages’. Maurice Duverger: écritures biographiques et journalistiques”, s. 139.

⁷¹ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

⁷² Dorandeu, “La ‘terrible logique des sages’. Maurice Duverger: écritures biographiques et journalistiques”, s. 139.

geçirir. Grafiğin, yazarın hayatını kaybedişine kadar uzanan son kısmı yine dalgalı, ancak bu kez azalma eğilimindedir. Bilhassa 1998-2000 yılları içerisinde belirgin bir düşüş yaşanacak; yayın sayısının 20 olduğu bu süreçten sonra, büyük değişiklikler olmadan yaklaşık değerler devam edecektir. Nihayetinde, özellikle 1950 ve 1980 yılları arasında yaptığı çalışmaları ile Duverger, – Fransız – siyaset bilimi çalışmalarına önemli katkılar sunan isimlerden sayılır.⁷³ Duverger üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında ise 2008-2010 periyodunda on beş, 2016-2018 ve 2018-2020 periyotlarında onar çalışma görülür.⁷⁴

1936 yılından itibaren yayın hayatına başlayan Duverger; 1941 yılında yayımlanan *La situation des fonctionnaires depuis la Révolution de 1940* isimli makalesinde Yahudilerin ve evli kadınların kamu çalışanı olmasını engelleyen Vichy yasasını inceler. Çalışmasının bilimsellik amacı taşıdığını söylese de Vichy yönetimini onayladığı yönünde yorumlar yapılarak oldukça eleştirilir.⁷⁵ Tezini ve bahsedilen makalesini kitaplaştıran Duverger ardından, 1944 yılında *Les constitutions de la France* isimli kitabını yayımlar. Hukuk, siyaset bilimi, sosyoloji ve ekonomi alanlarında çeşitli yazılar yazar. Esas bilinirliğini ise 1951 yılında birinci baskısı yapılan *Les Partis politiques* (Siyasi Partiler, 1970) kitabı ile sağlar. Bu çalışması 1960'lı yıllarda hukuk ve siyaset bilimi alanlarında eğitim gören, geleceğin siyaset bilimcilerinin yetişmesinde etkili olur.⁷⁶ Duverger bu etkisini “*Parti teorisi, siyaset bilimine yaptığım en temel katkı olmaya hâlâ devam ediyor*” diyerek ifade eder.⁷⁷

Duverger, yukarıda da belirtildiği gibi, gazete yazarlığının, teorik olanı pratik örneklerle karşılaştırma imkânı sunması bakımından akademisyenliği pekiştirici bir işlev gördüğünü düşünür. Kendisi için de bu deneyimin yetiştiriciliğini vurgular. *Siyasi Partiler* kitabının, çeşitli üretimlerinin kendisine sağladığı yazı yazmaya dair birikimler ile oluşturduğu ilk çalışması olduğunu ifade eder.

⁷³ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

⁷⁴ “Duverger, Maurice 1917-2014”, OCLC WorldCat Identities (çevrimiçi) <http://www.worldcat.org/identities/lccn-n50028764/> 9 Mayıs 2020.

⁷⁵ Bertrand Le Gendre, “Mort de Maurice Duverger, le « pape » de la science politique française”.

⁷⁶ Daniel-Louis Seiler, “Maurice Duverger et les partis politiques”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 55, 56 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-55.htm> 9 Mayıs 2020.

⁷⁷ Duverger, *L'Autre côté des choses*, s. 60.

Siyasi Partiler'de değindiği fakat ayrı bir çalışmada tekrar ele aldığı *Les Régimes politiques* (1948; Siyasal Rejimler, 1963) yazarın çok bilinen ve ondan fazla dile çevrilen kitaplarından olur. Siyasal rejimlerin yaygın teorik incelenme biçiminin aksine somut geçekliğe, pratiğe odaklanacağını ifade eder. Siyasal rejimleri, fiili durumlarından hareketle analiz ederken karşılaştırma yöntemine de başvurur. Sonuç olarak İngiliz tipi, Amerikan tipi ve Rus tipi siyasal rejimler olmak üzere üç genel başlık altında temel grupları oluşturarak çalışmasını detaylandırır.⁷⁸ Duverger, bu alanda ortaya koyduğu çalışmalarıyla belli başlı başvuru kaynaklarından biri hâline gelir. Batı siyasal rejimlerini incelediği çalışmalarında hem *makropolitik* hem de *mikropolitik* yöntemleri kullanarak nihayetinde melez bir yöntem geliştirir. Ortaya koyduğu bu *mezopolitik* yaklaşım olumlu eleştiriler alır.⁷⁹

Introduction à la politique (1964; Politikaya Giriş, 1971) başlıklı, ondan fazla dile çevrilen bir diğer kitap çalışmasında Duverger iki zıt yönünün olduğunu düşündüğü, hem bir çekişmenin hem de bunu dindirecek düzeni oluşturmanın ifade bulduğu politika kavramını temelden ele alma çabasına girer. Bunun, kendi siyaset sosyolojisi teorisinin de çekirdeğini oluşturduğunu ifade eder.⁸⁰

1.4. DUVERGER'NİN DOLAŞIMI

Maurice Duverger tanınırlığı ve çalışmalarının yayılımı Fransa sınırlarını aşarak uluslararası bağlamda yüksek bilinirliğe ulaşan istisnai isimlerden sayılır. Bu bilinirliğe erişiminde yine Fransız sosyal bilimlerinde az rastlanılan bir durum olarak eserlerinin çok sayıda dile çevrilmesi sebep gösterilir. Fransa yazılı basınındaki etkinliğinin yanında İspanya ve İtalya'da *El Pais* ve *Corriere della Sera* gazetelerinde de köşe yazarlığı yapar. Bu örnekler elbette Duverger'nin tanınır hâle gelmesine aracılık eder. Ancak bu durum çift taraflıdır; zira tanındıkça ve yayıldıkça da daha çok ilgi görür. Dolayısıyla uluslararası dolaşıma girme ve çok sayıda

⁷⁸ Maurice Duverger, **Siyasal Rejimler**, Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1986, s. 9, 10, 66-69.

⁷⁹ Jean-Louis Vullierme, "Maurice Duverger ou la politique d'une science", **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. 761, 763.

⁸⁰ Madeleine Grawitz, "Duverger (Maurice) - Introduction à la politique; Duverger (Maurice) - Sociologie politique", **Revue française de science politique**, C. XVIII, No: 1, Şubat 1968, s. 146 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/rfsp_0035-2950_1968_num_18_1_393076_t1_0145_0000_001 14 Mayıs 2020.

kitabının çevirilerinin yapılması unsurlarının hangisinin sebep hangisinin sonuç olduğu da tartışmalıdır. Akademik mesaisini Fransa’da sürdürmekte olan Duverger’ye İtalya (Siena), İsviçre (Cenevre), ABD (Rutgers), İtalya (Milano), İspanya (UAB), Polonya (Varşova), Bulgaristan (Sofya), Yunanistan (Atina) ve Çek Cumhuriyeti’ndeki (Charles Üniversitesi) üniversitelerden fahri doktora unvanı verilir.⁸¹

Kitaplarının yirmisi yabancı dillere (Almanca, Arapça, Çekçe, Çince, Danca, Farsça, Felemenkçe, Fince, Hintçe, İbranice, İngilizce, İspanyolca, İsveççe, İtalyanca, Japonca, Korece, Portekizce, Rusça, Türkçe, Yugoslavca, Yunanca) tercüme edilen Duverger’nin çalışmaları arasında dönüm noktası *Siyasi Partiler* olurken yazar, ülkesinin sınırlarını aşarak en çok tanınan Fransız siyaset bilimcilerinden sayılır.⁸² Sosyal bilimler alanındaki Fransızca kitaplar için yabancı dillerde bu denli varlık göstermek az rastlanan bir örnektir.⁸³ İsminin kalıcılığını, çalışmalarını yaparken içselleştirdiği “*siyaset bilimine, bir disiplin olarak genel gelişimiyle tutarlı bir şekilde yaklaşması*” sayesinde elde eder.⁸⁴

1952 yılında *American Political Science Review* için siyasal partiler üzerine bir yazı hazırlayan Duverger; sonraki sene birçok Amerikan üniversitesinin dâhil olduğu bir konferansa ABD Dışişleri Bakanlığının daveti üzerine gider. Anglo-Amerikan siyaset bilimi dünyasıyla etkileşim içerisinde bulunan yazarın literatürdeki dolaşımını arttıran, *Siyasi Partiler* kitabının 1954 yılında İngilizceye çevrilmesi olur.⁸⁵ Anglo-Amerikan literatürde olduğu üzere yazarın Türkiye’deki tanınırlığı da *Siyasi Partiler*’in ilk kez 1970 yılında tercüme edilmesi ile artar.⁸⁶

⁸¹ Vincent Hoffman-Martinot, “A Short Biography of Maurice Duverger”, **French Politics**, C. III, No: 3, Aralık 2005, s. 307, 308.

⁸² Seiler, “Maurice Duverger et les partis politiques”, s. 56.

⁸³ Didier Maus, “Maurice Duverger, le professeur, le journaliste”, **Le HuffPost**, 23 Aralık 2014 (çevrimiçi) https://www.huffingtonpost.fr/didier-maus/maurice-duverger-le-profe_b_6372042.html 17 Mayıs 2020.

⁸⁴ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

⁸⁵ Hoffman-Martinot, “A Short Biography of Maurice Duverger”, s. 307, 308. İngilizce ilk çeviri için bkz.: Maurice Duverger, **Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State**, Çev. Barbara North ve Robert North, New York, John Wiley & Sons, 1954.

⁸⁶ Türkçeye aynı yıl iki farklı isimle ve yayıneviyle çevrilir bkz.: Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1970 ve Maurice Duverger, **Siyasal Partiler: Modern Devletteki Örgütleri ve Faaliyetleri**, Çev. Ergun Özbudun, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970. Duverger bahsedilen kitabının önsözünde, bu çalışmasını yaparken gerekli bilgileri toplamada kendisine yardımcı dokunan isimlere teşekkür eder. Bu isimlerin arasında Tarık

Maurice Duverger'nin *Siyasi Partiler* kitabının öncesinde ve sonrasında dilimize tercümesi yapılan pek çok çalışması da mevcuttur: *Finances publiques* (1950; Amme Maliyesi, 1955), *Siyasal Rejimler, Politikaya Giriş, De la dictature* (1961; Diktatörlük Üstüne, 1965), *La Démocratie sans le peuple* (1967; Halksız Demokrasi, 1969), *Méthodes des sciences sociales* (1960; Sosyal Bilimlere Giriş, 1973), *Sociologie de la politique: Éléments de science politique* (1973; Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri, 1975), *La Monarchie républicaine* (1974; Seçimle Gelen Krallar, 1975), *Janus: les deux faces de l'Occident* (1972; Batının İki Yüzü 1977). Bu çeviriler genel olarak orijinal yayın tarihlerinin ardından kısa bir süre sonra yayımlanır. Çok çeşitli alanlarla alakalı kitapların dilimize aktarımı, Duverger'nin bir sosyal bilimci olarak dolaşımının sadece siyasal parti alanı ile sınırlı kalmadığını gösterir: Ekonomi, siyasal rejimler, demokrasi ve genel olarak sosyal bilimler hususunda Türkiye'deki siyaset bilimi literatüründe etkinlik gösterir.⁸⁷

Uzun yıllar süren akademik kariyeri ve üretkenliği Duverger'yi, alanında önemli bir referans kaynağı hâline getirir. 1980'lerin sonlarına doğru bu ilgi gerek siyaset bilimi gerek kamu hukuku alanlarında Fransa özelinde azalmakla birlikte, dünya genelinde devam eder. Yazar uluslararası siyaset bilimi literatüründe varlığını sürdürürken Fransa'da aynı güçteki Duverger imajı mevcut değildir.⁸⁸ Vichy yönetimi ve işgal döneminde yaptığı yayınlar, sıkı bir işbirlikçi olan Adrien Marquet'nin gazetesi *Le Progrès de Bordeaux*'da yazılar yazması, Vichy yönetimini açık bir şekilde destekleyen Bonnard ile beraber çalışması, aşırı sağda konumlanan PPF'in üyesi olması gibi pek çok sebeple kendisine eleştiri okları yöneltilir, suçlanır. Duverger Vichy yönetiminin Yahudi karşıtı yasasına yönelik tutumuyla ilgili olarak 1968 yılında *Minute* ve 1988 yılında *Actuel* gazetelerine karşı davaları kazanır.⁸⁹ Fransız siyaset bilimcinin unutulmuşu bu durumla bağlantılı okunabilir. Uzun yıllar

Zafer Tunaya ve İlhan Arsel de vardır. Bkz.: Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, 3. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 12.

⁸⁷ Duverger'nin Türkiye'deki literatürde etkinliği bakımından öğrencilerinden de bahsedilebilir. Ahmet Taner Kışlalı kendisinin, Maurice Duverger'nin öğrencisi olduğunu belirterek *Siyaset Bilimi* kitabının planını organize ederken hocasının *Siyaset Sosyolojisi*'nde kullandığı şemadan etkilendiğini söyler. Bkz.: Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, 7. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1999, s. 11.

⁸⁸ François, "Maurice Duverger, la gloire avant l'oubli (en France)", s. 23, 24.

⁸⁹ Hoffman-Martinot, "A Short Biography of Maurice Duverger", s. 305, 306.

süren polemiklerin Duverger'nin 1980'li yıllardaki düşüşünü etkilemiş olduğu yorumu yapılabilmektedir. Ancak fikir yürütebilmenin mümkün, kesin nedeni saptamanın zor olduğu bu durumda bir gerçek vardır, o da Duverger'nin Fransa'daki etkinliğinin azalışa geçişidir.

“Duverger'nin düşüşü”ne dair tespitlerin yanında, hakkında yapılan çalışmalardan da söz edilebilmektedir. Fransız sosyal bilimcinin çalışmalarından ve açtığı yollardan hareket ederek daha ilerisine gidebilmek adına bir çabayla 1987 yılında *Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger* ismiyle derleme bir kitap hazırlanır.⁹⁰ AFSP 2009 yılında *Maurice Duverger aujourd'hui* başlığı altında bir konferans düzenler. Programın sunuşunda, geçmişte sosyal bilimler açısından oynadığı belirleyici ve öncü role rağmen günümüz Fransa'sında Duverger'nin unutulmuş olduğu vurgulanır. Hakkında hazırlanan derleme kitabın da aslında “*son bir referans ve son bir saygı*” olduğu belirtilir. Fransa'da Duverger'nin etkinliği azalırken uluslararası bilim dünyasında kendisinin tanınırlığı artar, seçim sistemlerine yönelik incelemeler gibi yolunu açtığı çalışma alanları yaygınlık kazanır. Bu konferans *Siyasi Partiler*'in güncelliğini tartışmayı da amaçlar.⁹¹ 2010 yılında ise *Revue internationale de politique comparée*, Maurice Duverger temalı bir sayı hazırlar. Burada da Duverger ve çalışmaları, sosyal bilimlere katkıları, siyaset bilimi ile ilişkisi birçok yönden ele alınır ve tartışılır.⁹²

1.5. SİYASET BİLİMİNE ve SOSYOLOJİSİNE DAİR: BAKIŞ ve METODOLOJİ

Maurice Duverger siyaset bilimini tek başına değil; çeşitli sosyal bilimlerin birleştiği, ortaklaşa çalıştığı bir “kavşak-bilim” (*science-carrefour*) olarak görür.⁹³ Ona göre siyaset bilimi, “*siyasal olayların hem hukuksal kurumlar, tarih, insan*

⁹⁰ Kitap için bkz.: **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987.

⁹¹ “Section thématique 48: Maurice Duverger aujourd'hui”, AFSP (çevrimiçi) <http://www.afsp.info/archives/congres/congres2009/sectionsthematiques/st48/st48.html#prog> 27 Şubat 2021.

⁹² Bkz.: “Maurice Duverger”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1.htm> 27 Şubat 2021.

⁹³ Duverger, “Titres et fonctions de Maurice Duverger”, s. 769.

coğrafyası, iktisat, demografya vb. gibi açılardan hem de doğrudan doğruya sosyolojik açıdan ele alındığı geniş bir bilimsel yaklaşımı benimsemektedir”.⁹⁴

İlk olarak *Méthodes de la science politique* (1959) ve ardından *Méthodes des sciences sociales* (1961; Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş, 1980) ismiyle yeniden yayımladığı çalışmasında Duverger, araştırmalarda izlenecek metodolojinin sistemleştirilmesi hususuna önem verir.⁹⁵ İsminde belirtildiği üzere yazarın tek bir disipline değil, geniş bir disiplinler bütününe uygulanabilecek etüt yöntemleri sunduğu bu kitap, alanında değer görür.⁹⁶ Çalışmalarda kullanılmak üzere farklı kaynaklardan gelen fakat uyumlu; nihayetinde aynı özde birleşen usullerin seçimine vurgu yapar. Hem nitel hem de nicel araştırma tekniklerine önem veren siyaset bilimci teorik olan ile pratik olanın ilişkisinden bahseder, sayısal araştırma tekniklerinin sosyal alandaki kullanımını öne çıkartır. Ayrıca bu kitabında çeşitli araştırma sistemlerine dair sorunları tartışmaya açar ve sosyal bilimler açısından keskin, katı sınırları olan usullerin olmadığını açıklamaya çalışır.⁹⁷

Duverger’yi bir araştırmacı, bir akademisyen olarak siyaset bilimi alanında, bulunduğu yere konumlandıran pek çok etken sayılmaktadır: Disiplinin oluşum sürecinde Fransa özelindeki idari ve yapısal çabaları ile uluslararası bağlamda gösterdiği akademik etkinliği ve üretimi, birçok dilde ve ülkede yayımlanan eserleri bunlar arasındadır. Ancak bu sayılan faktörlerin ötesinde, siyaset bilimini “*kendi kaynaklarını unutması eğiliminden*” uzaklaştırmaya dönük çalışmalarının da etkili olduğundan bahsedilmektedir. Elbette bu son etmenin, yukarıdaki diğer öncülleri içerip içermediği hususu üzerine düşünülebilir. Fakat yine de bu iddianın altını çizmek istediği, Duverger’nin, bu bilimin kendiliğine dair koruyucu tutumudur.⁹⁸

İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyaset biliminin ayrı bir disiplin olma yolculuğu, sosyal bilimler içerisindeki tek hareketlenme değildir. Nitekim

⁹⁴ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri**, Çev. Şirin Tekeli, 12. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınları, 2019, s. 5.

⁹⁵ Alain Girard, “Duverger Maurice — Méthodes des sciences sociales”, **Population**, C. XVI, No: 4, Ekim-Aralık 1961, s. 775 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/pop_0032-4663_1961_num_16_4_9998 13 Mayıs 2020.

⁹⁶ Henri Mendras, “Duverger M., Méthodes de la science politique”, **Revue française de sociologie**, C. I, No: 2, Nisan-Haziran 1960, s. 248 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/rfsoc_0035-2969_1960_num_1_2_1813 17 Mayıs 2020.

⁹⁷ Girard, “Duverger Maurice — Méthodes des sciences sociales”, s. 775, 776.

⁹⁸ Vullierme, “Maurice Duverger ou la politique d’une science”, s. 759.

Duverger'nin de aralarında yer aldığı çeşitli hukukçuların ve siyaset bilimcilerin girişimleri ile müstakil bir siyaset sosyolojisi, yavaş yavaş inkişaf eder.⁹⁹ Duverger'nin “*sosyolojiye hukuk fakültelerinde yer açma*” çabası gösterdiği yorumları da yapılır. 1962 yılından itibaren Paris Hukuk Fakültesinde siyaset sosyolojisi dersi verilmeye başlanır.¹⁰⁰ Günümüzde araştırma konusu ve alanı bakımından siyaset bilimi ile siyaset sosyolojisi arasında görece bir ayrım yapıyor olsa dahi Duverger, o gün için bunun söz konusu olmadığını söyler. İki disiplin henüz, yakın anlamlara tekabül etmektedir. Bilhassa Amerikan akademisinde belirgin bir farklılık yok iken Fransız akademisinde teorik düzeyde çeşitli farklılıklardan söz edilebilmektedir.¹⁰¹

Sosyal bilimlerin temelde bir bütün olduğuna dikkat çeken siyaset sosyolojisi Duverger'ye göre, felsefi temellendirmeden ziyade daha çok gözleme dayanan metotlara eğilimlidir.¹⁰² Siyaset biliminden hukuk ve felsefenin ayrıştırılmasıyla oluşan bu disiplin, siyasal meselelerin sosyolojik analizine olanak sağlar.¹⁰³ Ancak Duverger'nin yöntem ve tanım bakımından sunduğu farklılığa karşı birtakım eleştiriler de gelişir. Buna göre “*sosyoloji kavramı bilim kelimesinin kendisinden daha bilimsel olamaz ve felsefe, sosyoloji üzerine en az siyaset bilimine olduğu kadar ağırlığını koymuştur*”.¹⁰⁴

Siyaset Sosyolojisi'nde, siyaset bilimi alanında bilgi birikimine sahip olmanın üç kademededen geçtiğini belirten Duverger'ye göre ilkin siyasetin sosyolojik tahlilinin yapılması gerekmektedir. Yazar, “*siyasal olayları sosyolojik açıdan incelemek yerine, özellikle siyasi yanları vurgulanan sosyolojik kavramsallaştırma ve yaklaşım yöntemleri çerçevesinde*” hazırladığı *Siyaset Sosyolojisi* ile bunu amaçladığını kaydeder.¹⁰⁵ Kitap, Fransa içerisinde alanında ilk olması sebebiyle ilgi görürken

⁹⁹ Marc Milet, “L'autonomisation d'une discipline. La création de l'agrégation de science politique en 1971”, *Revue d'histoire des sciences humaines*, C. I, No: 4, 2001 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-histoire-des-sciences-humaines-2001-1-page-95.htm> 12 Mayıs 2020.

¹⁰⁰ Grawitz, “Duverger (Maurice) - Introduction à la politique; Duverger (Maurice) - Sociologie politique”, s. 145, 148.

¹⁰¹ Duverger, *Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri*, s. 5.

¹⁰² Grawitz, “Duverger (Maurice) - Introduction à la politique; Duverger (Maurice) - Sociologie politique”, s. 145.

¹⁰³ Duverger, *Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri*, s. 5.

¹⁰⁴ Grawitz, “Duverger (Maurice) - Introduction à la politique; Duverger (Maurice) - Sociologie politique”, s. 145.

¹⁰⁵ Duverger, *Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri*, s.5

yazarı da ardıl araştırmacıları – siyaset sosyolojisi çalışmaları yapmaları konusunda – etkiler.¹⁰⁶ İkinci olarak siyasal sistemler üzerine gidilmeli, bunlar tasvir edilmelidir. Nitekim *Institutions politiques et droit constitutionnel. Les Grands systèmes politiques, le système politique français* isimli çalışması bu boşluğu doldurmaya yöneliktir. Siyaset bilimini kavramaktaki son aşama, siyasal teşekkülleri tetkik etmektir. *Organisation politiques: partis et groupes de pressions* adlı yayınının da bu son basamaktaki ihtiyaca karşılık geldiğini söyler.¹⁰⁷

Siyaset Sosyolojisi kitabında iki disiplini bir arada kullanarak “siyasete uygulanan sosyolojiye” kapı aralama gayretinde olan yazar, her ne kadar metodolojik noksanlar olabileceği ihtimalini göz ardı etmese de bu çalışmada önemli olanın, çok disiplinlilik yaklaşımını gerçekleştirebilmek olduğunu ifade eder.¹⁰⁸ Nitekim, bahsedildiği üzere, kendisinin önemli rolü olan IEP-Bordeaux’nun kuruluş süreci de hukuk, sosyoloji, ekonomi, tarih, coğrafya gibi farklı ama bir noktada kesişecek çeşitli bilimlerden akademisyenlerin bir araya getirilmesi ile gerçekleşir. Disiplinlerarasılığın yanında Duverger’in kullandığı bir yöntem de karşılaştırma metodudur. Çalışmalarında bu metodu uygulayarak meselelere daha geniş ölçekten bakmaya imkân tanıyan kapsayıcı bir yaklaşım benimser. Araştırma safhasında olduğu gibi, nihai planda vardığı sonuçları sunarken onları netleştirme ve belirginleştirme noktasında da bu usul hem siyaset bilimi hem de hususi olarak karşılaştırmalı siyaset bilimi alanında geliştirici olur.¹⁰⁹ *Siyasi Partiler*’de de parti tipolojisine giden yolda bu yöntemi kullanarak siyasal partilerin yapısal, örgütsel özelliklerini, üyeliğe ilişkin tavırlarını nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmalı olarak inceler. Yazarın, bahsedilen araştırma metotlarını kullanımına verilebilecek bir örnek de 1975 yılında Centre d’analyse comparative des systèmes politiques isimli araştırma merkezinin kuruluşunda yer alarak buradaki çalışmalarında bir taraftan karşılaştırma yöntemini kullanırken diğer taraftan da tarihçilerle işbirliği hâlinde çalışarak multidisipliner yaklaşımı sürdürmesidir.¹¹⁰

¹⁰⁶ Grawitz, “Duverger (Maurice) - Introduction à la politique; Duverger (Maurice) - Sociologie politique”, s. 148.

¹⁰⁷ Duverger, **Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri**, s. 5, 7.

¹⁰⁸ A.e., s. 6.

¹⁰⁹ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

¹¹⁰ Duverger, “Titres et fonctions de Maurice Duverger,” s. 769.

İKİNCİ BÖLÜM: DUVERGER’NİN PARTİLERİ

2.1. PARTİLERE BİLİMSEL YAKLAŞIM

Siyasal partiler demokrasinin ana araçlarından biri olarak günümüz politik yaşamının temel unsurlarından birini teşkil eder. Bunun yanında siyaset bilimi disiplini açısından araştırmacıların ilgisini daima çekerek her dönemin inceleme metotları ve kıstaslarına göre kendisine bir yer bulur. Bu çalışmanın eksenindeki siyasi partilerin sınıflandırması örneğini içeren, Maurice Duverger’nin *Siyasi Partiler*’i ise 1951 yılında yayımlanır. 1950’li yıllarda yenilenen siyaset bilimi disiplininin meseleleri – yeni bakışlarla – incelemesine bir örnek teşkil ederek dönemdaşlarına karşı bir farklılık ortaya koyar.¹ Zira İkinci Dünya Savaşı’nın ardından siyaset bilimi düşünsel ve metodolojik manada temel bir değişimin içerisindeydi. Disiplin kendisine ait ürünlerde karşılaştırma tekniğinin kullanımını, bilimselliği ve teorileştirme çabasını öncelemeye başlar. Duverger ise eksikleri olmakla beraber, söz konusu yenilikleri çalışmasında kullanma gayretine girer.² Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı’na giden süreçte Fransa’nın ve geniş çerçevede dünyanın içerisinde bulunduğu sosyopolitik koşullar da hem Duverger’nin bakış açısının değişiminde hem de çalışmasının şekillenmesinde etkili olur.

Duverger’nin akademik hayatında büyük bir etkisi olan *Siyasi Partiler* kitabı, siyaset bilimi bölümlerinin ilgili derslerinde temel başvuru kaynaklarından biri hâline gelir. Partileri kategorilere ayırarak bir tipoloji sunduğu bu çalışmanın çektiği dikkatte, içerik ve yöntem bakımından kitabın taşıdığı farklılıklar etkili olur.³ Yazılı medyada, televizyon ve radyo programlarında çeşitli işler yapmış olsa da “...

¹ Georges Lavau, “Encadré n° 1 ‘La science politique et les partis’ Critique de Maurice Duverger par Georges Lavau”, **Cahiers Français**, No: 276, Mayıs-Haziran 1996 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Frederic_Sawicki/publication/262896311_La_sciences_politique_et_l%27etude_des_partis_politiques/links/00b495391c1d67bbe4000000/La-science-politique-et-letude-des-partis-politiques.pdf 3 Temmuz 2020.

² Shaun Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux États-Unis”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 39, 41, 53 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-39.htm> 8 Mayıs 2020.

³ Robert Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”, **Maestri of Political Science**, Ed. Donatella Campus ve Gianfranco Pasquino, Martin Bull, C. II, Colchester, ECPR Press, 2011 (çevrimiçi) <https://core.ac.uk/reader/84263368> 11 Mayıs 2020.

Duverger’yi çevreleyen, daima yapay ve geçici olan medyanın ötesinde o, Siyasi Partiler’in yazarı olarak kalır”.⁴ Kitabın “Partilerin Yapısı” ismindeki ilk bölümü 1960’lı yıllara kadar ilgi çeken, daha çok referans yapılan kısımdır. Ancak 1970’li yıllara yaklaştıkça bu dikkat ikinci bölümde, “Parti Sistemleri”nde bahsedilen oy sistemlerine kayar. *Siyasi Partiler*’den faydalanma şeklindeki bu değişiklik parti örgütlenmelerinde yeni açıklamaların, modellemelerin gelişimiyle birlikte okunabileceği gibi çok daha genel bir olgunun etkisinden de bahsedilebilir: Partilerin örgütsel ve tipolojik niteliklerine yönelik çalışmalar o yıllarda daha az yapılmaya başlanmış, esasen “oy sisteminin basit bir etkisi” olarak görülmeye başlayan parti sistemleri de üzerindeki ilgiyi kaybetmiş; dolayısıyla kitabın bu kapsamdaki içeriği arka planda kalmıştır.⁵

Yayımlandığı tarihten 2018 yılına kadar toplam 256 kez basılan *Siyasi Partiler*, Türkçe dâhil olmak üzere ondan fazla dile çevrilir.⁶ Kitabı için “kutsal inek” (*la vache sacrée*) benzetmesi yapan Duverger bu çalışmasının okuyucu kitlesinde bulduğu karşılığın, anlatmak istediği düşünceden farklı olduğuna ve kendisi hakkında birbirinin zıttı olan çeşitli yorumların yapılmasına şahit olur.⁷ Ancak bunların ötesinde, ilkin Fransızca yayımlanan bu çalışma İngilizce çevirisi ile, uluslararası alanda yazarı öne çıkaracaktır.⁸

2.1.1. Öncü İsimler: Ostrogorski ve Michels

Siyasi Partiler’i yazarak “... bakir ve geçilmesi adamakıllı güç bir araziye girme cesareti” ortaya koyduğunu söyleyen Duverger, bu kitabı ile, teori kurmaya yönelik çabaya başlangıç yapmak ve böylece ileriki siyasal parti çalışmalarına bir yol açmak ister. Zira siyasal partilerle alakalı çalışmalar olsa da temel önemi düşünsel boyuta vermeleri ve inceledikleri alanı kısıtlı tutmaları sebebiyle henüz kapsamlı örnekler ortaya koyulmamıştır. Ancak kendisinin tutacağı yolu, daha önceden

⁴ Daniel-Louis Seiler, “Maurice Duverger et les partis politiques”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 56 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-55.htm> 9 Mayıs 2020.

⁵ Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 47.

⁶ “Duverger, Maurice 1917-2014”, OCLC WorldCat Identities (çevrimiçi) <http://www.worldcat.org/identities/lccn-n50028764/> 9 Mayıs 2020. Bu sayı 1951-2018 yıllarında, kitabın yedi dildeki toplam basım sayısıdır.

⁷ Maurice Duverger, **L’Autre côté des choses**, Paris, Albin Michel, 1977, s. 117, 118.

⁸ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

yürüyen birkaç isim de yok değildir. O ise bu yolu genişletmek ve teorize etmek istemektedir.

Siyasal partiler yapısal bakımdan ilk olarak yirminci yüzyılın başında iki sosyal bilimcinin girişimi ile incelenmeye başlar. Moisei Ostrogorski 1902’de *Democracy and Organization of Political Parties*; Roberto Michels ise kısa bir süre sonra, 1911 yılında *Political Parties* isimli kitaplarını yayımlar. *Siyasi Partiler*’in önsözünde Duverger bu iki çalışmanın, kendisinininkinden önceki örnekler olduğunu söyler. Ona göre “*bu iki eser dışında, partilerin yapısını karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışma mevcut değildir*”.⁹

Ostrogorski siyasal partilerin demokrasilerde teşkil ettiği yere yönelik ilk bilimsel çalışmayı yapar.¹⁰ Araştırma kapsamını Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya’daki burjuva partileri ile sınırlı tutar. Siyasal partileri organizasyonel özellikleri temelinde ve ayrıca karşılaştırmalı olarak inceleyen ilk isimdir. Öyle ki bu minvalde bahsedilen diğer araştırmacı Michels’in de kendisinden etkilendiğinden söz edilir. Bu nitelikleri ile, siyasal partilere dönük analiz çalışmalarında tanımlamalardan uzaklaşmaya niyetlenen ilk kişi olarak da anılmaktadır.¹¹ Örgütsel siyaset ile demokrasinin ilişkisine ve bu etkileşim neticesinde demokraside meydana gelen bozulmaya odaklanır. Bahsi geçen iki ülkeyi ele almasının sebebi ise demokrasinin negatif yönlerdeki değişiminin bu örneklerde belirgin bir şekilde öne çıktığını düşünmesidir.¹² Michels ise aksine, sosyalist partilere odaklanır. Burjuva partilerinde görmeyi yadırgamadığı oligarşinin sosyalist partilerdeki tezahürü üzerine düşünür.¹³ Bilhassa Almanya’da SPD’yi gözlemleyen sosyolog; demokrasi ve modern siyasal partilerin bürokratik yapıyla ilişkilerini irdeler. Ona göre herhangi bir organizasyonel yapı ile oligarşinin oluşumu eş güdümlü olarak varlık bulmaktadır.

⁹ Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, 3. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 7, 11.

¹⁰ Bernard Cazes, “Motsei Ostrogorski. La démocratie et les partis politiques”, **Politique étrangère**, C. LVIII, No: 2, 1993, s. 516 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/polit_0032-342x_1993_num_58_2_4210_t1_0516_0000_3_16 Kasım 2020.

¹¹ Seymour M. Lipset, “Ostrogorskii, Moisei IA”, **International Encyclopedia of the Social Sciences. Encyclopedia.com** (çevrimiçi) <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/ostrogorskii-moisei-ia> 16 Kasım 2020.

¹² Rodney Barker ve Xenia Howard-Johnston, “The Politics and Political Ideas of Moisei Ostrogorski”, **Political Studies**, C. XXIII, No: 4, Aralık 1975, s. 418, 419.

¹³ Nermin Abadan, “Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XIV, No: 2, 1959, s. 114 (çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/384/4092.pdf> 15 Kasım 2020.

Dolayısıyla partilerin bürokratik yapısında da lider önderliğinde oluşturulan bir oligarşi hâkimdir. Karamsar bir tavır takınan Michels'e göre demokratik anlayışla uyuşmayan bu örgütlenmeye kitleler de karşı koyma gücü bulamayarak boyun eğmekte; “acımasız oyun” da devamlılık göstermektedir.¹⁴ İki araştırmacı da nihayetinde siyasal partilerin örgütsel yapısını demokrasi ile etkileşimleri üzerinden irdeler;¹⁵ modern siyaset bilimi çerçevesinde siyasal partileri inceleyen öncü iki isim olarak kabul edilir.¹⁶

Michels ve Ostrogorski – ve Duverger'nin öncü isimlerine dâhil olmayan Weber de – siyasal partileri ele alırken olması gerekenden uzaklaşıp olanı incelemeye koyulur. Ayrılıklarının ötesinde, çalışma nesneleri olan siyasal partilerin teorik ve doktriner niteliklerine değil, organizasyonel özelliklerine odaklanmaya gayret etmeleri bu isimleri birleştiren noktadır.¹⁷

Duverger'nin *Siyasi Partiler*'i yayımlaması, Michels'in ardından birçok münakaşalara yol açan, belki alanda bir dinamizmi tetikleyen gelişme olarak dikkat çeker.¹⁸ Sigmund Neumann iki ismin parti çalışmalarını birbirleriyle ilişkilendirirken Michels'i Duverger'nin “vaftiz babası” olarak niteler.¹⁹ Çeşitli eleştiriler alsa da ortaya koydukları yaklaşım, çalışma nesnelerine bakışları ve ele aldıkları özellikler dolayısıyla Ostrogorski ve Michels ile Duverger'nin çalışması arasında bağlantı kurulur.²⁰ Hatta mezkûr isimlerin çalışmalarının ötesinde yazarın, yeni olguları daha kapsamlı ve gelişen farklı usullerle ele aldığı ifade edilir.²¹ Duverger, kitabının başında, yapmak istediği çalışmanın benzer mahiyetteki önceki örneklerinin bu

¹⁴ Paul Bouteiller, “Robert Michels. *Les Partis Politiques. Essai sur les tendances oligarchiques des démocraties*. Traduit par le Dr S. Jankélévitch. Préface de René Rémond. Paris, Flammarion, 1971. [compte-rendu]”, **Bibliothèque de l'école des chartes**, C. CXXX, No: 2, 1972, s. 632 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1972_num_130_2_449936_t1_0629_0000_2 15 Şubat 2021.

¹⁵ Abadan, “Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller”, s. 113.

¹⁶ Barker ve Howard-Johnston, “The Politics and Political Ideas of Moisei Ostrogorski”, s. 415.

¹⁷ Frédéric Sawicki, “La science politique et l'étude des partis politiques”, **Cahiers Français**, No: 276, Mayıs-Haziran 1996 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Frederic_Sawicki/publication/262896311_La_science_politique_et_l%27etude_des_partis_politiques/links/00b495391c1d67bbe4000000/La-science-politique-et-etude-des-partis-politiques.pdf 3 Temmuz 2020.

¹⁸ Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 46.

¹⁹ Sigmund Neumann, “Toward a Theory of Political Parties”, **World Politics**, C. VI, No: 4, 1954, s. 558.

²⁰ Sawicki, “La science politique et l'étude des partis politiques”; Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 46.

²¹ Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 51.

çalışmalar olduğunu belirtir. Ancak bu çalışmalar da henüz genel bir teori oluşturacak kadar geniş bir çerçeve oluşturmamışlardır. Nitekim kendisinin açmak istediği yol da budur.²²

2.1.2. Eski ve Yeni Siyaset Bilimi Arasında

Yirminci yüzyılın ortası, siyaset biliminin bilimsel niteliğinin yerleştirilmeye çalışıldığı, bir disiplin olarak gelişme gösterdiği dönemin – önceki yüzyılda başlayan ve savaşa beraber duraklayan ilk gayretin ardından ikinci – başlangıcı olur. Disiplin entelektüel ve sosyal bakımdan yeni bir hâl alırken Duverger de bilimsellik çabasını yansıtan, yenilikleri kapsayan çalışması ile bu sürecin bir parçası sayılan *Siyasi Partiler*’i ortaya koyar.

Savaşın duraklama verdiği siyaset biliminin gelişim süreci 1950’li yıllarda canlanırken disipline dair dernek ve dergilerin kurulması da sistematikleşme ve profesyonelleşmeyi arttırır. Otonom bir disiplin, bilim dalı hâline gelme gayreti bir yana; metodolojik kaygılar ve sistematizasyon çabaları da bahsedilen dönemin ürünlerindendir. Unesco’nun *Contemporary Political Science: A Survey of Methods, Research and Teaching* ismiyle kitaplaştırdığı 1948 yılındaki konferansında karşılaştırma yönteminin kullanımı ve bilimsel olguların temel özelliklerinden olan genelleştirme eylemi üzerinde durulur, desteklenir. Birçok siyaset bilimcinin yanı sıra Maurice Duverger de bu çalışmanın bir parçası olur. Fakat öne çıkan hedeflerin aksine karşılaştırmalı çalışmalar azınlıkta kalıp normatif nitelikteki araştırmalar baskınlığını korumaktadır. Bu sebeple gerek Unesco gerekse 1954 yılında IPSA’nın düzenlediği konferansların akademik etkinliği sorgulanmakta ve görece sınırlı bulunmaktadır.²³

Savaş sonrası dönemde siyaset biliminin küresel gelişiminin yanında Fransa’da da AFSP ve ardından RFSP açılır. Kurumsallaşma bakımından önemli adımların atılmasının ardından ders olarak da siyaset bilimi, 1954 yılından itibaren hukuk kürsülerine eklenir.²⁴ Siyaset biliminin akademik manada gelişiminde ve hatta

²² Duverger, *Siyasi Partiler*, s.11.

²³ Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 39, 41-43.

²⁴ Marc Milet, “L’autonomisation d’une discipline. La création de l’agrégation de science politique en 1971”, *Revue d’histoire des sciences humaines*, C. I, No: 4, 2001 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-histoire-des-sciences-humaines-2001-1-page-95.htm> 12 Mayıs 2020.

yeniden doğuş sürecinde etkili olan Duverger bu sayılan kurumların oluşumunda da varlık göstererek kurumsallaşma sürecinin birden çok dinamiğinde etkin olur. Disiplinin Fransa sınırlarındaki gelişiminde kendisinin büyük bir rolünün olduğu kabul edilir; zira 1954 yılında gerçekleştirilen reform sürecine dahlinin yanında 1973 yılında ilk siyaset bilimi yüksek öğretmenlik jürisine başkanlık eder.²⁵

Tüm bu süreç, siyaset bilimindeki mevcut – metodolojik – durum ve ortaya koyulan hedeflerin gözlemlenmesi *Siyasi Partiler*’in alana sunduğu yeniliği, siyaset biliminin yeniden oluşturulma, yenilenme sürecine katkısını anlaşılır kılmaya yardımcı olur. Bu tez çalışması kapsamında kitabın karşılaştırma metot kullanımı vurgulanırken genele uygulanabilir nitelikte sunulan bulgular ve meselelerin açıklanışında grafiklere yer verilmesi de yeni bilim anlayışı ile eşleşmektedir.

Kendisinin öncü isimler olarak bahsettiği Ostrogorski ve Michels’in yaptığı çalışmaların metot ve kapsam bakımından yenilenen siyaset bilimi anlayışına daha uygun bir şekilde ortaya koyulması ile *Siyasi Partiler*, eskinin yanında daha çok yeni siyaset biliminin izlerini taşımaktadır.²⁶ Shaun Bowler siyaset biliminin yeniden oluşturulmaya başlandığı bu süreç içerisinde hem yeni hem eski anlayışı barındıran bir geçiş dönemi örneği olarak çalışmanın bu bağlamdaki alımlanma şeklini, *Present at the Creation*²⁷ şeklinde sunar: Kitabın ilk cildi olan “Partilerin Yapısı”nda çeşitli sosyal bilim branşları etkili olup eski siyaset bilimi yansıtılırken “Parti Sistemleri”nde oluşturulmaya çalışılan diğer disiplinlerden bağımsız siyaset biliminin varlığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla söz konusu siyasal parti araştırması disiplindeki dönemecin başlangıcında ortaya koyularak değişim sürecinin önemli bir parçası hâline gelir.²⁸

²⁵ Bernard Dolez, Bernard Grofman ve Annie Laurent, “Introduction”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-7.htm> 17 Kasım 2020.

²⁶ Luigi Graziano siyaset biliminin geçirdiği dönüşümde – İtalya özelinde – yeni “siyaset bilimi” ile “siyasal çalışmalar” olarak isimlendirdiği eski siyaset bilimini ayırır. Bkz. Bowler, “La réception des partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 42.

²⁷ Dünya siyasal düzeninin kutuplu bir hâl aldığı Soğuk Savaş’ın oluşum sürecinde, eski ABD Başkanı Harry Truman döneminde Dışişleri Bakanlığı yapan Dean Acheson görev süresine (1949-1953) ilişkin hatıralarını *Present at the Creation* şeklinde niteleyerek kitaplaştırır. Bowler da siyaset biliminin oluşum sürecinde Duverger’nin *Siyasi Partiler*’ini incelerken Acheson’dan bu ifadeyi ödünç alır. Bkz. Bowler, “La réception des partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 53.

²⁸ Bowler, “La réception des partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 43, 44, 51, 53, 54. Duverger’nin bilhassa oy sistemleri üzerine geliştirdiği ve yasalaşan analizi (Duverger Yasası)

2.1.3. Parti Çalışmalarında Basamak

Siyasi Partiler iki ana kısımdan oluşur: “Partilerin Yapısı” ve “Parti Sistemleri”. Duverger siyasal partiler tasnifini de içeren ilk bölümde ve disiplinin teorik yaklaşımlara ilgisinin arttığı dönemde çeşitli tespitlerini argümanlarla destekleyerek paylaştığı, seçim sistemleri ve partilerin etkileşimlerini ele aldığı ikinci bölümde verilerini grafikler yardımıyla şematize eder, açıklayıcı hâle getirmeye çalışır. Karşılaştırma tekniği gibi istatistiki tabloların kullanımı da aynı şekilde kitabın yöntem bakımından içerdiği yeniliklerdendir.

İlkin siyasal parti sınıflandırması ile oldukça ilgi gören kitap, 1970’lerden başlayarak ikinci kısmı ile öne çıkar. Bu çalışmanın kapsamı dışında kalan oy ve parti sistemlerinin karşılıklı ilişkisi konusunda aranan bir kaynağa dönüşür.²⁹ Parti sistemleri, seçim sistemleri ve yönetim sistemleri arasındaki etkileşimi inceleyerek siyasal sistemin birçok bileşenini bir araya getirir.³⁰ Ayrıca ülkelere dair çeşitli seçim ilkelerinin seçmenlerin tutumları ile bağlantısını; bahsi geçen değişkenlerin ilişkiselliğinin altında yatan süreçleri dikkate alır.³¹ Yazarın, ilk bölümde daha ziyade mevcut durumu açıklayıcı ifadelerle ağırlık verdiği, ancak kendisinin de bahsettiği üzere, ikinci bölümde disiplinin genelleştirmeler ile bilimsel yargılara varma girişimini uygulayarak yeni anlayışı çalışmasına yansıttığı yorumu yapılır. Kitaptaki

parti araştırmalarında yeni siyaset bilimine bir örnek oluşturup yol açması ile öne çıkar. Bkz.: A.e., s. 54.

²⁹ A.e., s. 43, 44, 47. Duverger burada, seçim sistemleri ile parti sistemlerinin ilişkisi üzerine geliştirdiği, Duverger Yasası olarak anılacak tespitini ortaya koyar: Buna göre nispi temsil ve iki turlu çoğunluk sistemleri çok partili sistemin; tek turlu basit çoğunluk uygulaması ise iki partili sistemin ortaya çıkmasında yönlendirici bir role sahiptir. Bu kuralların istisnaları olmakla birlikte partilerin kendine özgü – ulusal – koşul ve niteliklerinin de belirleyici bir gücü vardır. Bkz.: Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 274, 275. Esasında Duverger’den önce de söz konusu etkileşimi inceleyen çalışmalar mevcuttur. Ancak bunu genel şemalara dönüştürerek bir *yasa* hâline getirmesi bakımından Duverger öne çıkar. Bkz.: Bernard Dolez ve Annie Laurent, “Les lois de Duverger au microscope. L’apport des expérimentations de laboratoire à l’étude des effets psychologiques des modes de scrutin”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-111.htm> 15 Haziran 2020. Bunun yanında teori, birçok eleştiriler de alır. Bunlar için bkz.: Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 52, 53; Daniel Bochler, “Duverger and the territory: explaining deviations from the two-party-competition-law”, **Journal of Elections, Public Opinion and Parties**, C. XXIX, 2019 (çevrimiçi) <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17457289.2019.1658195> 15 Haziran 2020.

³⁰ Jean-Louis Vullierme, “Maurice Duverger ou la politique d’une science”, **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. 763, 768, 769.

³¹ Rein Taagepera, “Le macro-agenda Duvergerien, à demi-achevé”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 93 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-93.htm> 6 Haziran 2020.

oy sistemleri ile ilgili değerlendirmeleriyle, alana yönelik teorik ve deneysel bir altyapı oluşturduğu ve bu şekilde birikerek çoğalan yeni bir bilgi sistemini takdim ettiği belirtilir. Aynı zamanda bu gelişme, sadece seçim ve oy sistemleri ya da siyasal parti çalışmaları ile sınırlı olarak okunmayacak, yeni siyaset biliminin de temellerinden sayılacaktır.³²

Partileri büyüteç altına alan yazar, onları yapısal niteliklerine göre Weberyen anlamda ideal-tipler olarak kategorize eder. Organizasyonel zelliklerine bilhassa eğilmek istediği bu kitapta siyasal partilerin yaygın çalışma yöntemi olan öğreti odaklı incelemesini ve görece daha mühim bulduğu toplumsal karşılığını da göz ardı etmeyeceğini belirtir. Nesnel araştırma yöntemleri ve istatistiki tabloları kullanarak nihayetinde genele uygulanabilir sonuçlara varma ve bu şekilde disipline fayda sağlama hedefini güder. İncelemesini, partiye ait yazılı belgelerle sınırlı tutmaz. Aksi hâlde partiyi yalnızca ideolojik bir yapı olarak görmenin açacağı yanlışlarla karşılaşılacağını düşünür. Ayrıca teoriden ziyade pratiğin gerçekliğine olan inancı da koyduğu bu mesafenin sebeplerindendir. Dolayısıyla büyük ölçüde siyasal partilerin hukuki, sayısal, düşünsel bağlamdaki verilerinden ve birinci ağızlardan elde edilen malumatlardan yararlanarak teorik olanla pratikte olanın birleşimini elde etmeye çalışır.³³

Gördüğü ilgi zaman zaman değişse de *Siyasi Partiler*, genelde siyaset bilimi disiplini, özelde ise siyasal parti çalışmaları bakımından önemli bir basamak sayılır. Hakkında, kendisinden önceki örneklerin yerine hatta önüne geçtiği yorumları yapılır.³⁴ Ancak, alanında bir karşılık bulan bu çalışma, elbette kabul gördüğü kadar hatalı veya eksik de bulunur; bir taraftan kendisinden yararlanılırken bir taraftan da eleştirilir.

2.2. PARTİLERİ TANIMLAMAK

Duverger partilerin detaylı bir incelemesini yaptığı çalışmasında siyasal partilerin belirgin bir tanımını yapmaz; ana hatlarını çizmekle yetinir ve partilerin

³² Bowler, “La rception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 54.

³³ Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 8-11, 98, 543.

³⁴ Miroslav Novk “Competitive party systems: Where Duverger and Sartori diverge?”, **Revue française de science politique**, C. LXV, No: 3, Haziran 2015 (evrimii) https://www.cairn-int.info/article_p.php?ID_ARTICLE=E_RFSP_653_0451 23 Mayıs 2020.

yapısının ve organizasyonunun onları karakterize eden nitelikleri üzerine eğilir. Ona göre “*modern partiler, programlarından ve üyelerinin mensup olduğu sınıftan çok, örgütlerinin mahiyetiyle ayırdedilebilirler*”.³⁵ Siyasal partilerin ortaya çıktığı koşulların o partinin yapısını ve yaşamını bizzat etkileyeceği inancını da sıklıkla paylaşır.

Kitabının yayımlandığı sırada siyasal partilerin ancak medeni toplumlarda mevcut olup diğerlerinin henüz bu duruma öykünmekle yetindiklerini belirtir. Oldukça kısa bir tarihî geçmişe sahip olduğunu söylediği siyasal partileri “*belli bir yapıya sahip bir insan topluluğu*” olarak tasvir eder.³⁶ Bir başka yerde, “*parti, tek bir topluluk değil, birçok toplulukların yarattığı bir bütün, ülke içinde dağılmış ve koordinatör kurumlar vasıtasıyla birbirine bağlanmış küçük grupların meydana getirdiği bir birliktir*”³⁷ diyerek ortaya kesin bir tanım koymamanın ötesinde okuyucunun zihninde bir karışıklık meydana getirir.³⁸ Ancak sonuç olarak birçok başlık altında bu siyasal kurumu inceler. Kendisinin siyasal partileri ele alış biçimi, bunun sonucunda oluşturduğu sınıflandırmayı anlayabilmek bakımından da önem arz eder.

2.2.1. Partilerin Doğuşu ve Ayırıcı Mekanizmalar

Duverger’ye göre siyasal yaşamda öne çıkan demokrasi kavramı, siyasal partilerin arkasındaki itici gücü teşkil eder. Buna göre parlamentonun gelişmesi ile benzer eğilim ve kaygıları paylaşan parlamenterler bir araya gelmeye başlar. Bu şekilde seçilenlerin organizasyonuna dair, partilerin temelini oluşturacak adımlar atılır. Diğer taraftan demokrasinin bir başka unsuru olan oyun genelleşmesi, halkı dikkate almayı ve etkilemeyi gerekli kılar. Siyasal partiler, faaliyetleri ve organizasyonları bu şekilde kademeli olarak oluşur. Ancak tek yol bu değildir; istisnaları olmakla birlikte bu genel tasvir Duverger’nin partilerin oluşumları itibarıyla “*seçim ve parlamento çevresinde doğanlar*” ile “*seçim ve parlamento çevresi dışında doğanlar*” şeklindeki ayrımında yaygın olan ilk şemaya denk düşer.

³⁵ Duverger, **Siyasi Partiler**, s.10.

³⁶ A.e., s. 10, 15, 24.

³⁷ A.e., s. 51, 52.

³⁸ Daniel-Louis Seiler, “Maurice Duverger et les partis politiques”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 57 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-55.htm> 9 Mayıs 2020.

Fakat bu kategorizasyon da keskin bir sınıflandırma olmayıp “*genel eğilimleri*” yansıtmaktadır. Duverger, kitabında bahsettiği birçok tespitinde de nitekim bu tamlamanın arkasında durarak mutlaklık belirtmekten kaçınmaktadır.

Ortaya çıkış süreçlerinin partiler üzerinde belirgin bir önem arz ettiğini vurgulayan Duverger, genel oy kabul edilip örgütlü partiler kurulana dek genellikle partilerin seçim ve parlamento faaliyetleri içerisinde doğduğunu belirtir. Ancak bundan sonra dışarıda kurulma modeli oluşur ve yaygınlık kazanır. İlk oluşum şeklinde kişiler arasındaki benzerlikler, yakınlıklar ve kişisel çıkarlar rol oynar. Seçim ve parlamento çevresinin dışında doğan partiler ise çeşitli ortaklıkların bir araya gelerek oluşturduğu organizasyonlarca meydana getirilir.

Yazar partilerin iki oluşum çeşidini yapısal olarak mukayese eder: Dışarıda gelişen partilerin genel olarak yukarıdan aşağı doğru örgütlenip disiplinli, parlamenterlerin ise partiye etkide kıyasen daha güçsüz olduğunu söyler. Bununla birlikte seçimlere ve parlamentoya yönelik ilgileri bağlamında, içeride kurulan partiler için seçim başarısı oldukça önemliyken dışarıda kurulanlar için, yine bir ehemmiyet taşımakla birlikte, esas olarak siyasal hedeflerine ulaşmalarındaki bir vasıta olduğunu belirtir.³⁹

Duverger’nin, tipolojisini ortaya koyduğu yolda yaptığı bir tasnif de partilerin dolaylı veya dolaysız yapıya sahip olmaları üzerinedir. Kendi iradeleriyle üyelik işlemlerini gerçekleştiren bireylerden oluşan, düzenli ödenek ve parti toplantılarının öne çıktığı partiler dolaysız yapıdadır. Tam tersine, birden çok organizasyonun bir araya gelmesiyle oluşan partiler ise dolaylı yapıya sahiptir. “*Burada, partinin taraftarları ya da üyeleri değil, sadece kurucu grupların, sendikaların, kooperatiflerin, yardımlaşma derneklerinin, vd., üyeleri mevcuttur*”. Netice olarak dolaylı yapıdaki partilerin üyelerinin üyelikleri de dolaylıdır. Bu bireyler, “*partiye kolektif şekilde bağlanmış bir sosyal grubun üyesidir*”.⁴⁰

Duverger siyasal partilerin organizasyonunda en temel seviyeden itibaren varlık gösteren birbirine bağlı temel unsurların esaslı niteliğini vurgular; bunu tasnif bakımından bir ayraç olarak kullanır. Partinin yapısını oluşturmada belirleyici olan bu unsurlar, genel tipolojide de kendisine yer bulacaktır. Kapılarını ancak toplumun

³⁹ Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 16-18, 23, 24, 27-31.

⁴⁰ A.e., s. 38, 39.

ileri gelenlerine açan seçici yapıdaki komiteler nüfusa değil, elde ettikleri nüfuza dikkat eder. Genelde komitelerden kurulu ademimerkeziyetçi partilerin esas amacı seçimlere yöneldiği için temel unsurları da buna eş güdümlü alanlarda oluşur. Elitist parti yapısındaki dolaysız komiteler, “*burjuvazinin normal siyasal ifadesidir*”. Bunun yanında genel özellikler bakımından dolaysız olanıyla benzer olup özellikle partiyi oluşturan teşekküllerin temsilcilerinin seçilmesiyle dolaylı nitelik kazanan bir unsur da mevcuttur. Fakat burada da seçkincilikten kopuş değil, “*‘kurumsal’ elit*” söz konusudur.⁴¹

“*Kütleleri örgütlendirmeye, onlara siyasal bir eğitim vermeye ve kütlelerin içinden halk elitlerini çıkarmaya çalışan*” sosyalist partilerin üretimi olan ocaklarda aktif olarak toplantı ve çeşitli faaliyetler yapılır. “*Kütlelerin normal siyasal ifade organı*” olarak olabildiğince fazla insana ulaşma hedeflenir. Aralarındaki bağ ile anlam kazanan ocaklar, temel unsurunu oluşturdukları partilere tavandan tabana gelişen bir örgüt niteliği kazandırır.⁴²

“*Komünist icadı*” olan hücreler, iş grupları özelinde birbirinden ayrılır. Üye sayısı yetersizliği gibi sebeplerle yöresel hücre örnekleri ortaya çıkmış olsa da klasik tiptekiler esas niteliktedir. Hücreler, fiziksel olarak bir arada olan ve birbirlerini tanıyan insanlardan oluşması sebebiyle üyeler arasındaki yoğun etkileşimiyle öne çıkar; bu durum parti içerisindeki birlik ruhunun yakalanmasında rol oynar. Hücreler, illegal bir yapılanmaya sahiptir. Bu sebeple temeli olduğu partiler de aynı misyonu yüklenerek demokratik sistemin karşısında yer alır.⁴³

“*Faşizmin tarihsel gelişiminin bir sonucu*” olan milis, demokrasiye ve onun unsurlarına karşı, fiiliyatta sonucu değişmekle birlikte, daha sıkı bir karşıtlık içerisinde. Öyle ki demokrasiyi kendi araçlarıyla vurmaya çalışır. Askerî bir hiyerarşik düzene ve ordu yapılanmasına sahiptir.⁴⁴

Partileri tanımlarken dikey düzlemde partiler arasında bir tasnif yapma imkânı sağlayan her biri küçük birer organ olan komite, ocak, hücre ve milis yapılarının bir araya getirdiği siyasal partilerin iç bağlantı sistemi, istisnaları olmakla birlikte, coğrafi yapılanma ile benzeşir. Önemli olan parti içi bağlantının kurulmuş olmasıdır.

⁴¹ A.e., s. 51-55.

⁴² A.e., s. 59, 61.

⁴³ A.e., s. 64, 65, 68, 74, 78.

⁴⁴ A.e., s. 75, 77, 78.

*“Çünkü partinin birincil grupları arasındaki bağlantı ve ilişkilerin düzenleniş tarzı, partinin militanları, ideolojik birliği, eylemlerin etkinliği, hatta metot ve prensipleri üzerinde derin bir etki gösterir”.*⁴⁵

Duverger temel unsurlar arasında kurulan bağı, siyasal partiler arasındaki sınıflandırmada bir etken olarak kullanır. Burada bir tarafta bağı kuvvetini ele alırken diğer taraftan da dikey ve yatay bağlar ile merkezîyet ve ademimerkezîyet ayrımlarıyla çeşitlendirdiği bağı doğrultusunu inceler. Dikey ve yatay bağlantı birbirine zıt olmayan fakat farklı iki bağlantı şeklidir. Kuvvetli bağlantı ve merkezîyetçilik ile genelde örtüşen ve birbirlerini destekleyen bir yapıya sahip olan dikey bağ, varlığı itibarıyla doğrudan gerçekleşecek bir yatay bağlantıya alan tanımaz. Bununla birlikte yatay ve zayıf bağların arasında da bir doğrusallık mevcuttur. Dolaylı partilerde temel unsurların liderleri arasında; dolaysız partilerde ise kontrol veya mücadele amaçlarıyla partinin yardımcı örgütleriyle ve dış örgütlerle yatay bağlantı kurulur. Meselenin diğer kısmında parti içi ilişkinin yönünü belirleyen merkezîyet ve ademimerkezîyet ayrılığı söz konusudur. Üst kademelerin öncelik sahibi olduğu bir hiyerarşik ilişkiyi ifade eden merkezî yapılanmaya, genelde parlamento dışında doğan partilerde rastlanmaktadır. Unsurlarına özgürlük alanları tanıyan ademimerkezîyet ise sağladığı serbesti nedeniyle parti içerisindeki seslerin ayrılıkçı hareketlere kadar uzanabileceği bir tehlike arz edebilmektedir. Duverger ademimerkezîyet kavramından bahsederken esas olarak işlerlikte olana bakmak gerektiğinden bahseder. Zira partiler, merkezîyetçiliğin otoriter disiplin çağrışımını gölgelemek adına teoride olan ile pratikte olanı değiştirebilmektedir.⁴⁶

Partilerin yapısına ilişkin organlar ve bağlantılar hususunun ötesinde en temel öge olan üyelik, Duverger’in büyük yer ayırdığı bir meseledir. Zira üyelik tıpkı temel unsurlar ve parti içi bağlantı şekilleri gibi partinin kendisine mahsus özelliğini taşıyabilmekte ve bu konsept kendi içerisinde katmanlı, çetrefilli olabilmektedir. *“Her parti, kendisine özgü bir üyelik anlayışına sahiptir”.*⁴⁷ Kimi partilerde ise üyeliğin hiçbir karşılığı yoktur. Çeşitliliğe örnek olarak parti yapısı bakımından dolaylı ve dolaysız yapıları partilerin kolektif üye ile bireysel üye ayrımını

⁴⁵ A.e., s. 52, 79, 80.

⁴⁶ A.e., s. 28, 29, 88, 89, 91, 92, 94-98.

⁴⁷ A.e., s. 104.

içselleştirmesi verilebilir. Partiler arasında olduğu gibi içerisinde de birden çok üyelik anlamı mevcut olabilir. Bu durumda yazar, ortaya çıkan farklı üyelikleri anlamlandırabilmek amacıyla katılma üzerine yoğunlaşır.⁴⁸

Siyasal partilere katılım ile “*resmî dinlerin çöküşü, siyasal dinlerin yükselişi*” arasında doğrusallık olduğu tezini savunan Duverger, “*Bugün parti deyimi, din adamlarıyla, müminleriyle, inançlarıyla, ortodoksluklarıyla ve hoşgörüsüzlükleriyle birlikte, gerçek kiliseleri maskeleyen bir deyimdir*” ifadesine yer verir.⁴⁹ Nihayetinde oluştukları temel unsurlara göre partiler arasında üyelik bağının kuvveti açısından değerlendirme yapar. Bu noktada katılmanın partinin yapısıyla etkileşim içerisinde olduğunu belirtirken zaman faktörünü de hesaba katma gereği duyar. Saydığı parti tiplerinden en yaşlısı olan komitelere dayalı siyasal partilerde üyelik nicelik ve bağlılık açısından geri planda kalırken içlerinden yakın zamanlı olan hücre veya milisler ile kurulan partilerde genel anlamından farklı ve üstün bir boyut kazanır. Ocakların oluşturduğu partilerin üyeleri ise ne komitelere dayalı partiler kadar esnek ne de hücre ve milislerin temellendirdiği partiler kadar sıkı bir bağlılık içerisinde.⁵⁰

Duverger siyasal partilerin niteliği ve kendi içerisinde yapılabilecek ilerleme grafiğini belirtmek, bu analizleri geliştirebilmek için gerek üyeliğin gerekse katılmanın çeşitli görünümünün dikkate alınması gerektiğini vurgular. Üyeliğe dair detaylı bilgilerin eksikliği sebebiyle bu çalışmaların zorluğunu belirtirken diğer unsur olan katılımın biçimlerine odaklanır. İlk katılımı seçmen, taraftar – bulunuyorsa üyelik – ve militan kavramlarının dışarıdan içeriye doğru daralması şeklinde aşamalandırır. Bu unsurların birbirleri üzerindeki etkileri ise tam tersi yöndedir. Sayılan kademeler arasında sayısal olarak saptaması en rahat yapılan seçmenler “kadro” ve “kitle” partileri karşılaştırmasında da kullanılacaktır. Bir sonraki çemberde bulunan taraftarlar, politik yönelimlerini belirgin şekilde paylaşımları ve partiye çeşitli şekillerde katkıda bulunmaya çalışmaları ile salt seçmen niteliklerinden sıyrılıp bu yeni kimliği edinirler. Fakat taraftarın parti ile ilişkisi tek yönlü değildir; partiler de durumdan avantaj sağlamak adına taraftarlarını

⁴⁸ A.e., s. 104, 105.

⁴⁹ A.e., s. 105.

⁵⁰ A.e., s. 104.

toplayabileceği teşekküller kurar. Son katmandaki militan da kadro ve kitle partisi ayrımlarında kendisini gösterir. Zira kitle partilerinin her türlü faaliyetinin reklamcısı ve yürütücüsü olarak temel – insan – unsuru sayılabilir. Kadro partilerinde ise organizasyonel bağlamda temel unsurlar militanlardan oluşur.⁵¹

Duverger katılımın esasına dayalı olarak sınırlı ve totaliter partiler arasında ayırım yapar. Sınırlı partilerde katılma yalnızca politik alana dair kısıtlı bir etkinlik alanına sahiptir. Totaliter partiler ise tüm hayatına sirayet ederek üyesine, kendisinin öngördüğünden ayrı tek bir an ve aktivite imkânı vermez. Parti, “maddi” (her aktivitesini düzenleyip yönlendirerek üyenin partiye olan bağına kuvvetlendirmesi) ve “ruhi” (doktrinin üyelerin bütün dünya görüşüne hâkim olması) etkenleri birleştirerek sıkı bir bağı ifade eden totalitarizmi oluşturur. Partinin politik alandan taşması ve üyesini kendi hâline bırakmaması hem bir kontrol hem de üyenin hayatında doktrinin yerini kuvvetlendirme mekanizmasını teşkil eder. “*Türdeş, kapalı ve kutsal*” nitelikteki bu partiler üye alımındaki seçiciliklerini esasında iktidara gelip bir tek parti sistemini oluşturduktan sonra daha aleni bir hâle getirir. Üyelerini tamamen kuşatan bu partilerin doğuşu ile – özellikle işçi sınıflarında – dine bağlılığın azalması ve bu boşluğu siyasal inançlarla beslemeleri arasında bağlantı olduğunu savunur. Bu tipin karşısında yer alan sınırlı partiler ise içlerinde, kimi örneklerde karşıt gruplar hâlinde, farklılıklara yer verir. Bunun yanında doktrin bakımından da iki parti birbirinin zıttı karakterdedir; sınırlı partiler oldukça esnek bir nitelik sunan kutsallıktan uzak bir yapıya sahiptir.

Totaliter ve sınırlı partiler için temel bir parti şeması oluşturulabilir. Buna göre komünist ve faşist partiler, içlerindeki sıkı dikey bağlarla tabana doğru gelişen organizasyonel bir yapıya sahip totaliter partilerdir. Muhafazakâr ve liberal partiler ise iç bağlantı ve örgütlenme bakımından tam tersi nitelikteki sınırlı partilerdir. Yapı, merkeziyet ve bağları bakımından komite partileri ile hücre-milis partilerinin arasında yer alan sosyalist partiler de çoğunlukla sınırlı niteliktedir.⁵²

Duverger katılımı ve parti ile üyesi arasındaki ilişki biçimlerini örneklemek; bununla bağlantılı olarak da siyasal partiler ayrımı ve evrimi üzerine şema oluşturmak amacıyla Tönnies’in “cemaat” (*Gemeinschaft*) ve “cemiyet”

⁵¹ A.e., s. 127, 137-139, 151, 157, 160, 161, 167.

⁵² A.e., s. 168-177.

(*Gesellschaft*) tasnifi ile H. Schmalenbach'ın “tarikat” (*bund*) kavramsallaştırmasını ele alır. Üyeliğin doğal olarak geliştiği, belirli bir sınıfın hâlihazırda var olan oluşumu şeklinde nitelediği cemaat kavramı ile sınıf ortaklığı üzerinden sosyalist partileri özdeşleştirir. Geleneksel bağlılıkları bulunan üyeleri dolayısıyla, Amerikan partilerinin de bu kategoriye dâhil edilebileceğini ifade eder. İnsan yapımı olan cemiyet, katılımın şahsın kendisine getirilerini düşünerek tercih ettiği ve menfaat sağladığı bir kavramı işaret eder. Duverger bunu eski burjuva partileri ve genel olarak Amerikan partileri ile eşleştirir. Amerikan partilerinde aileden gelen bir gelenek sebebiyle partiye bağlanan üyelerin yanında militanların, cemiyet partileri tasnifine uygun olarak çıkar odaklı bir bağ geliştirdiğini söyler.⁵³ Katılımın bağı bakımından cemaat ve cemiyet tipi partiler sınırlı partileri belirtir. Burada partiye bağlanma biçimlerindeki farklılıklar – ayırıcı bir mekanizma olarak – ortaya çıkar: Üyelik partili ve parti arasındaki nispeten sınırlı bir ilişki ve bağlılığı ifade eder. Ada(n)madan farklı olarak üyelik, “*üyenin faaliyetlerinin ancak bir kesimini etkileyen, onun derin benliğini, iç varlığını bağlamayan kısmî bir adamadan ibarettir*”. Bunun aksine adama, varlığını belirgin bir şekilde partinin üzerinde hissettirir ve onun hayatının tamamı üzerinde tahakküm kurar. Bu bağlanma şekli bireyde içsel bir yükümlülük duygusu ile de gelişebilmekte, dolayısıyla her zaman bilinçli bir eylem olarak ortaya çıkmamaktadır. Bu şablonun partiler üzerinden yapılabilecek okuması ise sınırlı bir anlama karşılık gelen üyeliğin mevcudiyet gösterdiği cemaat ve cemiyet tipi partilerin sınırlı partiler olduğudur. Totaliter nitelikte bir bağlılığı işaret eden adama ise tarikat tipi partilerde görülmektedir.⁵⁴

Duverger, özellikleri bakımından bahsedilen iki mefhumla yer yer benzeyen “tarikat” kavramını totaliter partiler ile özdeşleştirmektedir: Abartılı bir coşku ve bağlılık hissi ile öne çıkan terim, zamanla dinginleşir ve farklı bir yapıya dönüşür. Burada üyelik, kendini tamamen vakfetme şeklini alır. Yazar, faşist ve – her ne kadar önceleri bundan uzak görünse de – komünist partilerde belirgin bir şekilde görülen totaliter özelliklerin tarikat tipi partilere örnek teşkil ettiğini düşünür.

Duverger siyasal partiler ile söz konusu kavramsallaştırmaları eşleştirmek suretiyle – liberal ve muhafazakâr burjuva partiler ile cemiyet, sosyalist partiler ile

⁵³ A.e., s. 178, 179, 181-184.

⁵⁴ A.e., s. 180.

cemaat, komünist ve faşist totaliter partiler ile tarikat arasında – üyeliğin niteliği bakımından bir tasnif ortaya koyar. Burada istisnalar, geçişkenlikler ve bir aradalıkların mevcudiyetini de belirtir. Hem partinin kendi niteliğinden hem de üyenin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan parti katılımının mahiyetindeki değişiklikler de söz konusudur. Bu durumda partideki baskın sosyal bağın dikkate alınması gerektiğini belirtir.

Yazar, ileride görüleceği üzere partilerin oluşumuna yönelik evrimsel şema çabasını burada da uygular. Çıkarlar üzerine inşa edilen cemiyet tipi partilerin, eskiyip gelenekleşmeleri ve genel oy hakkının gelmesi ile işçilerin bir sınıf olarak siyaset sahnesine girmeleri sonucunda cemaat biçimine geçiş yaptığını belirtir. Ardından siyasetin dinin yerini alması ile siyasal partiler evrimi de tarikat niteliğine yaklaşır. Duverger on dokuzuncu yüzyıl itibariyle dinlerin güç kaybettiğinden bahseder. Ancak bu sönümlenmiş bir başka doğuşa, yeni siyasal dinlerin oluşumuna sebebiyet verecektir: “*Herşey, kütlelerin dinsel inançlar olmadan yaşayamayacağını, dolayısıyla geleneksel dinlerin zayıflamasının zorunlu olarak yeni dinlerin doğuşuna yol açtığını göstermektedir*”.⁵⁵ Nitekim geleneksel anlayıştaki metafizik dinin ortadan kalktığı kitleler, totaliter partilerin ortaya çıkması için oldukça uygun bir koşula sahip olup Rusya ve Almanya örnekleri bu tespiti desteklemektedir. Oluşumları bakımından dinin yerini alan bu partiler onun kutsal olma vasfını da ele geçirir. Buna göre totaliter partiler yapıları, sistemlerinin düzenlenişi ve partili üyeleriyle ilişkileri bakımından “*laik bir din*” olarak tanımlanabilmektedir.⁵⁶ Bu genel tablonun ötesinde yazar, tarikat partilerinin iktidara geldikten sonra, üye alımını sınırlandırıcı yollar gibi, geçirdikleri değişimlerle cemiyet-tarikattan cemaat-tarikat niteliğine yaklaştığını Nasyonal Sosyalist Parti örneği ile belirtir. Fakat bunun toptan bir tarikat niteliğinden kopmaya işaret etmediğini de ekler.⁵⁷

Duverger’nin sırasıyla siyasal partilerin organizasyonel özelliklerine ve üyelik meselesine odaklandığı parti yapısı incelemesinin son ayağı siyasal parti liderliği üzerinedir. Dünyada siyasal, sosyal birçok meselenin içerisinde bir tartışma veya odak noktası olarak beliren demokrasi ile lider ilişkisini içeren analizlerini sunan

⁵⁵ A.e., s. 176.

⁵⁶ A.e., s. 175, 176.

⁵⁷ A.e., s. 180-182, 184-187.

yazar, demokrasi fikrinin yayılımının, – demokratik – liderlik konusunda da kendisini gösterdiğini belirtir; siyasal parti liderlerinin aslında demokratik niteliklerinin bulunmadığından bahseder.⁵⁸

Duverger’ye göre parti liderliği, bazı ayrıksılıklarla birlikte, “*görünüşte demokratik, gerçekte oligarşiktir*”.⁵⁹ Bu noktada Duverger’nin tespiti “*oligarşinin tunç yasası*”nı hatırlatır. Michels’in ortaya koyduğu bu yasa, değişmez bir gerçeklik olarak iktidarın belirli kişilerin elinde toplanmasından bahsederek oligarşinin kaçınılmazlığını ifade eder.⁶⁰ Buna göre demokratik olanlar da dâhil olmak üzere bütün organizasyonel yapılarda yöneticiler devamlılıklarını sağlama ve haleflerini dahi kendileri belirleme yoluna gider. Duverger bahsedilen yasaya büyük ölçüde katılır ve bu durumun bilhassa demokratik olmayan örgütlerde daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığını ekler.⁶¹ Duverger’ye göre oligarşik yatkınlığın sebebi teorik olanla pratik olanın karşı karşıya gelmesinde yatmaktadır. Zira demokratik kuralları parti içerisindeki her eylem ve adıma uygulamak istemenin, birçok faktörün de etkisi ile birlikte kuvvetsiz bir liderlik ortaya koyacağını öngören yazar için, bu durum öteki partiler ile girdiği siyasal çatışmalarda ve uğraşılarda partiyi başarısız kılabilmektedir. Bu zincirli düşüncenin bir önceki halkası siyasal partilerin esasen demokratik ilkeleri tamamı ile benimseme imkânının olmayışı değil; diğer tüm partilerin aynı temelde buluşmamaları, sözün kısası demokratik değerleri kendilerine her aşama için uygulanır kılmamalarıdır. İktidarların kabul görmesinde önemli bir kaynak olan demokrasinin, komünist partilerin sınıflara dayalı ve faşist partilerin de aristokrasiyi temel alan meşruiyet anlayışları karşısında, görünürde egemenliğini sürdürmekle beraber âdeta “*formül ve dekor*” olarak kaldığını belirtir. Fakat bu demokratik olma(ma) durumu, elbette mutlak değildir. Nihai planda partilerin genel olarak yapısını koruyan kurumlar olduğunu ifade eden Duverger, partinin toplumsal karşılığı; üyelerinin demokrasiye karşı tutumları; liberallik, muhafazakârlık gibi

⁵⁸ A.e., s. 188, 189.

⁵⁹ A.e., s. 188.

⁶⁰ Michel Winock, “Les partis politiques (coll, “Science”) by Robert Michels”, *Esprit*, C. CDXX, No: 1, Ocak 1973, s. 259, 260 (çevrimiçi)

https://www.jstor.org/stable/24263690?seq=1#metadata_info_tab_contents 15 Şubat 2021.

⁶¹ Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri*, Çev. Şirin Tekeli, 12. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınları, 2019, s. 176, 177.

genel eğilimleri ile partinin kurulduğu dönemden ötürü demokrasinin siyasal parti içerisinde farklı oranlarda yer aldığını belirtir.⁶²

Duverger, demokrasi ve parti liderliği hususunda, liderlerin seçimine dikkat çeker. Kimi partilerde demokratik kimilerinde otokratik ilkelerden bahsetmekle birlikte faşist partilerde, demokratik olanın pratikte geri plana çekilişini dile getirir. Ardından seçimlerin ötesinde, siyasal parti liderliğinin yapısı itibariyle oligarşiye yatkın olduğu ve lider ile parti içerisindeki yöneticilerden oluşan, görece sınırlarla çevrili bir üst tabakanın, “iç çemberin”, demokratik liderlerin çevresinde de tebarüz ettiği görüşünü ortaya koyar. *Camarilla* isminde dayanışma grupları; özellikle kadro partilerinde görülen, lider çevresinde örgütlenen *klan* veya çeşitli parti içi *takımlar* bu oligarşinin belirtilerindendir. Bununla birlikte yalnızca kitle partilerinde görülen bir oligarşi çeşidi ise bürokrasidir. Partiler bu bürokratik oligarşiden kaçınmaya çalıştıkları gibi, bunu geliştirmeye çalışan ve hatta duruma teknokrat bir nitelik kazandırarak yöneticilerini yetiştirmeye yönelik okullar açan parti örnekleri de mevcuttur.

Yirminci yüzyıl itibariyle oy hakkının genişlemesi gibi temel değişiklikler sonucunda halk kitleleri ve örgütlü otoriter nitelikte siyasal partiler oluşur. Siyasal partilerin içerisinde ise liderin alanının ve nüfuzunun artması, şahsi hâle gelmesi bu dönüşümlere eklemlenir. Ancak yazar, en çok kitle partileri ile özdeşleştirilmiş olsa da komite partilerinde de otoriter eğilimlerin kendisini göstermiş olduğundan bahseder.

Liderlerin parlamento üyeleri ile ilişkilerini mercek altına alan Duverger, demokratik prensipler çerçevesinde üyeliği liderliğe kıyasla öncelemenin ehemmiyetini belirtir. Fakat teori ile pratik yine uyuşmayacak ve liderlerin parti üyeleri üzerindeki otorite yatkınlığı kendisini gösterecektir. İlk olarak vekillerin parti üzerinde otoritesi, ardından ikisi arasında mücadele ile geçen ara bir dönem, son olarak da parti egemenliği gözlemlenir. Bu şekilde kademeli olarak vekil üzerinde parti lideri otoritesi göze çarparsa da bu durum aslında parti otoritesinin artışı olarak okunmaktadır. Ne var ki parti içerisinde demokrasinin tam anlamıyla yaşanmasının mümkün ve avantajlı olmayacağını, bu durumun kendisini en çok partiler arası

⁶² Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 189, 190.

siyasal rekabette gösterdiğini de belirtir. Dolayısıyla burada tespit ettiği otorite, beklenmedik bir gelişme değildir.

Parti – lideri – ve parlamento üyeleri arasındaki ilişkiyi belirli genel kalıplara indiren Duverger, bu süreçte etkili çeşitli faktörlerin varlığından da söz eder. Bu faktörler seçim sistemleri ve liste usulleri ile parti lideri ve üyeleri arasındaki etkileşimle gelişir; bahsedilen oligarşik yatkınlığı azaltır ya da arttırır.⁶³ Vekillerin partiye nazaran öne çıktığı durumlar için yazar, liderin arka planda olduğu, ademimerkeziyetçi, dağınık, birliğin olmadığı bir parti genel tasvirini yapar. “*Bazen bir parlamento grubu düşüncesi bile kaybolur*” diyerek bu partilerin iç bağlarının gevşekliğinden bahseder.⁶⁴ Ancak istisnalar elbette yine mevcuttur: Bahsedilen özelliklere sahip olmakla birlikte Amerikan siyasal partilerinde zaman, mekân, parti ve seçim sistemlerinin değiştirici etkisiyle, liderler etkin olabilmektedir. Bununla birlikte yapı bakımından yukarıdakiler ile zıt olup organizasyonel olarak gelişmiş partilerde vekillerin üstünlük sağladığı örnekler de bulunmaktadır. Yazar İngiliz siyasal partiler tarihinin bu konudaki önemini belirterek merkeziyetçi parti ile parlamento üyelerinin baskınlığı ikiliğinin mevcudiyetini bir başka istisna olarak sunar. Fakat istisna demek belki de yerinde değildir, zira bir eğilimin birçok istisnası olması onun “kural” niteliğini tartışmaya açmaktadır.

Örgütlü partiler ile liderlerin hâkimiyeti arasında sıkı bir ilişki olduğunu savunan Duverger’ye göre parti teşkilatının büyüklüğü ile liderler ve parlamenterler arasındaki mücadele doğru orantılıdır. Parti içerisinde ve parlamento faaliyetlerine ilişkin olarak idari, mali, siyasal çeşitli düzenlemeler aracılığıyla parti liderleri milletvekilleri üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışır. Diğer taraftan milletvekillerinin konumları ve partinin özel koşulları ise milletvekillerinin hâkimiyetini arttırır. Partinin vekillere yönelik stratejileri ile vekillerin ve partinin çeşitli niteliklerinin yanında dış etken olarak seçim sistemi, partinin niteliği ve yaşı gibi etmenler de önemlidir.⁶⁵

“En sonunda, parlamento üyelerinin, partinin yönetimi üzerinde hiçbir yetkisi olmayan yürütücülerden ibaret kaldığı, Komünist veya Faşist partilerle karşılaşırız.

⁶³ A.e., s. 191, 210-217, 230, 231, 241, 248.

⁶⁴ A.e., s. 250.

⁶⁵ A.e., s. 252, 254-256, 259, 261, 263-265.

Sosyalist partiler, orta bir tip teşkil ederler...”.⁶⁶ Duverger bunda, öncelikli olarak yapısal ve ardından dış faktörlerin önemli olduğunu belirtir. Rekabet döneminde olduğu gibi vekillere yönelik ekonomik ve siyasal stratejiler uygulanmakta, üzerlerinde egemenlik kurabilmek adına onlarla tek tarafın lehine olan anlaşmalar yapılmaktadır. Seçim sistemleri ve parti ile parlamento üyelerinin birbirine göre durumlarını belirten hukuki düzenlemeler ise nispeten daha az etkisi olan faktörlerdir.⁶⁷

2.3. DUVERGER’NİN TİPOLOJİSİ: KADRO ve KİTLE PARTİLERİ

Duverger yapısal bir siyasal parti incelemesi yaparken partilerin organizasyonel özelliklerine, üyelik ve liderlik bakımından niteliklerine odaklanır. Bunun sonucunda detaylandığı birçok etmeni dikkate alarak temel yatkinlıklara göre genel tipleri belirten bir siyasal parti kategorizasyonu ortaya koyar.⁶⁸ Bir yandan bahsedildiği üzere siyaset biliminin eski vizyonu ile örtüştürülebilir,⁶⁹ diğer taraftan karşılaştırma yöntemini kullanması, gerek istatistiki verileri gerekse partilerin yapısına yönelik izahlarını görselleştirmesiyle yenilik arz eden çalışmada partileri “kadro” ve “kitle partileri” olarak iki temel tipe ayırır. Literatürde yerini hâlâ korumakta ve çeşitli bağlamlarda tartışılmakta olan tipolojide yazar, iki parti tipi arasındaki ayrımı parti ve üyelerine yönelik nicel özellikler ile koşullandırmayıp bilhassa yapılarındaki farklılıklara dayandırır.⁷⁰

Kadro ve kitle partisi ayrımını ilkin tarihsel olarak oy sisteminde yaşanan değişiklik ile sunan Duverger, oy hakkının genişletilmesi ile parti dönüşümü yaşandığından ve kadro partilerinin tedricen kitle partilerine alan oluşturduğundan bahseder. Oy hakkının sınırlı olduğu sırada siyaset sahnesinde kadro partileri hüküm sürmekte ve halk kitleleri ile ilgilenmemektedir. Zira kitlelere yer açması dolayısıyla elde edeceği ekonomik ya da siyasal bir fayda gözükmemektedir. Halk kitlelerinin ortak sunacağı mali desteğin yanında seçkinlerin sağladığı finansman ve nitelikli

⁶⁶ A.e., s. 256, 257.

⁶⁷ A.e., s. 266-270.

⁶⁸ Sawicki, “La science politique et l’étude des partis politiques”.

⁶⁹ Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, s. 54.

⁷⁰ Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 106, 109.

kadrolar bu partiler için oldukça elverişlidir. Ancak oy hakkının genişlemesi kadro partilerini, kitlelerin öne çıktığı bir sürece doğru manevra yapmaya sevk eder: Önceleri partilerde finansal sebeplerin de etkisiyle yeri olmayan kitleler bir ses bulmaya; kadrolar ise halkın desteğini aldıkları yönünde bir imaj çizmeye başlar.⁷¹ Parti yapısındaki bu yavaş değişim sürecinde sosyalist partilerin oluşumuna işaret eden Duverger'ye göre ortak sınıf anlayışının o sınıfı “... örgütlendirmeye, ona siyasal bakımdan şekil vermeye, içlerinden siyasal ve yönetsel elitleri çıkarmaya çalışması gerekir”.⁷² Yazarın çizdiği şemada ekonomik bakımdan kitlelerin ortaklaşa oluşturduğu kaynak ile siyasal faaliyetlerde birliğin öne çıktığı bir parti kategorisi oluşur. Duverger bu tablo ile kadro partilerinin genel olarak sağ partiler ve burjuva partileri ile örtüştüğüne; kitle partilerinin ise sol partiler ve işçi partileri ile genel olarak uyumlu olduğuna işaret eder. Kurduğu bu dikotomi komünist siyasal hareketin gelişmesine koşut olarak siyasal yelpazenin sağında da sisteme başkaldırı kapsamında bir kitle partisi oluşturma çabası ile geçersizleşecek; faşizmin yükselişiyle muhafazakâr kitle partileri ortaya çıkacaktır. Buna göre Duverger ABD'nin başlıca siyasal partilerinden; Avrupa'da İngiliz Muhafazakar Parti gibi muhafazakar veya liberal partilerden, Fransız Radikal Sosyalist Partisinden; Türkiye'de de Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti'den kadro partilerinin örnekleri olarak bahseder. Fransız Sosyalist Partisi, Alman Sosyal Demokrat Partisi, Alman Nasyonal Sosyalist Partisi, İtalyan ve Fransız Komünist Partilerini ise kitle partileri olarak sunar.⁷³

Duverger'nin tarihsel düzlemdeki açıklaması, iki parti tipi arasındaki ilişkiyi evrimsel bir şekilde ortaya koyar. Oy hakkında yapılan değişikliği kitle partilerine geçiş ile ilişkilendirir.⁷⁴ Üyelik kavramını da bu sürece eklemlenmiş şekilde okur ve partiler karşısında parlamentonun daha güçlü olduğu kadro partileri örneğinden bahsederken bu durumun “*partilerin evriminde belli bir evrenin ayırıcı özelliği*” olduğunu belirtir.⁷⁵ Nihayetinde partilerin ortaya çıkışını, sonucu kitle partilerine varan bir gelişim çizgisi olarak sunar. Bu doğrusal bakışı ile çalışma, eleştirilere

⁷¹ A.e., s. 109-111.

⁷² A.e., s. 111.

⁷³ A.e., s. 57, 106, 108, 110, 111, 114, 118, 361.

⁷⁴ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”.

⁷⁵ Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 106, 251.

hedef olur.⁷⁶ Zira bir evrim söz konusu ise eğer, henüz bunu yaşamamış olan veya farklı tipteki partileri aynı anda içinde bulunduran ülke örnekleri mevcuttur. Bununla beraber Duverger, yeni elitlere alan açabilme kapasitesindeki, siyasal temsilin aracı olarak gördüğü kitle partilerine yönelik daha olumlu bir yaklaşım benimser ve bu sebeple de eleştirilir.⁷⁷ Nitekim kendi siyasal tercihlerinde de – iki tarafı birleştirme çabasının yanında – sağdan sola yönelir. Tecrübeleri onu bir değişime sevk ederken bunu siyasal stabilizasyonun sağlanamadığı dönemin Fransız siyasal tarihinden ayrı tutmak da olanaksızdır. Dönemin siyasal bağlamı hem Duverger’yi hem de yaptığı çalışmasında ortaya koyduğu vizyonu etkiler.⁷⁸ Genel olarak sol partilerle eşleştirdiği kitle partilerinde sağ kökenli bir partinin, faşizmin, ortaya çıkışını “*Burjuvazi, ancak Komünizmin veya devrimci metotların gelişmesi üzerine, kadro partilerinin yetersizliğini anlamış ve kütle partileri kurma yolunda ciddi teşebbüslere girmiştir...*” sözleriyle ifade ederek parti tiplerini birbiriyle mukayese eder.⁷⁹

Duverger kitle partilerinde üyeliği “*partinin kendi öz maddesi ve faaliyet malzemesi*” olarak tanımlayarak önemini vurgularken “*kadro partilerinden kütle partilerine giden evrimin bir sonucu*” olduğunu belirtir. Bu tip partilerde üyeler eğitim sürecinin içine girerek yeni, seçkin bir kitle oluştururlar; diğer taraftan ekonomik anlamda da partiye asli kaynağı sağlarlar. Zira bu sistemde üyelerin her birine yüklenen mali bir pay mevcuttur.⁸⁰ Dolayısıyla olabildiğince çok üye, partiye olabildiğince fayda getirir. Üyelerin iktisadi rolleri yazara göre “*...seçimlerin*

⁷⁶ Laurent Olivier, “Parti de masses”, **Publictionnaire. Dictionnaire encyclopédique et critique des publics**, 2019 (çevrimiçi) <http://publictionnaire.huma-num.fr/notice/parti-de-masses/> 31 Ekim 2020.

⁷⁷ Ergun Özbudun, “Maurice Duverger’nin Siyasal Partileri ve Bazı Metodolojik Problemler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XXI, No: 1, 1964, s. 48 (çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3468.pdf> 25 Ekim 2020.

⁷⁸ Önceki bölümde bahsedilen 6 Şubat olaylarının etkisinin yanında Fransa’nın “zayıf disiplinli partiler”inin siyasi istikrarsızlık gösterdiği uzun bir dönemden sonra 1930’lu yıllarda vatandaşlar nezdinde sola yönelim baş gösterir. Ardından, Duverger’nin düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olan Halk Cephesinin kuruluşu da Fransa’daki bu ikili çekişmeyi belirginleştirir. Bir yandan uluslararası koşullarla gelişen komünizm endişesi, diğer yandan da ülke içerisinde sağ – sol mücadelesi yaşanır. Zaman zaman sol ittifak adına komünist ve sosyalist hareketler birleşir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ilkin yükselirken kitabın yayımlandığı 1951 yılına gelindiğinde solun tedrici düşüşü başlamıştır. Soğuk Savaş’ın etkisi Fransa’nın iç siyasi dinamiklerini de etkilemektedir. Bkz.: Roger Price, **Fransa’nın Kısa Tarihi**, Çev. Özkan Akpınar, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2012, s. 268, 269, 274, 280, 304, 306, 311, 333-335, 337, 339. Bu git-gel ve değişmeli de olsa halkın solda umut görmesi, düşünsel olarak Duverger’nin de aynı kanaati paylaşması sosyalist partilerle özdeşleştirdiği kitle partilerine yönelik pozitif tutumuna sebep olarak gösterilebilir.

⁷⁹ Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 111.

⁸⁰ **A.e.**, s. 106, 107.

kapitalist yoldan finansmanı yerine demokratik bir finansman getirmektedir". Halk yığınlarından oluşan kitle partilerine karşın kadro partilerinde, toplumdaki itibarıyla öne çıkan, partinin temel faaliyeti olan seçim sürecini yönetebilen ve yalnızca bir grup insan tarafından karşılanan ekonomik yükü bölüşen seçkinler söz konusudur.⁸¹

Kadro ve kitle partileri ayrımını partiye üyelik şekli açısından değerlendiren Duverger, bir yazılı belge ile partiye bağlanan, belirli bir intizam içinde ödemesini partisine yapan kişi olarak tanımlanan üyelik ile – dolaysız – kitle partilerinin, üyeliğe maddi bir statü verdiğini belirtir. Burada, zaman içerisinde sistemin esnediğini belirtmekle beraber, kişinin partiye başvurması ve bunun onanmasıyla gerçekleşen *"sınırlı üyelik işlemi"* de söz konusudur. Buna karşılık klasik kadro partisi çerçevesinde üyelik yazılı belgelere dayanmaz. Kitle partisindeki aidat sistemi burada hibe yoluyla partinin desteklenmesine dönüşür. Parti üyeliği tek bir tanım ile sınırlandırılmayacak bir yapıdadır. Üye olma süreci, kriterleri, şekli gibi birçok faktörün değişiklikler arz etmesi parti çeşitleri arasında bir farklılık oluşturur. Ancak pratikte aynı kategoriye dâhil edilebilecek partiler arasında, hatta tek bir partinin içinde dahi üyelik ve partiye katılım farklı karşılıklar bulabilmektedir.⁸² *"Kısacası, bütün partiler için geçerli olacak kesin bir üye tanımı aramak, boşuna bir çaba gibi görünmektedir"*.⁸³

Duverger için kitle partilerinde oluşturulan ödeme sistemi parti ve üye arasında sıkı bir ilişkinin varlığını gösterir. Buradan hareketle yazar, muhafazakâr partiler ile işçi partilerini karşılaştırır: Düzenli ödenek ve dolayısıyla üyeliğin, iki parti için farklı karşılıkları olduğunu belirtir.⁸⁴ Ona göre *"İşçi partilerinde ... 'aidatlarla yaşamak', partinin ilân edilmiş amacıdır ve ancak bu amacın gerçekleştirilmesi, partinin bağımsızlığını garanti altına alabilir. Üyeler, aidatın bu hayati karakterini anlar ve kendilerine yüklediği fedakârlığı kabul ederler"*.⁸⁵ Nihayetinde teorik anlamda belirgin olduğu söylenen, parti üyeliği ile alakalı bu farklılığın, bazı kadro

⁸¹ A.e., s. 107.

⁸² A.e., s. 108, 115-117, 124.

⁸³ A.e., s. 124.

⁸⁴ A.e., s. 118, 119.

⁸⁵ A.e., s. 118.

partilerinin kitle partilerine öykünmesi sonucunda istisnalar oluşturduğu; dolayısıyla temel tasviri yapılan kadro partilerinin oldukça nadir görüldüğü de belirtilir.⁸⁶

Kadro ve kitle partisi kategorizasyonu, örgütlenme yöntemlerindeki farklılıklardan büyük ölçüde etkilenir. Kadro partileri komitelere dayanırken, bu unsurlar arasındaki zayıf bağlantılar ve ademimerkeziyet öne çıkar. Buna karşılık büyük kitleleri organize ederken ocak temeline dayanan kitle partileri, parti içerisindeki kuvvetli bağları ve merkeziyetçiliği ile göze çarpar. Bilhassa dolaylı partilerde olmak üzere kitle partilerinde örgütlenmenin önem ve hız kazanmasıyla birlikte bürokrasi ağı da ortaya çıkar. Duverger, doğrudan koşullandırma olmaksızın bir yatkınlık olarak kuvvetli bağlantı ile merkeziyetin, zayıf bağlantı ile de ademimerkeziyetin yan yana olabildiğini ifade eder. Bu düşüncesini de elbette istisnalara açık bir tespit olarak paylaşır.⁸⁷ Zayıf bağlarının etkisiyle görece bağımsızlığın egemen olduğu kadro partilerinin aksine, kitle partilerinde belirgin bir propaganda politikası ile birlikteliği güçlendirme çabası öne çıkar.⁸⁸

Disiplin hususuna da değinen Duverger, bireyselliğin ön planda olduğu bir kesimi temsil eden kadro partilerinde otorite ve sıkı düzenin partinin organizasyonel ve yapısal özelliklerinin sonucu olarak kendisine yer bulamadığını ifade eder. Kırılma, kitlelerin siyasete dâhil olmasıyla birlikte daha gelişmiş bir yönetim ve disiplin gereksinimi (*mekanik etken*) ile buna zaten yatkın olan halk kitlelerinin (*sosyal etken*) oluşturduğu sosyalist partilerle gerçekleşir. Duverger, kitle partileri ile otoriter partilerin ortaya çıkışının, genel olarak, benzerlikler gösterdiğini belirtir. Kitlelerinin bulundukları siyasal partiye yönelik kuvvetli bir bağlılık gösterdiğini ve bunun zamanla arttığını ve köklü bir değişim geçirerek “*mekanik itaatın psikolojik itaate*” dönüştüğünü söyler. Ona göre kitle partilerinde belirgin şekilde öne çıkan sadakat, disiplin yolu ile; disiplin ise büyük ölçüde “doktrin aşılama” (*indoctrination*) ile sağlanmaktadır. Ancak toplum kesimlerine belirli özellikleri yapısal olarak atfetmek ve bunun içten geldiğini savunmak yüzeysel ve gerçekçiliği sorgulanabilir bir tavidir. Duverger burada gruplara özgü temel karakteristiklerin genelliğini ifade eder. Nitekim burjuva partilerindeki birlik olmama hâlinde de

⁸⁶ A.e., s. 108.

⁸⁷ A.e., s. 94, 114, 213.

⁸⁸ Sawicki, “La science politique et l’étude des partis politiques”.

sınıfsal bir içgüdünün etkisini belirtir.⁸⁹ Bu tarz ölçülemez genel çıkarımlar tatmin edici gerekçeler oluşturmamaktadır. Bu noktada, sosyoekonomik koşulların farklılığına değinmesi ancak partileri karakterize ederken bunu bir kenara bırakarak sınıflara dair genel değerlendirmeleri temel alması eleştirilir.⁹⁰

Duverger disiplin konusunda liderlerin rolünün altını çizer. Ona göre, “*doğal otoritarizm*” olarak isimlendirdiği liderin kendisine bağlılığı kuvvetlendirme arzusu kitle partilerinin liderlerinde daha baskındır; zira kendisi ile parti tabanı nitelik olarak farklılık arz etmez. Yazar, kadro partilerinde parti mensupları ile kendisini karşılaştırma gereği duymayan liderlerin otoriter eğilimlerinin görece daha az olduğu kanısındadır; bu lider tipi, kendisini partililere ispat etme ihtiyacı hissetmemektedir. Bunun haricinde liderleri parti disiplinini arttırmaya sevk eden sebeplerden bir diğeri de ortaya gücünü koyabilme gayesidir. Bilhassa totaliter nitelikteki kitle partilerinde görülen parlamento içi ve dışına dönük faaliyetlerde liderinin belirttiği çerçevede hareket eden itaatkâr bir parti mensubiyeti tablosu, Duverger’ye göre “...*elindeki güç bakımından korkunç bir silâh teşkil eder...*”.⁹¹

Kadro ve kitle partileri ekonomik ve organizasyonel sebepler dolayısıyla seçimlerde partilerini temsil edecek milletvekili adaylarının belirlenmesi hususunda birbirinden farklı tutumlar benimser. Kadro partileri, adayların saptanması konusunda seçici değildir. Komiteler tarafından kararı verilen temsilciler seçim döneminde iktisadi olarak partiden destek beklemeyip kendi kaynağını kendisi taşır. Parti merkezi, kendisini adayların belirlenmesi hususunda arka planda tutar. Amerikan partilerinde, birçok değişim yaşandıktan sonra, önseçimler aracılığıyla seçmen ve taraftarların adayları tespit etmesi uygulaması benimsenir. Merkezî bir teşkilatlanmanın öne çıktığı kitle partilerinde ise adayların tayini ve sonrasında seçimlere yönelik reklam masraflarında parti, varlığını daima hissettirir. Adaylar ancak partinin güvenini kazanmış üyeler arasından çıkar, bu da diğer üyelerin oylamasıyla gerçekleşir.⁹²

Milletvekilleri ile parti liderlerinin ilişkisi, vekillerin belirlenmesinde olduğu gibi, parti tipleri arasında belirli değişiklikler gösterir. Parlamento grubunun parti

⁸⁹ Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 111, 231, 232, 234.

⁹⁰ Özbudun, “Maurice Duverger’in Siyasal Partileri ve Bazı Metodolojik Problemler”, s. 27, 28.

⁹¹ Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 234, 235.

⁹² A.e., s. 461-464, 468.

üzerinde nüfuz sahibi olması, istisnalarla birlikte, kadro partilerinde yaygındır. Mevcut lider sadece, kendi doğasında varsa tipik liderlik makamına özgü nitelikler gösterebilir. Ademimerkeziyetçi bu partilerde idari organizasyon gelişmemiş ve yetersizdir. Seçimlere ve parlamentoya yönelik yürütülen çalışmalar büyük önem taşıırken serbestinin hâkim olduğu bu partilerde siyasal tavır ve tutumların birliği düşüncesi gelişmemiştir. Milletvekilleri totaliter kitle partileri içerisinde söz sahibi değilken bir diğer kitle partisi olan sosyalist partilerde liderin yanında görece etkilidir. “*Kuvvetli bir yapıya ve geniş çapta bir yönetim örgütüne sahip, ocak temeli üzerine örgütlenmiş*” kitle partilerinde parlamento üyeleri ve liderler birbirleriyle mücadele içinde oldukları bir ilişki geliştirir. Totaliter nitelikteki kitle partilerinde ise partinin baskınlığı öne çıkar. Sonuç olarak Duverger, partinin otorite kazanmasına giden süreci geriye dönük bir evrim şeması oluşturarak inceler ve bu evrimin her bir adımına sırasıyla kadro, kitle ve totaliter kitle partilerini yerleştirir.⁹³

Duverger yaptığı parti kategorizasyonu ile iki esas tipe işaret ederken sosyal bilim yapıyor olmanın gereği olarak katı şemalar yerine istisnaları olan genel eğilimler bütünü sunar. Ancak burada bir taraftan iki temel kategorinin küresel mahiyette tamamen kuşatıcı olamayacağı, partinin bulunduğu ortamın kendine has özelliklerinden kaçınılmaz olarak etkilenecek şema dışına çıkma eğilimi göstereceği; diğer taraftan ise istisnaların sayıca çoğalmasının kuralın geçerliliğini sorgulatacağı belirgindir.

Kadro ve kitle partilerini betimlediği ikili ayırmadan sonra Duverger, üçüncü bir yolun belirmesi üzerine düşünür: O günün kitle partilerinin hâlâ aynı karakteristik özellikleri haiz olup olmadığı meselesi; komünist ve faşist partilerin kapsamlarını, hitap ettikleri kitlelerin seçkinleriyle sınırlandırma eğilimi, yazarı “*kadro partilerinden daha açık, kütle partilerinden daha kapalı mahiyetteki müminler partisine*” doğru geçişin varlığı üzerine düşündürür. Ona göre “*kütleler çağı geride bırakılmış, seçkinler çağına girilmiştir*”. Bu değişimin, partilerin iç dinamiklerinde de belirgin olduğunu söyler; üyeler partiye gösterdikleri bağlılığa göre kademelendirilerek değer sahibi olur. Duverger söz konusu özelliklerin nihayetinde dikkate değer olduğunu ancak üçüncü bir siyasal parti tipini örneklendiremeyeceğini,

⁹³ A.e., s. 248, 250, 251, 256, 257, 265.

dolayısıyla tipolojinin iki temel karakteri belirttiğini ifade eder. Faşist ve komünist partiler temel tipolojide kitle partisi içerisine girmekle beraber, gerek doktrinleri gerek üyelerinin giriş ve çıkış koşulları gerekse üyelerinin hayatındaki kuşatıcılıklarında öne çıktığı üzere totaliter yapıdaki kitle partileridir.⁹⁴

Duverger kadro ve kitle partileri ayrımının ötesinde bir iç bölünmeye işaret eden sosyolojik bir ayırmadan bahseder. Siyasal partilerin oluşumu; organizasyonel özellikleri; temel unsurları ve bunların bağı; katılım; üyelik ve liderlik hususlarındaki farklılıkları sonucunda heterojen bir yapıya sahip olup çeşitlenirler: İlk tip, yapı ve örgüt bakımından kadro partileri ile aynı özellikleri gösterir. Fikrî ortaklıklardan ziyade kişisel faydaların belirleyici olduğu bu partiler elitlerden oluşmaktadır. İkinci tip partiler ise sosyalist kitle partileriyle denktir. İdeolojik, düşünsel kaygılar ön plandadır. Kısmi ademimerkeziyetçi bu partilerde görece güçlü bir teşkilatlanma mevcuttur. Son olarak üçüncü parti tipi, komünist ve faşist totaliter kitle partileriyle örtüşür. Örgütlenme, misyon, vizyon ve üyeliğin kapsamı bakımından en sert ve keskin nitelikler bu partilerde kendisini göstermektedir.⁹⁵

Duverger partilerin yapılarına odaklanarak örgütlenme şekilleri ile üye ve liderlerin parti için ifade ettikleri bakımından bir tipoloji sunarken tarihsel etmenlerden; mali, nitel, mekanik çeşitli boyutlarıyla parti üyeliklerinden; liderlerden; partinin yapıtaşları ve bağlantı sistemleri özelinde örgütsel yapısından; disiplinin partilerdeki yerinden; milletvekili adayı gösterme ve vekil ile parti ilişkilerinin düzenleniş biçimlerinden yararlanır. Bahsedildiği üzere farklı bir bakışla bir araya getirilmeyecek partileri aynı sınıf içerisinde toplar. Burada siyasal partilerin biçimsel ortaklıkları ve ayrımları söz konusudur. Fakat partilerin bulunduğu toplumsal yapılardan kaynaklı farklılıklar, şekle dayanan sınırlarda göz ardı edilir. Bu ise, esas noktanın göz ardı edilmesine sebep olur.⁹⁶ Yazar kitabı yazdığı sırada temel özellik olarak öne çıktığını düşündüğü organizasyonel meseleye ağırlık verirken partinin düşünsel ve sosyal yönlerinin de dikkate değer olduğunu belirtir.⁹⁷ Ancak bu etmenler genellikle arka planda kalmaktadır. Partilerin yeşerdiği maddi ve

⁹⁴ A.e., s. 114, 115.

⁹⁵ A.e., s. 33-35.

⁹⁶ Lavau, "Encadré n° 1 'La science politique et les partis' Critique de Maurice Duverger par Georges Lavau".

⁹⁷ Duverger, **Siyasi Partiler**, s. 10, 11.

manevi koşulların bahis konusu olmaması da çalışmaya yönelik önemli bir eleştiriye sebep olmaktadır. Zira siyasal partiler, insana dayalı bir organizasyon olarak, ortaya çıktıkları topraklardan bağımsız değıldir; oluştukları koşullar içerisinde şekillenen, belirledikleri ilkelere göre çeşitli değışimler geçiren, fakat en temelde toplumlarıyla bir bağılantısı olan gruplardır.⁹⁸

⁹⁸ Lavau, “Encadré n 1 ‘La science politique et les partis’ Critique de Maurice Duverger par Georges Lavau”.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARDIL PARTİ TİPOLOJİLERİ

3.1. DUVERGER'DEN SONRA: YENİ MODELLER

Duverger'nin siyasal parti sınıflandırması belirli bir dönemin, çeşitli koşulların göz önüne alınma-ma-sının bir sonucu; kendisinin de ifade ettiği üzere, alanında bir boşluğun doldurulması çabasıdır. Ancak yirminci yüzyılın ortasında sunulan tipolojinin ardından ekonomi anlayışlarının gelişimi ve hâkimiyeti, dünya düzenindeki siyasal değişiklikler, bireyselleşme olgusunun ortaya çıkması gibi sosyal koşulların farklılaşması, teknolojiye yaşanan ilerlemelerle doğrudan bağlantılı olarak medya kanallarının çeşitlenmesi gibi pek çok yenilik meydana gelir. Ulusal ve küresel planda vuku bulan bu etkenler insana ve yaşayışına doğrudan tesir ederken şüphesiz onunla yakından bağlantılı olan siyaset ve dolayısıyla siyasal partiler üzerinde de etkilidir. Birçok siyaset bilimcinin ilgisini çeken bu alanda, söz konusu değişiklikler yeni modelleme çalışmalarının oluşumunu teşvik eder.

Duverger'nin tipolojisi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde şekillenen çift kutuplu dünya düşüncesinin ürünüdür. Onun ardından alanda etkinlik gösterecek modellemeler ise bahsi geçen tipolojideki ideolojik ve organizasyonel katılığı, sıkı parti öğretilerini genel olarak gevşetir. Bunun yanında, Duverger organizasyonel bir ayrıma giderken partilerin işlevlerini temel alan kategorizasyonlar veya parti, devlet ve sivil toplum ilişkiselliği ekseninde çalışmalar da ortaya koyulur. Siyasal partiler araştırmaları merdiveninde başlangıç basamağı olmak isteyen Duverger'nin, bu manada ardından yeni tipolojilerin ortaya çıkışını veya dönemin getirilerine, değişen koşullarına binaen çeşitli modifikasyonların geliştirilmesini desteklemiş olduğu yorumu yapılabilir. Zira *Siyasi Partiler*'den hemen sonra başlayacak olan gelişim zinciri birçok modelleme çalışmasıyla günümüze kadar ulaşır. Neticede sunulan şemayı genişleten, değiştiren çalışmalar da yapılır ve yeni siyasal parti kategorizasyonları ortaya çıkar.

3.2. DUVERGER EKSENİNDE TEORİK MODELLEME TARTIŞMALARI

Yirminci yüzyılın ortasından itibaren gelişim gösteren parti tipolojisi literatürü çok sayıda parti modelinin oluşturulması ile kalabalık bir alana dönüşür. *Siyasi Partiler*'in ardından yapılan çeşitli çalışmalar, söz konusu araştırmadaki parti yaklaşımında – yeteri kadar – yer almayan dinamiklere yer verme gayretini taşır. Sigmund Neumann sosyolojik ve ideolojik etkenleri içeren bir parti şeması oluşturur.¹ Otto Kirchheimer kitle partilerinin son bulduğuna inanarak dönemin koşullarına uygun olduğu iddiasıyla kendi modelini sunar.² Angelo Panebianco, Duverger'nin modelinin yenilenmiş bir versiyonunu oluşturur. Richard Katz ve Peter Mair ise gerek Duverger'nin gerek önceki diğer modellerin geçerliliğine meydan okuyarak kendi şablonlarını sunar.³ Duverger'nin tipolojisinin de dâhil olduğu, parti modellemelerinin gelişimindeki geçişi ifade eden bu çalışmalar, Duverger'nin sınıflandırması ile beraber modelleme tartışmalarının genel gelişimini inceleyebilmek açısından da faydalı olacaktır.⁴

3.2.1. Sigmund Neumann: Bireysel Temsil Partilerinden Bütünleşme Partilerine

Sigmund Neumann ilkin bireysel temsil partilerinin ve ardından bütünleşme partilerinin oluştuğu tezini sunar. Duverger'nin tipolojisiyle aralarında yakınlık kurulsa da onlar “*aynı siyasi partilere farklı şekillerde*” yaklaşır. Neumann'ın

¹ Ergun Özbudun, “Maurice Duverger'nin Siyasal Partileri ve Bazı Metodolojik Problemler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XXI, No: 1, 1964, s. 35.

² Laurent Olivier, “Parti de masses”, **Publictionnaire. Dictionnaire encyclopédique et critique des publics**, 2019 (çevrimiçi) <http://publictionnaire.huma-num.fr/notice/parti-de-masses/> 31 Ekim 2020.

³ Daniel-Louis Seiler, “Maurice Duverger et les partis politiques”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 61 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-55.htm> 9 Mayıs 2020.

⁴ Oscar Mazzoleni ve Gerrit Voerman, “Memberless parties: Beyond the business-firm party model?”, **Party Politics**, C. XXIII, No: 6, 2017, s. 783. Andre Krouwel, “Party Models”, **Handbook of Party Politics**, Ed. Richard S. Katz ve William J. Crotty, London, SAGE Publications, 2006, s. 250, 251 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/279843708_Party_models 5 Aralık 2020. Krouwel farklı şemaların da yapıldığını söylemekle birlikte elit partisi, kitle partisi, seçmen - tümünü yakala partisi ve kartel partisinden oluşan düzlemin sonuna “işletme-fırma partileri”ni de ekler. Bkz.: A.e., s. 250-252.

çalışmasının belirgin farklılığı, partilerin fonksiyonel niteliklerine odaklanması olur.⁵ İki sosyal bilimci, araştırma aracı olarak parti doktrini ve programının kullanımına mesafeleri ile de benzeşirken Neumann, parti davranışını dikkate alarak ideolojik etkenlerden yararlanılabileceğini düşünür.⁶ Duverger ve Neumann'ın ikili ayrımı, ortaya koyuldukları hâliyle geçerliliğini büyük ölçüde yayımlandıkları dönemin biraz sonrasına, Savaş sonrası kutupların erimeye başladığı yıllara kadar sürdürür.⁷

“Bireysel temsil partisi” (*party of individual representation*) Duverger'nin kadro partileri gibi, örgütlenmeye ehemmiyet vermez; üyelerinin temel işlevi de oy vermenin ötesine geçmez. Yazar halk kitlelerini içine almayıp kapsamını dar tutan bu partileri demokrasinin mevcut anlamının içselleştirilememiş olmasıyla ilişkilendirir.⁸ Bu partiler kendilerini yalnızca belirli bir kesim ve onların ilgileriyle sınırlandırır.⁹

Sonu modern partilere ulaşacak olan üç kademeli bir süreçten bahseden Neumann feodal siyasal sistemin dışında kalan orta sınıfların değişimine dikkat çeker. Fransız Devrimi ile nihayete eren bu ilk aşamanın ardından birey kurulu düzenden ayrılarak kendiliğini elde etmeye yönelir. Siyaset bilimcinin çalışmasının ilk kez 1954 yılında yayımlandığı sırada devam etmekte olan son kertede siyasal, ekonomik, toplumsal değişikliklerin vuku bulması ile sosyalizmin öne çıkışı ve sosyal dinamikler yeni partilerin oluşumunun arkasındaki itici gücü teşkil eder. Nihayetinde devrim hareketlerinin gözlendiği toplumlarda bütünleşme partilerinin nüveleri belirir.¹⁰

Kuvvetli bir şekilde teşkilatlanmış “sosyal bütünleşme partileri”nde (*party of social integration*) finansal kaynak olma özellikleri ve partiye katkı sağlayacak her

⁵ Steven B. Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, **Political Parties: Old Concepts and New Challenges**, Ed. Richard Gunther, Jose Ramon-Montero ve Juaan J. Linz, Oxford, Oxford University Press, 2002, s. 139, 140 (çevrimiçi) <https://olemiss.edu/courses/pol628/wolinetz02.pdf> 20 Kasım 2020.

⁶ Sigmund Neumann, “Toward a Theory of Political Parties”, **World Politics**, C. VI, No: 4, 1954, s. 554.

⁷ Richard Gunther ve Larry Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, **Party Politics**, C. IX, No: 2, 2003, s. 190 (çevrimiçi) <https://olemiss.edu/courses/pol628/guntherdiamond03.pdf> 20 Kasım 2020.

⁸ Sigmund Neumann, “The Party of Democratic Integration”, **The West European Party System**, Ed. Peter Mair, New York, Oxford University Press, 1990, s. 47 (çevrimiçi) <https://olemiss.edu/courses/pol628/mair90.pdf> 20 Kasım 2020.

⁹ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 169.

¹⁰ Neumann, “The Party of Democratic Integration”, s. 46, 47.

türlü pratikleriyle üyeler önem taşır.¹¹ Bu partiler kendi içerisinde “demokratik bütünleşme partileri” (*party of democratic integration*) ve “totaliter bütünleşme partileri” (*party of total integration*) şeklinde ikiye ayrılır. Katılımın ve örgütlenmenin öne çıktığı demokratik bütünleşme partileri, üyeleriyle yakından ilgilidir. Onları her manada kuşatarak varlığını hissettirir. Michels’in ve Duverger’nin bahsettiği oligarşik eğilim, bu partilerde de mevcuttur. Yazar, bilhassa sosyalist partilerle örneklendirdiği partilerde, çıkış amaçları ile uyumlu bir şekilde, kitlelerin ve yönetim kademelerinin ilişkiselliğini vurgular. Bütünleşme partilerinin daha sıkı ve keskin sınırlara sahip türü olan totaliter bütünleşme partileri ise üyelerini çok daha belirgin bir şekilde kuşatır. Kendisini hem üyelerinin hem de genel mahiyette, diğer partilerin gözünde tek ve mutlak olarak göstermek ister. Neumann, Duverger’nin totaliter kitle partileri ile benzerliklere sahip bu partileri Bolşevizm ve faşizmle örnekendirir.¹² Bu partiler seçimleri kazanmanın ötesinde devrim gerçekleştirme gayesini de barındırır.¹³

3.2.2. Otto Kirchheimer: Tümenü Yakala Partisi

Otto Kirchheimer, Duverger gibi hukuk formasyonuna sahip olmanın yanı sıra karşılaştırmalı siyaset ve – Batı’daki – siyasal partilerle ilgilenir.¹⁴ Ortaya koyduğu “tümenü yakala partisi” (*catch-all party*) ile alandaki klasik isimlerdendir.¹⁵ Partilere teorisyen olarak yaklaşmamış, onları verilere dayanarak incelemiştir. Tümenü yakala partileri, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa’sında tespit ettiği gelişmelerdendir.¹⁶ Amacı model oluşturmak değil, siyasal partilerin geçirdiği değişiklikleri ortaya koymaktır.¹⁷ Duverger ve Neumann gibi o da partilere evrimsel şekilde yaklaşır. Tümenü yakala partilerinin, öncekilerin yerini alacak yeni parti tipi

¹¹ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 169.

¹² Neumann, “The Party of Democratic Integration”, s. 47, 48.

¹³ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 169.

¹⁴ William Safran, “The Catch-All Party Revisited: Reflections of a Kirchheimer Student”, **Party Politics**, C. XV, No: 5, 2009, s. 543 (çevrimiçi)

https://www.researchgate.net/publication/249731574_The_Catch-All_Party_Revisited_Reflections_of_a_Kirchheimer_Student 20 Kasım 2020.

¹⁵ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 167.

¹⁶ Safran, “The Catch-All Party Revisited: Reflections of a Kirchheimer Student”, s. 545, 546.

¹⁷ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 146.

olduğunu belirtir.¹⁸ Duverger politik ve sosyoekonomik gelişmeler sonucunda kadro partilerinin yerini kitle partilerine bırakacağından söz ederken Kirchheimer da parti kavramsallaştırmasını, takip edilecek bir şema olarak sunar.¹⁹ Ancak bu değişimin, tümünü yakala partilerinin başarısının Batı Avrupa'daki diğer partileri teşvik ederek meydana geleceğini belirtir.²⁰

Kirchheimer savaşlar ve ekonomik sonuçları, siyasal ve hukuki değişikliklerle yirminci yüzyılın başından itibaren gelişen siyasallaşmanın, halk üzerinde seçimlerden daha etkili olduğunu belirtir. Kitleler siyasete entegre olurken partiler buna ayak uyduramamaktadır. Kitle partilerinin tümünü yakala partilerine dönüşümünü tarihsel olarak kademelendirir: İlk bu tip, Birinci Dünya Savaşı'na dek büyüyerek varlığını sürdürür. Ancak 1930'larda daha kapsayıcı olmanın gerekliliği ortaya çıkar. Son kademedede ise birçok seçmen grubunu kapsamına dâhil etmeye çalışan tümünü yakala grupları görülür. Yüzyılın ortasında bireysel temsil partileri yerini kaybederken bütünleşme partileri bu modele yönelir.²¹

Refah devleti ile birlikte sosyoekonomik değişimler meydana gelir; yeni orta sınıf oluşur. Toplumdaki bu yeniliğin siyasal – partilere – yansıması keskin sınırlarla ayrılmış, ideolojilerle donatılmış kitle partilerinin esnemeleri olacaktır.²² Mücadelesi verilen çeşitli hakların elde edilmesi, aktivistliğiyle öne çıkan kitle partilerinin etkinliğini örselerken refah devletinin birçok sorumluluğu üzerine alması bunu şiddetlendirir. Diğer taraftan ferdiyete geçiş de kitle partilerinin etkinliğinin azalmasında etkilidir. Duverger'nin Avrupa'da yaygınlaşacak model olarak sunduğu kitle partisinin düşüş trendinin yok oluşla sonlanacağına inanan Kirchheimer söz konusu modeli aşacak ve oluşan yeni nitelikleri içinde bulundurabilecek bir parti

¹⁸ Janos Simon, "The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium", Institut de Ciencies Politiques i Socials, 2003, s. 13 (çevrimiçi)
<https://www.icps.cat/archivos/WorkingPapers/wp221.pdf?noga=1> 5 Aralık 2020.

¹⁹ Ruud Koole, "Cadre, Catch-All or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party", **Party Politics**, C. II, No: 4, 1996, s. 520 (çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/profile/Ruud_Koole/publication/249731256_Cadre_Catch-All_or_Cartel_A_Comment_on_the_Notion_of_the_Cartel_Party/links/5730917c08ae08415e6a72f5/Cadre-Catch-All-or-Cartel-A-Comment-on-the-Notion-of-the-Cartel-Party.pdf 20 Kasım 2020.

²⁰ Wolinetz, "Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies", s. 145, 146.

²¹ Otto Kirchheimer, "The Catch-All Party", **The West European Party System**, Ed. Peter Mair, New York, Oxford University Press, 1990, s. 50-52 (çevrimiçi)
<https://olemiss.edu/courses/pol628/mair90.pdf> 20 Kasım 2020.

²² Krouwel, "Party Models", s. 256.

şablonu hazırlar.²³ Siyasal partilerde ortaya çıkan bu farklılaşma, 1960'lı yıllarda alana ilginin azalması bir tarafa, o dönemde Duverger'nin çalışmasına yönelik akademik ilginin düşmesiyle de ilişkilendirilir.²⁴

Kirchheimer İtalya, Almanya, İngiltere ve Fransa'daki parti örneklerinden elde ettiği tespitlerini tümevarımsal bir şekilde okur. Batı Almanya örneğinde, ilk olarak 1954'te tümünü yakala partisi kavramını ortaya atar, ancak net bir tasvir oluşturmaz. Nihayetinde ideolojinin sınırlayıcılığının kaybolduğu; amaç, hitap edilen kitle gibi dinamiklerin esnediği; konumun merkeze kaydığı; çıkar grupları ile ilişki içerisinde bulunduğu bir parti tasviri oluşur.²⁵ Model, değerlendirildiği bağlama göre farklı noktalarıyla öne çıkar:

“Kirchheimer’ın nasıl yorumlandığına bağlı olarak, her şeyi yakalama partisi, son derece fırsatçı bir oy-arayan parti, lider merkezli bir parti, çıkar gruplarına bağlı bir parti veya yukarıdakilerin tümü olarak tercüme edilebilir ... Terimin bir stratejiyi mi yoksa yönelimi mi (Wolinetz 1979) yoksa üyelerin marjinalleştirildiği ve kampanya profesyonellerinin daha baskın bir rol üstlendiği bir örgütsel biçimi mi yoksa bunların bir kombinasyonunu mu tanımladığından emin değiliz”.²⁶

Tümünü yakala partisi kitle partilerinin aksine, kendisini ne sıkı parti programlarıyla ne de yalnızca belirli bir kesimin temsiliyle sınırlandırır. Ekonomik ve örgütsel ihtiyaçların sübvansiyon ve iletişim araçları ile yerine getirilmesiyle üyelerin rolleri azalırken liderler öne çıkar.²⁷ Partinin – ideolojik – bir davanın peşinden gitme amacını yitirmesi, “*ilkeli muhalefetin erozyonunun bir göstergesi*”

²³ Olivier, “Parti de masses”.

²⁴ Shaun Bowler, “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 47 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-39.htm> 8 Mayıs 2020.

²⁵ Krouwel, “Party Models”, s. 256, 257. Yıllar içerisinde terim, “herkesi yakala partisi” (*catch-all people's party*), “tümünü yakala kitle partisi” (*catch-all mass party*), “muhafazakâr her şeyi yakala partisi” (*conservative catch-all party*), “Hristiyan tipi herkesi yakala partisi” (*Christian type of catch-all people's party*) ve “kişisel sadakat varyantı olarak tümünü yakala partisi” (*personal loyalty variant of the catch-all party*) olarak yazarın çeşitli yayınlarında yer bulur. Bkz.: A.e., s. 256. 1966 yılında, Kirchheimer’ın ölümünden bir yıl sonra yayımlanan makalesi, modelin son versiyonunu içerir.

²⁶ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 146.

²⁷ Olivier, “Parti de masses”.

olur.²⁸ Bunun yanında bahsedilen niteliklerin dışında kalan örnekler de mevcuttur. Söz konusu ideolojik ve organizasyonel değişiklikler ABD (Cumhuriyetçiler) ve İngiltere’de (Muhafazakârlar) vuku bulmaz.²⁹ Yine de savaş sonrası dönemde siyasal partilerde ideolojilerin yerini pragmatizmin alması genel eğiliminden bahsedilmektedir.³⁰ İdeolojinin sınırlayıcı bir rol edinmediği, Fransa’daki Ulusal Cumhuriyetçi Birlik (National Republican Union) Kirchheimer’a göre tümünü yakala partisinin de Gaulle versiyonudur. SPD, Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (Austrian Social Democratic Party), CDU³¹ ve Fransa’da sonradan Cumhuriyetçiler (les Républicains) olarak isim değiştiren Halk Hareketi için Birlik (l’Union pour un Mouvement Populaire) de tümünü yakala partilerine örnek teşkil eder.³²

Kirchheimer, partilerin ifade edici rollerini kaybettiğini söyler; bunu daha sonra tümünü yakala partilerinin “*popüler endişelerle sınırlı*” olarak fonksiyonlarını sürdürdüğü yönünde değiştirir.³³ Sivil toplum ve devlet ilişkisinde partilerin iletişim sağlayıcı olduğu düşüncesinde Duverger ile benzer.³⁴ Ancak yazar, tümünü yakala partilerinin toplumdan uzak yapısı ve dolayısıyla dar bir eylem kapasitesi olduğunu da sonradan belirtir.³⁵

Tümünü yakala partileri reklam ve propaganda faaliyetlerini kitle iletişim araçlarıyla yürütür ve giderek sermaye yoğun hâle gelir.³⁶ Bununla ilgili olarak kitle ve sosyal bütünleşme partilerinde finans ve reklam açısından temel görevi üstlenen üyelerin pozisyonu sarsılır. Kirchheimer burada, üyelerin partiye dair pratiklerde daha az varlık göstermesinin de etkisini belirtir. Partiye seçmen arasındaki köprü olan üyelikteki bu değişim, siyasal katılımı olumsuz etkiler. Toplumsal kutuplaşmaların törpülenmesini fırsat bilen tümünü yakala partileri seçmen sayısını

²⁸ Krouwel, “Party Models”, s. 256.

²⁹ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 190, 191.

³⁰ Simon, “The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium”, s. 12.

³¹ Kirchheimer, “The Catch-All Party”, s. 54, 55.

³² Safran, “The Catch-All Party Revisited: Reflections of a Kirchheimer Student”, s. 549. Bununla birlikte William Safran ideal-tip olarak söz konusu modelin totaliter tek partili sistemlerde ortaya çıkacağını, bu sebeple Kirchheimer’ın aklında da aslen Almanya ve Sovyet Rusya’sının totaliter partilerinin olduğunu belirtir. Bkz: A.e., s. 546.

³³ Krouwel, “Party Models”, s. 257.

³⁴ Simon, “The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium”, s. 17.

³⁵ Krouwel, “Party Models”, s. 257.

³⁶ Simon, “The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium”, s. 13, 20.

arttırma amacını taşır.³⁷ “Başarılı bir seçim makinesi” şeklinde nitelenerek geniş bir kartela sunan partilerin seçmen aidiyetinin yüksek olmaması ise seçmene karşı savunmasız kalması tehlikesini doğurur.³⁸

3.2.3. Angelo Panebianco: Politik Profesyonelleşmeye Geçiş

Kitle partisinin evriminin sonunda beliren bir model olarak Angelo Panebianco’nun – profesyonel seçim partisi – modelinden bahsedilir.³⁹ İtalyan siyaset bilimci, partileri organizasyonel nitelikleriyle inceler, 1988’de “kitlesel bürokratik parti” (*mass-bureaucratic party*) ve “profesyonel seçim partisi” (*electoral-professional party*) ideal tiplerini oluşturur.⁴⁰ Panebianco’nun, profesyonel seçim partisiyle, değişen siyasal şartlara uyacak bir yeni versiyon hazırlaması ve kitlesel bürokratik parti modelinde kitle partilerinden aldığı genleri kullanıyor olması ile Duverger’in modellemesini yenilediği düşünülür.⁴¹ Aynı zamanda profesyonel seçim partisi Kirchheimer’in parti modelinin “yeniden tanımlaması” olarak da görülür.⁴²

Kitlesel bürokratik parti gelişmiş, dikey örgütlenmiş bir teşkilata sahiptir. Üyeler, tüm kitlesel nitelikteki partilerde olduğu gibi parti aktivitelerinde ve mali bakımdan etkindir. İdeolojik çerçeveye partiye bağlılık kuvvetlendirilmeye çalışılır. Seçimli liderlik güçlü statüye sahiptir.⁴³ Temsil edilme imkânı bulamamış kesimlerden oluşan, bir ülkü çevresinde sıkıca bağlanmış, gelişmiş parti örgütünün

³⁷ Krouwel, “Party Models”, s. 257.

³⁸ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 160.

³⁹ Olivier, “Parti de masses”.

⁴⁰ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 170. Ek olarak Panebianco siyasal partilerin kökenleri bakımından “bölgesel nüfuz” (*territorial penetration*) ve “bölgesel yayılım” (*territorial diffusion*) modellerinden bahseder. İlki merkezi kademenin yerel teşkilata karşı nüfuzunu kabul ettirdiği partileri nitelerken ikincisi yerel güçlerin varlık gösterdiği bir modeldir. Diğer yandan başarılı bir şekilde kurumsallığını sağlayan, güçlü bir merkezi örgütlenmesi olan partiler ile aksine kurumsallık sürecini tamamlayamamış partileri ayırır. Teorisyen, Duverger gibi parti kökenine önem vermekle beraber partinin ne ölçüde kurumsallaştığı sorusunun da belirleyici nitelikte olduğuna inanır ve bu unsurları birleştirir. İki bilim insanının partilerin organizasyonel yapısına yönelik betimlemeleri bu nedenle birbirinden ayrılır. Bunlara ek olarak Panebianco, kurucu bir lider ile betimlediği “karizmatik parti”lerden (*charismatic parties*) de bahseder. Bkz.: Robert Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”, **Maestri of Political Science**, Ed. Donatella Campus ve Gianfranco Pasquino, Martin Bull, C. II, Colchester, ECPR Press, 2011 (çevrimiçi) <https://core.ac.uk/reader/84263368> 11 Mayıs 2020.

⁴¹ Seiler, “Maurice Duverger et les partis politiques”, s. 61.

⁴² Krouwel, “Party Models”, s. 250.

⁴³ Simon, “The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium”, s. 16.

önem arz ettiği genel özelliklerindeki parti, bu nitelikler sebebiyle kitle partisi ve sosyal bütünleşme partisine benzetilir.⁴⁴ Bu modelin, – Katz ve Mair’in kartel partileri ile beraber – kitle partilerinin yerine geçtiği yorumları yapılır.⁴⁵

Kirchheimer’in, partilerdeki profesyonelleşmeyi belirginleştirdiğini düşünen Panebianco bunu kendi sınıflandırmasında da kullanır.⁴⁶ Nitekim kendisinin, Kirchheimer’in tipolojisini geliştirdiği söylenmektedir.⁴⁷ Seçim faaliyetlerine öncelik veren profesyonel seçim partisinde unsurları ve partilileri birbirine bağlayan temel öğreti mevcut değildir. Üyelerin yerine mali kaynağı kamu ve çıkar grupları sağlar. Liderlik güçlü olmakla birlikte örgütsel nitelikler oldukça geri plandadır.⁴⁸ Parti içi yapılanmada uzman kadroları ifade eden “*politik profesyonelleşme*” öne çıkar.⁴⁹

Panebianco siyasal partilerin kökenine vurgu yaparak onları birbirinden ayırsa da önceki araştırmacıların homojenleştirme yanlısına düşmekten kendisini alamaz. Tüm farklılıklarına rağmen partilerin profesyonel seçim partisi modeline meyledecekleri fikrini ortaya atar. Ona göre evrim kitlesel bürokratik partiden profesyonel seçim partisine doğru gerçekleşir.⁵⁰

3.2.4. Richard Katz ve Peter Mair: Kartel Partisi

Richard Katz ve Peter Mair 1995’te “kartel partisi”ni (*cartel party*) şematize eder. İki siyaset bilimci devlet, parti ve sivil toplum ilişkiselliğini temel alırken partilerin gelişiminin niteliğine de dikkat çeker.⁵¹ Bu çalışma, alanının önceki örnekleriyle kıyaslandığında görece yeni olmakla birlikte, kısa zamanda tartışmalara yön verebilecek etkinliğe ulaşır.

⁴⁴ Krouwel, “Party Models”, s. 250.

⁴⁵ Olivier, “Parti de masses”.

⁴⁶ Ulla Fionna, “Developing but discriminative theories on political parties”, *Sosiohumaniora*, C. XII, No: 1, 2010, s. 80 (çevrimiçi)

https://www.researchgate.net/publication/315660401_DEVELOPING_BUT_DISCRIMINATIVE_THEORIES_ON_POLITICAL_PARTIES 22 Aralık 2020.

⁴⁷ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 146.

⁴⁸ Simon, “The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium”, s. 16.

⁴⁹ Krouwel, “Party Models”, s. 257.

⁵⁰ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 146-148.

⁵¹ Richard S. Katz ve Peter Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, *Party Politics*, C. I, No: 5, 1995, s. 6 (çevrimiçi)
<https://politicacomparata.files.wordpress.com/2011/03/katz-and-mair-1995-changing-models-of-party-organization.pdf> 7 Aralık 2020.

Partilerin evrimsel niteliğini reddeden Katz ve Mair, yeni şemaların tepkisel şekilde ilerlediğini belirtir. Buna göre Duverger'nin kitle partisi, “*devam eden sürecin sadece bir aşaması*”dır.⁵² Katz, parti örgütleri üzerine yapılan çalışmaların baskın olarak Avrupa'yı temel almasının zihinlere klasik kitle partisini genel şablon olarak yerleştirdiğini ve bunun, Avrupa için dahi sorgulanması gerektiğini söyler.⁵³ İkili; toplumsal yapı, ekonomi, teknoloji, devletler ve hâliyle siyasetteki değişimlerin sonucunda partilerin yapısının başkalaşmasını, Kirchheimer'ın tümünü yakala partileri ile örneklendirerek Duverger'nin “*soldan bulaşma*” şeklinde betimlediği evrim algısına meydan okunduğunu düşünür. İki yazarın ortak kanaati, parti modellerinin birbirini zorunlu olarak yok etmediğidir.⁵⁴ 1960'lardan itibaren karşılığı azalan kitle partilerinin sönümlenmesi, Kirchheimer'ın ve sonrasında kendilerinin modellemesi ile daha çok pekişecektir.⁵⁵

Katz ve Mair partilerin devlet ve sivil toplum arasında değişen konumuna göre modellemelerdeki farklılaşmanın gözlenebileceğini düşünür. Onlara göre elit partileriyle başlayan parti gelişim süreci kartel partisi durağına gelirken partiler aracı fonksiyonundan çıkıp devlete yaklaşır.⁵⁶ Gelişen teknolojinin, fazlalık olarak görülmeye başlanan üyeliğin yerini alması, devletin partiye ekonomik yardımları ile birleşince “*parti giderek yurttaşlardan ziyade liderlerin örgütü*” şeklini alır.⁵⁷ Parti liderleri partiye devlet desteğini sağlamak adına rekabeti engellemeye yönelir.⁵⁸ Devlet ile siyasal partilerin ilişkisi “*simbiyoz*” şeklinde nitelenir. Bu yardımlar

⁵² A.e., s. 6.

⁵³ Wolfgang C. Müller ve Richard S. Katz, “Party as linkage”, **European Journal of Political Research**, C. XXXI, No: 1, 1997, s. 172 (çevrimiçi)
<https://olemiss.edu/courses/pol628/mullerkatz97.pdf> 14 Aralık 2020.

⁵⁴ Katz ve Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, s. 7, 18, 19.

⁵⁵ Olivier, “Parti de masses”. Katz esasen sivil toplum ile parti yetkililerinin bağlantısını sağlayan kitle partilerinin dönüşüm sürecine girişini, 1990 yılında yayımladığı “*Party as linkage: A vestigial function?*” makalesinde istatistiki veriler kullanarak bilhassa üyelik bağlamındaki değişimlerle birlikte sorgular ve bu çalışmasının, daha ilerisindeki soruların sorulması ve yanıtlanması adına başlangıç olmasını temenni eder. Bkz.: Richard S. Katz, “Party as linkage: A vestigial function?”, **European Journal of Political Research**, C. XVIII, No: 1, 1990, s. 143 (çevrimiçi)
https://scholar.google.co.uk/citations?hl=en&user=i3S9u8QAAAAJ#d=gs_md_cita-d&u=%2F&view_op%3Dview_citation%26hl%3Den%26user%3Di3S9u8QAAAAJ%26cstart%3D20%26pagesize%3D80%26citation_for_view%3Di3S9u8QAAAAJ%3AzA6iFVUQeVQC%26tzm%3D-120 15 Aralık 2020.

⁵⁶ Katz ve Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, s. 9, 14.

⁵⁷ Katz, “Party as linkage: A vestigial function?”, s. 146.

⁵⁸ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 169.

seçmen ile iletişim kurmayı kolaylaştıracak devlete ait medya kanallarının kullanımını da içerir.⁵⁹ Partilerin ihtiyaçla yönelip devlete ait kaynakları bir tabirle “sömürgeleştirdiği” bu durum devletin partiler üzerinde kontrolünü arttırır. Devletten elde edilenler genel olarak çoğunluk partilerinin seçkinlerinde toplanır ve “oligopolcü” bir yapı oluşur.⁶⁰

Katz ve Mair kartel partisinin 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıktığını belirtir.⁶¹ Refah devleti anlayışı sarsılmaya, küresel ekonomik krizlerle birlikte devletin yetkinliği üzerine düşünölmeye başlanır. Her alana yayılmasından sonra devletin, varlığını özel sektörle paylaştığı ara bir dönem yaşanır. Diğer taraftan kendi kaynaklarını ve kontrolünü kaybeden partiler, seçmenle ilişki kurabilmek için bu gereksinimlerini karşılamak durumundadır. Siyasal dalgalanmaların yanında bireyselleşme de baş gösterir. Siyasal katılımı çeşitlendiren bu olgu, parti üyelerinin sayısının azalmasında etkilidir.⁶² Kitle iletişim araçlarının gelişimi ve sosyal katılım mekanizmalarının oluşması gibi “modernleşme” kavramının altında toplanabilen birçok etmen partiye üyeleri arasındaki ilişkinin zayıflayıp bireyin asli siyasal katılım biçimi olarak artık partili olmayı seçmemesine yol açar.⁶³

⁵⁹ Katz ve Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, s. 6, 15.

⁶⁰ Krouwel, “Party Models”, s. 259. Hükümette olmayan partilerin bu sistemden dışlanarak desteklerden mahrum bırakılması söz konusu olabilir. Bkz.: Katz ve Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, s. 16. Lâkin bu tümünden bir yerleşik parti egemenliğine karşılık gelmez. Sübvansiyonların yanında fırsat eşitliği de sunan, küçük partilerin siyasal sistemdeki varlığının desteklendiği yasalara sahip olan (Almanya, İtalya, İsveç ve Kanada) ölkeler ve devlete ait kitle iletişim araçlarının belirli partilerle sınırlı kalmadığı örnekler mevcuttur. Bkz.: Koole, “Cadre, Catch-All or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party”, s. 517-519.

⁶¹ Katz ve Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, s. 17.

⁶² Koole, “Cadre, Catch-All or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party”, s. 510, 512, 514.

⁶³ Fionna, “Developing but discriminative theories on political parties”, s. 74. Parti üyesi olmamanın seçmene daha özgür bir tercih alanı bırakacağı düşüncesinin gelişmesi de üye sayısının ve buna bağlı olarak partilerin güç kaybetmesinin etkenlerindendir. Batı Avrupa’nın on üç yerleşik demokrasisinde parti üyelerinin oranı 1980 yılında %10 iken yüzyılın sonunda bu oran neredeyse yarı yarıya azalır. Bu süreç, üyelerin azalması boyutunu geçerek “partilerin krizi” olarak da yorumlanır. Bkz.: A.e., s. 74, 75, 78, 79. Katz, kartel partisi modelini Mair ile sunmadan önce, teoriye ulaştıracak soru ve analizlerini paylaştığı makalesinde, 1945-1984 yıllarında dokuz Avrupa ölkesinden yirmi dokuz partiyi inceleyerek üyeliğin genel olarak düşme eğiliminde olduğunu saptar. Düşüş yönelimini Avrupa’da meydana gelen modernleşme neticesinde siyasal partilere yönelik bağlılığın azalması, siyasal katılım ve etkinlik biçimlerinin partilerle sınırlı kalmayarak genişlemesi ile ilişkilendirir. Bkz.: Katz, “Party as linkage: A vestigial function?”, s. 147-149, 154, 158. Kartel partisine temel teşkil edecek bu değişikliklerin incelenmesi gerektiğini vurgular. “Parti üyelerine artık gerçekten ihtiyaç duyulmuyorsa, hatta bir baş belasıysa ve devlet, partiye hayati kaynaklar sağlama açısından

Katz ve Mair'e göre sırasıyla elit, kitle, tümünü yakala ve son olarak kartel partileri oluşur. Kartel partisi, Duverger ile başlayan parti gelişiminin bulunduğu düzlemde kabul edilir.⁶⁴ İki yazar için bu tipolojilerden hiçbiri ideal olanı veya evrimsel bir doğrunun sonunu ifade etmemektedir. Birbirinin yerine geçmeyen, uygun koşullarda ortaya çıkan ve bir arada bulunabilen partiler arasındaki temel farklılık oluştukları bağlamdadır. *“Bununla birlikte, bu, parti gelişimi üzerindeki tek etkiden çok uzaktı, çünkü gördüğümüz gibi, belirli parti türleri genellikle ilk ortaya çıkışlarını kolaylaştıran koşullardan daha uzun yaşadılar. Bu nedenle kitle partileri, elit partileri yerinden etmedi”*.⁶⁵

Kartel partilerinin belirgin bir farklılığı partinin siyaseti meslek olarak görmesinde yatar. Partiler arası yarış boyut değiştirerek rakip partiler, ortak çıkar bilinciyle hareket eder.⁶⁶ Bu bağlamda iki teorisyen “ ... kimi zaman görünüşte muhalefette olan Komünistler de dâhil olmak üzere büyük İtalyan partileri arasında himayenin paylaşılması”ndan bahseder. Ardından, “ ... dört temel parti arasında İsviçre Federal Konseyi koltuklarının paylaşılması ve başkanlığın rotasyonu, Hollanda’da belediye başkanlığı atamalarının paylaşılması, birçok Amerikan devletindeki yeniden bölüştürme kararlarında ‘görevli koruma’ [incumbent protection] hileleri” örneklerini vererek bahsi geçen ülkelerin kartel partisi modellerini sunduklarını belirtir.⁶⁷ Partilerin birbirlerine olan tutumlarındaki bu değişiklik, kartel partilerinin devlet yardımlarından faydalanmasında da etkilidir. Ayrıca parti, tümünü yakala partilerine göre daha sermaye yoğun bir yapıya ulaşır.

üyelerinin yerini alıyorsa, bunun daha geniş sonuçları ne olabilir?” sorusu ile bu bağlamda gelecek araştırmalara yönelik “kışkırtıcı” rol oynar. Bkz.: Müller ve Katz, “Party as linkage”, s. 171.

Bahsedildiği üzere ekonomik, toplumsal, siyasal – partilerin yapısında, üyelerin sayısında yaşanan – değişimler kartel partisinin oluşumunda itici kuvvetleri oluştururken iki yazar, sübvansiyonların hâli hazırda mevcut olduğu ve birbiriyle uyumlu şekilde faaliyet gösteren partilerden oluşan toplumların ayrıca kolaylaştırıcı rol oynadıklarını ifade eder. Bkz.: Katz ve Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, s. 17.

⁶⁴ Elgie, “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”. Bununla birlikte Wolinetz kartel partisini, Neumann ile başlayan, Kirchheimer ile devam eden düzlemin parçası olarak görür. Bu gelişim sürecinde Duverger’in, “bir dereceye kadar” etkili olduğunu söyler. Ona göre siyasal parti modelleri bir tarafta Duverger’in çalışmasının üzerine geliştirilirken diğer tarafta da Neumann ile başlar ve Kirchheimer, Katz ve Mair ile devam eder. Bkz.: Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 139, 145.

⁶⁵ Katz ve Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, s. 17, 19.

⁶⁶ A.e., s. 19, 20.

⁶⁷ A.e., s. 20.

Diğer taraftan üye olanlarla olmayanlar arasında belirgin farklılık yoktur. Parti, etkinliklerde ve parti kararlarının alınmasında kapılarını herkese açık tutar.⁶⁸ Kitleleri olabildiğince kapsamayı öngörür. Kartel partileri organizasyonel bakımdan da esnektir.⁶⁹ Seçmenlerle bir aradalık, iletişim araçlarıyla gerçekleştirilir. Parti örgütlenmesi stratarşiktir,⁷⁰ karşılıklı çıkarları doğrultusunda yerel ve merkezî kademeler birbirinden bağımsız bir ilişki geliştirir.⁷¹

İki sosyal bilimci, modeli belirgin bir parti tasavvuruyla ortaya koymamaları sebebiyle eleştirilir. Partinin içerisindeki ilişki yapısı, iletişim kanallarına erişim imkânı gibi hususlar sadece kartel partilerine özgü olmayıp farklı modellerde de görülebilir; bunlar onu yalnızca “*betimler, ancak tanımlamaz*”.⁷² Bir eleştiri de evrimsel anlatının benimsenmesi ve kartel partisine ulaştıran süreç üzerinde yeterince durulmamasıdır.⁷³ Tanım ve evrimsel bakışa yönelik eleştiriler Duverger’deki aynı eğilimleri hatırlatmakta ve incelenen önceki modeller dikkate alındığında parti evriminin yaygın bir kanı olduğu görülmektedir.⁷⁴ Bununla birlikte kartel partisi ideolojik ve organizasyonel esnekliği, partinin fonksiyonunun

⁶⁸ A.e., s. 19-21.

⁶⁹ Krouwel, “Party Models”, s. 260.

⁷⁰ Stratarşi, siyasal partilerin içerisinde gücün parçalandığı ve parti katmanları tarafından bölüşüldüğü bir sistemi ifade eder. Bu kavram, Michels’in oligarşinin tunç yasası olarak öne sürdüğü ve Duverger’in de takip ettiği siyasal partilerin oligarşik eğilimi görüşünün karşısında konumlanır. Partilerin güç örgütlenmesinin “*daha gerçekçi*” bir ifadesi olduğu belirtilir. İtaat durumunun aksine katmanlar arasında karşılıklı etkileşim ve bağlılık içerisinde bulunma refleksi gelişir. Buna göre parti “hiyerarşisinin” üst tabakası da aşağıdaki kademeleri dikkate alan, talep ve sorunlarına cevap getiren bir pratik benimser. Bkz.: Ramashray Roy, “Factionalism and ‘Stratarchy’: The Experience of the Congress Party” *Asian Survey*, C. VII, No: 12, 1967, s. 896, 897 (çevrimiçi) www.jstor.org/stable/2642533 17 Şubat 2021. İlk olarak siyaset bilimci Harold Lasswell ve filozof Abraham Kaplan tarafından türetilen bu kavram Samuel Eldersveld başta olmak üzere birçok siyaset bilimci tarafından kullanılır. Latince katman, yayılmış bir şey anlamına gelen “strata” ve Yunanca kural manasındaki “arxia” kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulur. Bkz.: Frederic Charles Schaffer, “Why don’t Political Scientists Coin More New Terms?”, *Committee on Concepts and Methods Working Paper Series*, 2005 s. 3, 4 (çevrimiçi) <http://www.concepts-methods.org/Files/WorkingPaper/PC%207%20Schaffer.pdf> 17 Şubat 2021.

⁷¹ Katz ve Mair, “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, s. 21. Koole yerel kademenin kendini geriye çekişi tespitinin geçerliliğini sorgular ve bunun, bilhassa kendilerini ilgilendiren durumlarda çok mümkün olamayacağını ifade eder. Bununla birlikte partinin yönetici grubu yerel kademedeki gelen üyelerden de oluşabilir. Dolayısıyla Koole stratarşik ilişki yerine, yerel elitlerin kendilerini ilgilendiren durumlarda hareket alanına sahip oldukları buna karşılık ulusal kademenin yereli göz ardı edemediği federal bir parti yapısından bahsetmenin daha uygun olacağı görüşünü sunar. Bkz.: Koole, “Cadre, Catch-All or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party”, s. 518, 519.

⁷² Koole, “Cadre, Catch-All or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party”, s. 508.

⁷³ A.e., s. 520.

⁷⁴ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 148.

değişmesi, üyelerin rolü gibi temel özellikler bakımından Duverger'nin modellerinden oldukça farklıdır.

3.3. KADRO ve KİTLE PARTİSİ MODELİ ÜZERİNE

Kadro ve kitle partisi ayrımı, parti gelişimi tartışmalarının temel modellemelerindeki ilk adımdır. İzlenen süreçte görüldüğü üzere – çağdaş – tipoloji örnekleriyle birlikte partiler, başlangıçtakinden çok farklı bir hâle evrilir. Bununla birlikte Duverger'nin modellemesinin geçerliliği ve meydana gelen dönüşümler üzerine düşünmek için doğrudan söz konusu tipoloji üzerinde yapılan değişiklikler veya ondan yola çıkılarak oluşturulan modelleri izlemek de mümkündür.

Duverger'nin siyasal parti tipolojisini on dokuz ve yirminci yüzyılın – sosyolojik, ekonomik, politik – koşullarından hareketle ve bilhassa Batı Avrupa örneklerinden yola çıkarak oluşturduğu görülmektedir. Elbette Rusya ve kısmen ABD'deki parti örneklerinden yararlanıyor olsa da tipoloji sınırlı bir coğrafyanın içerisinde kalır. Ayrıca görüleceği üzere kapsamına aldığı örnekler de itirazla karşılaşabilmektedir. Kadro ve kitle partisi temelinde yapılan ayrım belirli bir mekân ve zamanın ürünü olması sebebiyle karşılık bulamadığı düşünülen durumlarda çeşitli teorisyenleri müdahale ederek değişiklikler yapma veya tümünden yeni bir model oluşturma yönünde isteklendirir.

3.3.1. Samuel Eldersveld: Stratarşik Parti

Samuel Eldersveld, Duverger'nin tipolojisini reddetmemekle beraber Amerikan siyasal partileri için düzenleme yapma ihtiyacı hissederek ayrı bir modelleme geliştirir. Partilerin bürokratik yapılanmaları ve bununla bağlantılı olarak oligarşik tutumlarını inceleyen Fransız siyaset bilimcinin modellemesi Eldersveld'in çalışmasıyla farklı bir yön kazanarak gelişir.⁷⁵ Duverger'nin kadro partileri kategorisine dâhil ettiği Amerikan siyasal partilerinin, bu sınıflamadan ayrıldığı ve organizasyonel bakımdan kendine özgü bir nitelik gösterdiğini ortaya koyar.⁷⁶

⁷⁵ Jean Charlot, "Nouvelles études de partis politiques", *Revue française de science politique*, C. XX, No: 4, 1970, s. 818 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/rfsp_0035-2950_1970_num_20_4_393252_t1_0818_0000_002?q=jean+charlot 20 Ocak 2021.

⁷⁶ Seiler, "Maurice Duverger et les partis politiques", s. 61.

Eldersveld de Ostrogorski gibi, daha çok Avrupa'daki sosyal bilimcilerde görülen, siyasal partilerin organizasyonel temelde ele alınmasına istisna getiren bir araştırmacıdır. Bu bakış açısının yanında Eldersveld, inceleme nesnesi olarak kullandığı siyasal partileri toplumsal bir üretimin sonucu şeklinde ele almasıyla sosyolojik bir anlayışı da analizlerinde benimser.⁷⁷

Siyaset bilimci 1964 yılında “stratarşik parti” (*stratarchic party*) modelini ortaya koyar. Burada bilhassa partilerin merkezî ve federal örgütlenmelerine odaklanır. Stratarşik partilerin seçimlere ve ona dair her türlü ilgili aşamaya (seçim faaliyetlerinin düzenlenmesi ve adayların belirlenmesi gibi) öncelikli olarak yöneldiklerini belirtir. Parti neredeyse hiyerarşik olmayan ve oldukça esnek bir düzende örgütlenmiş, yapısal unsurlarına bağımsız hareket alanı tanımıştır.⁷⁸ Eldersveld, Amerikan siyasal partilerine yönelik gözlemlerinden yararlanarak oluşturduğu bu ideal tip kapsamında, parti organlarında otonom faaliyetlerin göze çarptığını ifade eder. Serbesti içerisinde hareket eden partinin örgütsel kademeleri partiyle alakalı programatik ve mali alanlar ile asli önem verilen seçimlerde sunulacak temsilcilerin belirlenmesinde hak sahibidir.⁷⁹ Parti örgütlenmesinde her bir basamağın çeşitli yetkilere sahip olduğu bu düzenin neticesinde teorisyen, “karşılıklı itaat sistemi” (*reciprocal deference system*) adını verdiği ve en yukarıdaki katman da dâhil olmak üzere parti içerisinde katmanlar arası genel bir tabiiyet hâlinin oluştuğunu belirtir.⁸⁰ Hiyerarşinin – baskın – olmadığı, bir “koalisyonlar ittifakı” olarak görülebilecek bu partiler, çeşitli şekillerde katkı sağlama gayretinde olan herkese kapısını açık tutar; bu özellik “geçirgen doğa” (*porous nature*) olarak ifade edilir.⁸¹ Katı bir bürokratik sistemin olmayışı yönünden kadro partileriyle

⁷⁷ Müller ve Katz, “Party as linkage”, s. 170, 172.

⁷⁸ Krouwel, “Party Models”, s. 252, 258.

⁷⁹ Frédéric Sawicki, “La science politique et l'étude des partis politiques”, *Cahiers français*, No: 276, 1996 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Frederic_Sawicki/publication/262896311_La_science_politique_et_l%27etude_des_partis_politiques/links/00b495391c1d67bbe4000000/La-science-politique-et-letude-des-partis-politiques.pdf 3 Temmuz 2020.

⁸⁰ Roy, “Factionalism and ‘Stratarchy’: The Experience of the Congress Party”, s. 897. Eldersveld oligarşiye karşı stratarşinin gerekliliğini çeşitli sebeplere dayandırır. Buna göre stratarşi, üyeliğin homojen nitelikte olmaması; sınırlı sayıda olan aktivistlerin partiye sıkı şekilde bağlanmaması; sadece ulusal nitelikte değil yerel ölçekte de etkin olması gereken partinin yerel unsurlarla ortak dili ve paydayı bulması gerekliliği; partinin oy ve destek gereksinimi ve stratarşik yapıya ket vuracak düzenlemelerin geliştirilmemiş olmasından kaynaklanır. Bkz.: A.e., s. 897.

⁸¹ Krouwel, “Party Models”, s. 258.

benzeştirilebilse de Duverger organizasyonel bakımdan stratarşik bir parti yapısını öngörmez. Aynı zamanda kadro partilerinin elitist kriteriyle Eldersveld'in modelindeki geniş yelpaze aralığı da birbirinin tersi üyelik anlayışlarını belirtir. Zira kadro partileri de üyelerinin kendileri için fayda sağlamasına önem vermekte fakat onların seçkin niteliği taşıyıp taşımadığını da göz ardı etmemektedir.

3.3.2. Alan Ware: Güncel Bir Elit-Kitle Ayrımı

Alan Ware Duverger'nin modellemesi üzerinde düzenleme yaparak “Duverger'nin yeniden ifadesi”ni oluşturur.⁸² 1987 yılında yayımladığı çalışmasında kadro ve kitle partilerini “elit merkezli partiler” (*elite-centred parties*) ve “kitleli üyelik partileri” (*mass membership parties*) şeklinde isimlendirir. İki parti tipi arasındaki üyelik boyutu farklılığının yanında üyeliğin parti içerisindeki pratik karşılığı kriterine dikkat çeker. Zira elit merkezli partiler oldukça çok sayıda üyeye sahip olabilmekte fakat bu durum onların dâhil olduğu parti modelini değiştirmemektedir. Önemli olan üyenin parti içerisindeki konumu, aktivite düzeyidir. Elit merkezli partilerde, üyelerin sayısı fark etmeksizin, genellikle küçük bir grubun egemenliği söz konusudur. Fransa'dan RPR ve İngiltere'den Muhafazakar Parti (Conservative Party) bu modele örnek olarak verilebilir. Elit partilerde olduğu gibi kitleli üyelik partilerini farklılaştıran da çok fazla üyeye sahip olmak değil, bu üyelerin parti içerisinde belirli bir düzeyde etkin role sahip olmalarıdır. Sol partilerde görülen kitle temelli bu modele Yeşiller de örnek gösterilebilir.⁸³ Ware'e göre kitle partisi her ne kadar hitap ettiği kitlenin büyüklüğü ile özdeşleşmişse de onun asıl ayırıcı dinamiği bu kitlelerin üyelerinin partiye olan bağlılığı ve aradaki ilişkinin boyutudur.⁸⁴

Ware'in ortaya koyduğu, üyelerin partideki etkinliği ve ona bağlılığıyla ilgili yenilik, başta tanımlanan kadro ve kitle partilerinin günümüzde karşılık bulabilmesi amacını taşır. Ancak Duverger'nin de katılımın niteliği üzerinde durduğu bilinmektedir. Fark belki de doğrudan ayırıcı bir unsur olarak bu etkenin altını çizmektedir. Ware'in bahsi geçen çalışması, her ne kadar bir yenilik getirdiği

⁸² Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 143.

⁸³ A.e., s. 143, 144.

⁸⁴ Krouwel, “Party Models”, s. 255.

inancında ise de dönemin üyelikle alakalı problemine doğru yerden yaklaşmamış gözükmektedir. Katılımın niteliğinin önemi bir kenara; tartışılan ve göz önünde olan, üyelerin partilerden uzaklaşmasıdır. Dolayısıyla bu tutum, çağdaş siyasal partilerin sorunlarına tam olarak yanıt verememektedir.⁸⁵ Zira mesele, partinin tercih ettiği üye sayısı ve onun niteliğini geçmiş, çağdaş parti modellemelerini gerektiren gelişmeler ortaya çıkmıştır.

3.3.3. Ruud Koole: Modern Kadro Partisi

Ruud Koole siyasal parti modellemelerinde, Duverger'nin ortaya koyduğu anlayışın aksine, evrimsel argümanların kullanımını eleştirir ve belirli dönemlere karşılık gelen en uygun parti şablonlarının oluşturulması çabası yerine farklı koşulların meydana getirdiği çeşitli tipolojilerin ortak bir bağlamda üretilmesi gerektiğini savunur. Ona göre parti kategorizasyonlarına dair bu çalışmalar “*literatür yığını*” oluşturmamalı, birbirlerini geliştirmeye dönük olmalıdır.⁸⁶ Bu bağlamda Koole, Eldersveld gibi ülkesindeki siyasal partileri inceler. Hollanda siyasal partilerinden yola çıkarak kadro partisi kavramını revize eder. Çağdaş bir parti türü olarak “modern kadro partisi”ni (*modern cadre party*) kavramsallaştırır.⁸⁷

Modern kadro partisi az sayıda üye kabul etmesi ile klasik bir kadro partisini anımsatırken büyük seçmen kitlesi arayışında olması ve parti organizasyonunun dikey şekilde bağlanması nitelikleriyle de kitle partisine benzetilebilir. Mali bakımdan bir yandan üyelerine yaslanırken diğer yandan da devlet sübvansiyonlarını kullanır. Liderlik statüsü önemli bir güce sahip olmasının yanında parti içi demokrasinin de bir sonucu olarak partisine hesap verme sorumluluğunu taşır.⁸⁸ Parti adaylarının belirlenmesi hususunda, demokrasi ilkesinin önüne geçecek bir rol edinmez. Lider grupları profesyonelleşmiştir. Modern kadro partileri istikrarlı ve programlı bir şekilde yürüttüğü seçim kampanyalarında seçmenle iletişim kurmak için televizyon gibi kitle iletişim araçlarını kullanır.⁸⁹

⁸⁵ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 144.

⁸⁶ Koole, “Cadre, Catch-All or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party”, s. 520.

⁸⁷ Fionna, “Developing but discriminative theories on political parties”, s. 80.

⁸⁸ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 141, 142.

⁸⁹ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 195.

Hollanda'daki İşçi Partisi (Labour Party), CDA, Özgürlük ve Demokrasi için Halk Partisi (People's Party for Freedom and Democracy); Birleşik Krallık'ta İşçi Partisi (Labour Party); Almanya'da SPD, CDU ve Fransa'da Sosyalist Parti (Socialist Party) modern kadro partilerine örnek olarak gösterilebilir. Bu partilere ek olarak Wolinetz çeşitli ülkeleri inceler: Kanada'daki siyasal partilerin organizasyonel esnekliği, aktivite düzeyinin seçim dönemleri dışında düşük olması, sabit üyeliğin olmaması, parti üyelerinin liderin belirlenmesinde daha etkin olan rolü gibi pek çok sebep dolayısıyla Hollandalı siyasal partilerden ayrıldığını ancak yine de modern kadro partisi olarak sayılabileceğini ifade eder. Fransa'da da merkezde ve sağda bulunan partiler şemayla benzerlikler göstermekle birlikte örneğin RPR'de görülen öne çıkan lider figürü ve arka planda kalan iç demokrasi anlayışı ile söz konusu modelden farklılaşır. Bu açıklamaların ardından Wolinetz, genel şablonda Kanada siyasal partilerini klasik kadro partileri, RPR'i ise lider merkezli partiler kategorisine koyar.⁹⁰

Koole'un 1994 yılında, Duverger'den yaklaşık kırk yıl sonra Hollanda örneğinden yola çıkarak geliştirdiği bu şablon klasik kadro ve kitle ayrımının aynı şekliyle günümüzde – illaki – var olamayacağını gösterir. Modern kadro partisi kadro ve kitle partilerinin çeşitli özelliklerini birleştirir. Partinin sayılan nitelikleri, çalışmanın ortaya koyulduğu tarihle birlikte değerlendirildiğinde kitle partileriyle ilgili bir durumun da işareti olarak okunabilir: 1980'li ve 1990'lı yıllarda parti üyelikleri azalırken bir dönemin yaygın kitle partisinin – ve ona dair olumlu öngörülerin – yerini, çoktan çağdaş parti modellemeleri almaya başlamıştır. Kitle iletişim araçları partilerde etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmış ve bu, üyelere duyulan gereksinimi giderek azaltmıştır. Koole'un çalışması da gözden geçirilmiş kadro partisi modeline, kitle partisinin organizasyonel özellikleriyle eşlik ettiği, yüzyılın sonlarında partilerin karşılaştığı problemlere ve yaşadıkları yeniliklere verilmiş bir cevap olarak yorumlanabilir.

⁹⁰ Wolinetz, "Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies", s. 142-144.

3.3.4. David Olson: Yeni Demokrasilerde Kadro Partisi

David Olson Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan özelinde geliştirdiği analizler neticesinde komünizm sonrası yeni demokrasilerdeki siyasal partileri inceler. Bu partilerin kadro partileri ve tümünü yakala modelinden izler taşıdığını belirtir. “Kadro-tümünü yakala” (*cadre-catchall party*) ismindeki bu partiler organizasyonel bakımdan kadro partilerine benzer. Parlamento merkezli bir yapıdadır. Üye ve seçmenden ziyade parti kendisine gelecek oyları önemser, bu bakımdan da tümünü yakala partilerinin belirgin ve keskin olmayan seçmen yönelişini benimser. Mali bakımdan ise devletten sağlanan yardımlar bu partilerde öne çıkar.⁹¹ “Seçim gününde uygunca işaretlenmiş bir oy pusulası, yıl boyunca tamamen ödenmiş bir üyelik kartından daha önemlidir”.⁹² Slovakya’da Demokratik Sol Parti (Party of Democratic Left), Hristiyan Demokrat Parti (Christian Democratic Party), Polonya’da Köylü Partisi (Peasant’s Party) bu modele örnek olarak verilmektedir.⁹³

Duverger’nin modellemesinden yola çıkarak kadro partilerini ele alan Olson’a göre “yeni demokrasilerin kadro partilerinin, Batı Avrupa’da daha önceki bir dönemde Duverger (1954, pp. 63-4) veya Weber (1946, pp. 101-5) tarafından tanımlananlarla aynı organizasyonel niteliklere sahip olması gerekmez”.⁹⁴ Duverger demokrasi ve kadro partileri arasında olumlu ve gelişmiş bir ilişkiden bahsetmez ve bu partilerin oluşumlarının dahi sınırlı oy dönemiyle örtüştüğünü belirtir. Olson ise demokrasinin Avrupa’daki yeni demokrasilerdeki kadro partileri için “tercih edilen bir koşul” hâline geldiğini ifade eder. Buradan hareketle, söz konusu coğrafyayla sınırlı yeni bir modelleme oluşturur. Yeni şemadaki kadro partilerinin seçimlere verdikleri yüksek önemi ve klasik modeldekinin aksine kitle partilerine nazaran dışarıya daha açık bir yapıya sahip olduklarını ifade eder. Bu süreçte, örgütlenmemiş veya buna öncelikli önem vermeyen yeni partilerin “dalgalı seçmenler”le karşı karşıya olduğunu belirtir.⁹⁵

⁹¹ David M. Olson, “Party Formation and Party System Consolidation in the New Democracies of Central Europe”, *Political Studies*, C. XLVI, No: 3, 1998, s. 432, 434, 445, 447, 463.

⁹² A.e., s. 445.

⁹³ A.e., s. 441, 447, 463.

⁹⁴ A.e., s. 445.

⁹⁵ Fionna, “Developing but discriminative theories on political parties”, s. 81.

Olson modellemesini 1998 yılında, partilere karşı ilgisizliğin arttığı, bilhassa da üyeliklerin düşüş gösterdiği ve literatürün bu konulardaki araştırmalara önemle yer verdiği bir dönemde ortaya koyar. Bu, modellemesindeki seçmenlere yönelik vurgusunu da ifade etmektedir.

Eldersveld kadro partisinden ayrılarak farklı bir yöne gider; Koole, Olson ve Ware ise tümünden yeni bir şema oluşturmadan Duverger'nin tipolojisine varyant ekler veya mevcut olanın üzerinde değişiklikler yaparak yeni bir model ortaya koyar. Yapılan tüm bu çalışmaları Steven Wolinetz'in Duverger'nin tipolojisine yönelik söylediği “*orijinal teorik kökenlerinden kopuk olarak*”⁹⁶ varlık gösterme değerlendirmesi ile okumak mümkündür. Yukarıda bahsedilen teorisyenler ve çalışmaları, Duverger'nin tipolojisinin farklı yer ve zamanlarda karşılık bulabilmesi için yenilenmesi, geliştirilmesi, dönüştürülmesi gerektiğinin örneklerini oluşturmaktadır. Duverger modellemesini, totaliter partilerin yayılım gösterdiği ve ardından İkinci Dünya Savaşı ile düşüşe geçtiği sırada hazırlar. Aşırı sağ sönümleniyorken – varılacağını düşündüğü – sol ve – her ne kadar genel eğilimin o olacağını düşünmese de – aşırı sol partiler sahnededir. Kitle partileri ise o dönem en yaygın olan ve Duverger'nin de en büyük önemi verdiği partilerdir. Duverger'nin yaptığı tespitlerin arkasında dönemin bu zihniyeti elbette vardır. Fakat bu genel bir okumadır. Zira her memleket kitle partisi örneğini veya totaliter parti egemenliğini deneyimlememiştir. Amerikan siyasal partileri kitle partisi istisnasına başlı başına bir örnektir. Bununla birlikte zaman geçerken o ânın tespiti uyan şartlar da aynı kalmamış, değişiklik yapmak kaçınılmaz hâle gelmiştir.

3.4. PARTİ TİPOLOJİSİ TARTIŞMALARININ DÖNÜŞÜMÜ

Parti gelişimi tartışmaları yirminci yüzyılın sonlarına doğru odağını değiştirir. Siyasal partiler elitlerin ve siyasal haklarını elde etmesiyle kitlelerin ilgi gösterdiği, örgütlendiği bir siyasal kurum olarak organizasyonel, ideolojik, fonksiyonel temellerde incelenmekteydi. Giderek partiden uzaklaşan seçmenleri çekebilmek adına değişen partiler; medyanın – teknolojinin – gelişimindeki ilerleme; günümüze yaklaştıkça, sönümlenen ideolojik etkinliklerin aşırılık boyutuna tekrar yönelmesi

⁹⁶ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 140.

gibi pek çok unsur, çağdaş partilere yanıt verecek bir modellemenin olmadığı sorununu ortaya çıkarır. Avrupa'daki sosyalist yönetimler ve komünist hareketlerin demokrasiye karşı tutumları, doğrudan bu deneyim içerisinde olmayan Avrupa'nın batısında da 1970'lerden itibaren solun düşüşüne yol açar. Bu durum üye ve seçmenlerin partilere mesafe koymasındaki sebeplerdendir.⁹⁷ Tüm bu koşullar 1950'li yıllarda görülen ve öngörülenlerden çok daha farklı parti modellerini işaret eder. Dolayısıyla Duverger'nin kadro ve kitle partilerinin aynı hâliyle kalıp bugün bir karşılık bulabilmesi gerçekçi değildir.

Görüldüğü üzere, parti tipolojilerinin ana eksenini günümüzde, sosyoekonomik unsurlarla yer yer beslenen fakat temelde organizasyon biçimiyle ayrıt edilen bir modellemeden çok uzaktadır. Parti modelleme tartışmalarının konusu değişmiştir: Duverger üye sayısını temel bir ayraç olarak kullanmadığını belirtmekle beraber kadro partisini az sayıda üye ve kitle partilerini de kalabalık kitlelerle nitelemekteydi. Ancak artık, üyelerin sayısı temel teşkil etmeye başlamıştır. Yukarıda incelenen Koole, Olson, Kirchheimer, Panebianco ve Katz ile Mair'in modellemelerinde bu dönüşüme yer verme çabasının izlerini görmek mümkündür. Bu çalışmalar ortaya çıkışı bakımından Duverger'yle doğrudan bağlantılı olan veya tipolojilerin gelişiminin temelini teşkil ederek onunla benzerlik ve farklılıklar taşıyan örneklerdir. Bunun yanında belki direkt olarak Duverger'nin modeli ile ilişkili bir biçimde oluşturulmayan fakat partilerin dönüşümüne yol açan problemler çerçevesinde söz konusu tipolojiyle bağlantısı olan, incelenenlere ek çeşitli çağdaş parti modellemelerinden de söz edilebilir.

Parti üyeliklerinin düşüş yönündeki değişimi literatürde “*Duverger'nin mirasına bir meydan okuma*”⁹⁸ hâline dönüşürken hem üyelik hem de organizasyonel esneme genel yöneliminde Jonathan Hopkin ve Caterina Paolucci'nin 1999 yılında sunduğu “işletme-firma partisi” (*business-firm party*) üzerine düşünülebilir. Bürokratik örgütlenmesini olabildiğince sınırlı tutan bu parti, dış uzmanlarla işbirliği yapar. Dolayısıyla Duverger'nin kitle partilerinin organizasyonel bakımdan kuvvetli yapılanma modelinin parti gelişimi süreci içerisinde giderek azalma eğilimi burada da mevcuttur. Parti, profesyonellerle işbirliklerini ve her şeyi ticari sözleşme ile

⁹⁷ Simon, “The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium”, s. 27, 28.

⁹⁸ Mazzoleni ve Voerman, “Memberless parties: Beyond the business-firm party model?”, s. 784.

kontrol altında tutar. Organizasyonel bakımdan olduğu gibi parti öğretisinde de esneklik söz konusudur. Gelişimi incelenen son modellerle benzer şekilde işletme-firma partisi de olabildiğince çok seçmene ulaşmayı hedefler.⁹⁹ İspanya'daki Demokratik Merkez Birliği (Unión de Centro Democrático) ve İtalyan eski başbakan Silvio Berlusconi'nin partisi İleri İtalya (Forza Italia) bu modele örnek teşkil eder.¹⁰⁰

Partilerin nicel ve nitel özelliklerindeki değişimler sonucunda “*parti krizi*”nden bahsedilmeye başlanır. Piero Ignazi, esas olarak organizasyonel ve fonksiyonel bakımdan meydana gelen değişiklikleri birbirinden ayırt etmenin gerekliliğini vurgular. Buna göre parti üyeliğindeki azalma partinin organizasyonel yapısıyla ilgilidir. Kriz tümünü yakala ve kartel partisi modellerine göre kendisine birçok bakımdan yaslanan üyeliğin nicel olarak öne çıktığı kitle partilerinde yaşanır.¹⁰¹ Genel olarak ise “...*parti krizi, hem kitle partisinin (bürokratikleşme, katılık vb.) hem de tümünü yakala partisinin (toplu menfaatlerin olmaması, kimlik gevşekliği, önemsizlik hissi vb.) kusurlarını birleştiren belirli bir örgütlenmeden kaynaklanmaktadır*”.¹⁰² Dolayısıyla burada üyelerin azalmasıyla etkileşim içerisinde bulunan üyenin parti içerisindeki rolü de çağdaş partilerin ve modellerinin oluşumunu tetikler.

Siyasal partilerde üye sayılarının yanında, kartel partisinde olduğu üzere işlevde de değişiklik meydana gelir. Partiler temsilci ve arabulucu rollerini üzerlerinde taşıırken kendilerinin de bağımlı hâle geldiği devlet ve bir yandan da çıkar gruplarının büyüyen varlığı bu dönüşümde etkili olur. Bunlar, yeni partilerin

⁹⁹ Krouwel, “Party Models”, s. 260, 261. Ayrıca bir modeli henüz teşkil edip etmediği kesin değilse de işletme-firma partileri ile çeşitli benzerliklere ve farklılıklara sahip olan, onun “*radikalleşmiş bir biçimini*” oluşturan “üyesiz parti” (*memberless party*) söylemi de gelişmeye başlar. Burada üyeler partinin birliği ve tutarlılığı açısından tehlike olarak görülür ve üyesizlik özellikle benimsenir. Bu sayede seçim verimliliğinin güçlendirileceği varsayılır. Örgütsel bakımdan aynı şekilde zayıf olan partinin öne çıkan unsuru işletme-firma modelinde olduğu gibi liderdir. Ancak farklı olarak işletme-firma partilerinden “*daha az eklektik bir ideoloji*”ye sahip üyesiz partilerin kendisini “diğerlerinden” ayıran popülist bir öğretisi, belirgin çıkışları vardır. Bu parti şemasına örnek olarak Hollanda'daki Özgürlük Partisi (Party for Freedom) ile İsviçre'deki Ticino Ligi (Lega dei Ticinesi) verilebilir. Bkz.: Mazzoleni ve Voerman, “Memberless parties: Beyond the business-firm party model?”, s. 783, 789, 790.

¹⁰⁰ Mazzoleni ve Voerman, “Memberless parties: Beyond the business-firm party model?”, s. 789.

¹⁰¹ Piero Ignazi, “The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties”, **Party Politics**, C. II, No: 4, 1996, s. 549, 550 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Piero_Ignazi/publication/249731261_The_Crisis_of_Parties_and_the_Rise_of_New_Political_Parties/links/570634d008aec668ed94f50d.pdf 29 Aralık 2020.

¹⁰² A.e., s. 555.

oluşumunu teşvik edecek problemlerdendir. Bu sürecin sonunda geleneksel kitle partilerinde arka planda kalan üyelik, sıkı bürokratizasyon gibi çeşitli etmenler sonucunda insanların kendilerini daha iyi ifade edebilecekleri bir platform olarak “*daha fazla araç, daha fazla kanal ve daha fazla katılım*” amacıyla “yeni siyaset partileri” (*new politics parties*) oluşur. Ekolojik nitelikteki partiler bu modelin kapsamında sayılabilir. Thomas Poguntke’nin çalıştığı bu modelde otonomi ve özgürlük temel değerlerdendir.¹⁰³ Herbert Kitschelt’in ortaya koyduğu “sol-özgürlükçü partiler” (*left-libertarian parties*) de geleneksel partilere tepkiyle ortaya çıkar. İdeolojik bakımdan geniş bir yelpazesi olan parti, kapısını herkese açık tutar. Parti ajandası tek bir konu veya iktisadi sınıfla kısıtlanmamıştır. Geleneksel partilerin aksine organizasyon ve liderliğin gücü bakımından kuvvetli bir nitelik söz konusu değildir.¹⁰⁴ Ignazi’nin 1996 yılında modellediği “post-endüstriyel aşırı sağ partiler” (*post-industrial extreme right parties*) de aynı dönemin ürünlerindendir. Bireyselleşme olgusu nasıl kitle partilerinin varlığını olumsuz yönde etkilemiş, bireyin otonomluğuna vurgusuyla siyasal katılımın farklı yollarına insanları teşvik ederek partilere olan ilginin düşmesinde rol oynamışsa post-endüstriyel aşırı sağ partiler de tam tersi bir role, bir lider arayışına işaret eder. Bu partiler güçlü önder egemenliğinde, güvenli ve aynı zamanda temsili mekanizmaların olmadığı bir düzende yaşama tasavvuru ile örtüşür. Fransa (Front National) ve Belçika’da (National Front) Ulusal Cephe; Almanya’da Cumhuriyetçiler (Die Republikaner); Avusturya Özgürlük Partisi (Freedom Party of Austria); Danimarka ve Norveç’te İlerleme Partileri (Progress Party) bu parti modeline örnektir. Temsil mekanizmalarına ve sisteme karşı tutumları Duverger’nin totaliter kitle partileri ile uyum gösterirken Ignazi bu partilerin, faşizmin yeni temsilcisi olarak ifade edilemeyeceğini söyler.¹⁰⁵ Ancak “*yine de onların değer sistemleri, sistemin meşruiyetini baltalayacak şekilde düşünülmüştür*” diye de ekler.¹⁰⁶

Geleneksel parti modellerinin, çalışma bağlamında ise bilhassa kitle partilerinin günümüzde varlığını zorlaştıran, onu orijinal hâlinde geçersiz kılacak gelişmelerden biri de 1970’ler itibariyle sahneye çıkan yeni toplumsal hareketlerin

¹⁰³ A.e., s. 553-555, 557.

¹⁰⁴ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 188, 189.

¹⁰⁵ Ignazi, “The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties”, s. 556, 560.

¹⁰⁶ A.e., s. 561.

etkisidir. Çevre ve santraller gibi tek bir meseleye yönelik “tek-konu” (*one-issue*) hareketleri; feminizm, eşcinsellik gibi “kendini ifade eden” (*self-expressing*) hareketler ve doğal çevre gibi çeşitli değerlerin, varlıkların sürdürülebilmesine yönelik “koruyucu” (*protective*) hareketler, belirli bir konunun özelinde gelişen protesto temelli gruplar siyasal partilere dönüşebilmektedir. Çağdaş parti modellemelerinde yaygın bir şekilde görüldüğü üzere bu modeller de organizasyonel bakımdan esnektir ve parti kampanyalarının yürütülmesinde medya kanallarından yararlanır. Genellikle az ama etkin üyelerden oluşur.¹⁰⁷ Yirminci yüzyılda kitle partileri temel haklara yönelik mücadele aktivizmiyle öne çıkarken bu hakların elde edilmesi onların yerini sarsmıştır. Görüldüğü üzere günümüzde, bu süreçlerin tamamlanması ile kitle partilerinin yerine farklı tartışmaları gündemine alan ve tek bir meseleye odaklanan partiler oluşabilmektedir.

3.5. TOPARLAYICI ŞEMA ÇALIŞMALARI

Sosyal, ekonomik, politik, teknolojik değişimler; zaman ve mekânın farklılığı koşullarının neticesinde – konu bağlamında hepsi incelenmemiş olsa da – çok sayıda parti modellemesi ortaya atılır. Burada Duverger’nin modellemesinin güncel niteliği tartışmasının yanında, oluşan bu geniş literatür hakkında da birkaç söz söylemek gerekir. Duverger’nin genel bir teori oluşturmak adına girdiği yol üzerinde bugün hâlâ mutabakata varılamamıştır. Siyasal partiler ilk örneklerini ve gelişmelerini Avrupa sınırları içerisinde gösterirken Duverger’nin yaptığı gibi diğer araştırmacılar da önceliklerini mekânsal olarak buraya yönlendirir. Nihayetinde parti çalışmaları Batı Avrupa merkezinde gelişir.¹⁰⁸ Modellerin belirli bir coğrafya baz alınarak oluşturulması genellenebilir ve gerçeklerle uyumlu bir tipolojinin mevcudiyetinden söz etmeyi engeller. Yer bakımından sınırlılığın bir sonucu olarak parlamenter siyasal sistemlerden hareketle oluşturulan modellerin günümüzde farklılaşan sistemlerde (karma sistemler, başkanlık sistemleri) varlık gösteren partiler için uygun olmadığı kaygısı da ayrıca söz konusudur.¹⁰⁹ Parti tipolojilerinin genel gelişimine

¹⁰⁷ Simon, “The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium”, s. 27, 28.

¹⁰⁸ Fionna, “Developing but discriminative theories on political parties”, s. 72, 83.

¹⁰⁹ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 137.

yöneltiren tüm bu eleştiriler aynı zamanda Duverger'nin modelinin yetersiz kalan yanlarını tekrardan belirtmek için de idealdir.

Belirli bir dönem (on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar) ve mekân (Batı Avrupa) temelinde ortaya koyulan siyasal partilere yönelik tipoloji çalışmaları geçerliliğini ancak tanımlandığı nitelikler korunduğu ölçüde devam ettirebilir.¹¹⁰ Bununla birlikte organizasyonel, ideolojik, sosyolojik dinamiklerden yalnızca birine dayanılarak oluşturulan modellemeler de kısıtlı gerçekliği yansıtabilmektedir. Bu problemler Duverger'nin tipolojisinin sınırlarını oluştururken genel manada parti tipolojisi literatürünün gelişme imkânına da ket vurmaktadır. Modellemeler dönemlere göre belirli konular ve değişim eksenlerinin çerçevesinde; benzer hareketler içerisinde geliştirilebilmektedir. Ancak birbirinin varlığını desteklemek, geçerli yanlarını sürdürerek yeni bir modeli bununla bağıntılı şekilde ortaya koymak yerine onu aşma çabasına girilmektedir. André Krouwel, partiyi ve ona dair olanı çalışmak için daha geniş bir pencereden bakmanın; hesaba partinin düşünsel temelini, stratejik tavırlarını; devlet ve sivil topluma göre konumunu; siyasal mecradaki tutumunu katmanın gerekliliğini vurgular.¹¹¹ Değişen koşulların dikkate alınmaması; oluşturulan modellemelerin birbirinden alakasız öncülleri içerip bağdaşmaz olması; tek bir kriter göz önüne alınarak oluşturulan tipolojilerin gerçeğe karşılık gelemeyerek sınırlı kalmaları önemli problemlerdir. Siyasal partileri farklı ve birbirinden bağımsız kriterler temelinde sınıflandırmaya yönelik yaygın eğilim “kümülatif bir teori”nin ortaya çıkmasını engeller.¹¹² Bu sorunlar, bazı çağdaş dönem siyaset bilimcilerini genel olan bir tipolojiye ulaşma hedefine yönlendirir. İstisnai niteliğini hâlâ korusa da farklı ülkeleri çalışmalarına dâhil ederek salt Batı Avrupa çerçevesinden çıkmaya gayret eden araştırmacılardan söz edilebilmektedir.¹¹³

Richard Gunther ve Larry Diamond partilerin organizasyonel ve programatik özellikleri ile davranış normlarını dikkate alır.¹¹⁴ “*Burada sunulan tipolojinin – daha az cimri ama dünyadaki parti türlerindeki gerçek farklılıkları daha tam olarak yansıtan – siyasal partilerin kökeni, işlevleri ve evrimsel yörüngeleri hakkında çok*

¹¹⁰ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 167.

¹¹¹ Krouwel, “Party Models”, s. 249.

¹¹² Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 168-170.

¹¹³ Wolinetz, “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, s. 138.

¹¹⁴ Gunther ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, s. 171.

çeşitli sosyal, politik, teknolojik ve kültürel bağlamlarda sayısız hipotezin sınanmasını kolaylaştırması gerektiğine inanıyoruz” diyerek partileri beş temel sınıfta toplar.¹¹⁵

“Elit temelli partiler” (*elite-based parties*) kadro partileri ve bireysel temsil partileri ile benzerdir. Kendi içinde ikiye ayrılır: İlki on dokuz ve yirminci yüzyıl Fransa’sında ve günümüzde Brezilya’da bulunan çeşitli muhafazakar partilerle örneklenen geleneksel yerel seçkin partilerdir. “İleri gelenler konfederasyonu” olarak nitelenen kayırmacı partiler ise endüstrileşme dönemi ile eşleşen, organizasyonel bakımdan aynı özellikleri devam ettirmekle birlikte kitlelerin siyasete dâhil olmasıyla seçim seferberliğini öne alan partilerdir. İtalya’da Hristiyan Demokrat Parti (Christian Democratic Party) ve Japonya’da Liberal Demokrat Parti (Liberal Democratic Party) uzun yıllar boyunca kayırmacı parti niteliğinde olmuştur. “Kitle temelli partiler” (*masse-based parties*) programatik bakımdan üçe (sosyalist, milliyetçi ve din temelli), hoşgörü ve çoğulculuk bakımından ikiye (çoğulcu ve proto-hegemonik) ayrılır. Çoğulcu kitlesel temelli partiler kitle partileri ve sosyal bütünleşme partilerine benzer. Proto-hegemonik partiler ise totaliter kitle partileri ve totaliter bütünleşme partileri ile eşleşir. Sosyalist kitle temelli partiler kendi içerisinde ikiye ayrılır. İlki geniş üye kapsamlı, sadakat vurgusunun aşırı olmadığı, öncelikle seçim faaliyetlerine yoğunlaşan sınıf kitlesel partileridir. SPD ve İsveç Sosyal Demokrat Partisi (Swedish Social Democratic Party) bu modele örnek teşkil eder. Diğer devrimci nitelikte, itaatkâr üyelere sahip, parti içi organizasyonda otoritarizmin geliştiği, iktidara gelmek için seçimden ziyade zora başvurmayı dahi yol olarak görebilen Leninist partilerdir. Aslen Komintern’deki komünist partileri kapsayan bu model Tayvan’ın demokratikleşme süreci öncesindeki Kuomintang Partisini de kapsar. Milliyetçi kitle temelli partilerin kendi içerisinde bir biçimi parti organizasyonuna önem veren, milliyetçilik hassasiyetleri dışında daha mutedil bir profili olan çoğulcu milliyetçi partilerdir. Bask Milliyetçi Partisi (Basque Partido Nacionalista Vasco) ile Tayvan’daki Demokratik İlerici Parti (Democratic Progressive Party) bu modele örnektir. Leninist parti tipi ile benzer nitelik gösteren aşırı milliyetçi partiler ise ırkı yüceltme derecesine gelmiş kapalı örgüte sahip proto-

¹¹⁵ A.e., s. 193.

hegemonik partilerdir. Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (Nazi party) ile Ulusal Faşist Parti (Partito Nazionale Fascista) bu model kapsamındadır. Dinî temelli kitle partileri 1800’lü yılların sonunda ortaya çıkıp yirminci yüzyılın ortasından sonra büyük bir sıçrama yaşayan; üye aidatının, hiyerarşik örgütlenmenin belirgin olduğu dinî ilkelere dayandırılan mezhepsel kitle partilerini betimler. CDU, CDA, Belçika’da Hristiyan Demokrat ve Flaman Partisi (Christian Democratic and Flemish) gibi Avrupa’daki çeşitli Hristiyan demokratik partiler mezhepsel kitle partileridir. Örgütsel bakımdan proto-hegemonik olan; devlet ve topluma yaklaşımında, parti programında dinî doktrinlere vurgusu belirgin olan dinî temelli partiler ise köktendinci partilerdir. Cezayir’deki İslâmi Selamet Cephesi (Islamic Salvation Front) bu modele örnektir. “Etnik temelli partiler” (*ethnicity-based parties*) içerisinde etnik parti, kendi sınırlı kitleleri için çalışan, öğreti ve örgütsel özellikler bakımından zayıf, önemli lider figürünün olduğu partilerdir. Bu tipe örnek olarak Güney Afrika’da Inkatha Özgürlük Partisi (Inkatha Freedom Party) ve Romanya’daki Macar Demokratik Birliği (Democratic Union of Hungarians) verilebilir. Kongre partileri ise mahalli düzeyde etnik partilerle benzeşebilmekle beraber ulusal seviyede bundan ayrılır. Etnik partinin aksine, karma bir kitlesi vardır ve birleşmeye vurgu yapar. Hindistan’daki Kongre Partisi (Congress Party) bu modelin ilk örneğini teşkil eder. “Seçmen partileri” (*electoralist parties*) genel olarak profesyonel seçim partisi modeline benzer. Bunlar temelde seçimlere ve profesyonellerce yürütülen kampanyalara önem veren, örgütsel gücü zayıf partilerdir. Üç alt modelden oluşan seçmen partilerinin birincisi Kirchheimer’ın modelinden farklı bir tümünü yakala partisidir. Olabildiğince çok seçmeni kendisine çekerek seçimlerde büyük başarı elde etme amacıyla olan bu partiler kesin bir ideolojik yönelime sahip değildir. ABD’de Demokrat Parti (Democratic Party), Birleşik Krallıkta Tony Blair dönemi İşçi Partisi (Labour Party) ve geçirdiği dönüşümle Tayvan’daki Kuomintang Partisi tümünü yakala partilerine örnektir. İkinci model, ideolojik çerçeve içerisinde – orantılı temsil sistemi hariç – tabanın bir çevreyle sınırlandığı programatik partidir. Bu modele örnek olarak Margaret Thatcher dönemi Muhafazakar Partisi, 1980 yılından beri ABD’de Cumhuriyetçi Parti (Republican Party), Çek Sosyal Demokrat Partisi (Czech Social Democratic Party), Meksika’da Ulusal Hareket Partisi (Partido de Acción Nacional) ve Tayvan’da Demokratik İlerici

Parti (Democratic Progressive Party) verilebilir. Son model öncü rolündeki lider ve adayların şahsi niteliklerinin, temel amaç olan seçimleri kazanmada esas teşkil ettiği düşünsel öğreti bakımından oldukça zayıf kişisel partilerdir. Buna Forza Italia, Pakistan Halk Partisi (Pakistan People's Party), Peru'da Alberto Fujimori'nin isim ve yapı olarak sürekli değişen partileri örnektir. Tümünü yakala ve programatik seçmen partilerinin aksine kişisel partiler her daim çoğulcu nitelikte değildir, nispeten proto-hegemonik tutumlar sergileyen örnekleri de vardır. "Hareket partileri" (*movement parties*) kendi içerisinde ikiye ayrılır. İlk tip Kitschelt'in sol-özgürlükçü hareket partileridir. Bunlar programatik açıdan sınırlanmamış dolayısıyla seçmen tercihinde belirli bir kesime yönelmemiştir. Örgütsel bakımdan zayıf, "iktisadi konuların üstün statüsünü" reddeden sol partilerdir. Almanya'da Yeşiller Partisi (Alliance 90/The Greens) sol-özgürlükçü tiptedir. İkincisi, Fransa'da Ulusal Cephe ile Avusturya'da Özgürlük Partisi gibi Ignazi'nin tasvir ettiği, güçlü lider figürü ile öne çıkan, devlet karşıtı öğretileri ile klasik faşist parti modelinden ayrılan post-endüstriyel aşırı sağ partilerdir.¹¹⁶

Steven Wolinetz partilerin kurumsallaşmasıyla öne çıkan eğilimine göre, "kutup türleri" olarak belirttiği ve Kaare Strom'dan aldığı kavramlarla partileri; oy arayan, politika arayan ve görev arayan olmak üzere üç sınıfta inceler. Söz konusu kategorizasyonu, parti gelişimine tek bir açıdan ve farklılıkları yok sayarak bakan tümünü yakala ve kartel partisi modellerinin mevcut partileri ve meydana gelen dönüşümü açıklamada yetersiz oldukları, Duverger'nin tipolojisinin ise baştaki tasvirinden uzaklaşarak işlerliğini kaybetmesi gerekçeleriyle oluşturur. 2002 yılında yayımlanan bu çalışmayla hem partilerin gelişim sürecinin daha iyi anlaşılabilceğini hem de birbirleriyle karşılaştırılabileceğini düşünür. Yazar Panebianco, Kirchheimer ve Katz ile Mair'de görülen, Duverger'de de belirgin olan, sundukları parti modeline yönelik genel bir dönüşüm olacağı fikrinin çağdaş parti modellemelerine alan açmaması bakımından sıkıntılı olduğunu düşünür.¹¹⁷

"Politika arayan partiler" (*policy-seeking parties*) belirgin bir politikanın, öğretinin esas rolü oynadığı organizasyonlardır. Üyeliğin nicelik bakımından önemli

¹¹⁶ A.e., s. 176-189.

¹¹⁷ Wolinetz, "Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies", s. 150, 153, 158, 159, 162, 163.

olmadığı bu partiler kitlesel, tek konulu, protesto, yeni sağ ve programatik parti modellerini, Kuzey Avrupa’da bulunan çeşitli sosyal demokrat ve Hristiyan demokrat partileri kapsamaktadır. “Oy arayan partiler”in (*vote-seeking parties*) asli amaçları oy maksimizasyonu ve seçim galibiyetidir. Eskiden çalışma ve çabaya, günümüzde ise sermayeye dayanan mali nitelikteki bu partiler esnek bir organizasyona sahiptir. Tümünü yakala ve profesyonel seçim partisi modelleri; RPR, CDU oy arayan parti örnekleridir. “Makam arayan partiler” (*office-seeking parties*) esas olarak iktidara gelme amacındadır. Kartel partileri gibi, bir koalisyon içerisinde de bu hedeflerini gerçekleştirebileceği için oy arayan partilerin rakiplerini kendilerinden uzaklaştıracak uçarı ve keskin çıkışlardan uzak durması gerekir. Hollanda’da Hristiyan Tarihî Birliği (Christian Historical Union); İtalya’da Liberal Parti (Italian Liberal Party) ve Sosyalist Parti (Italian Socialist Party) makam arayan partilere örnektir.¹¹⁸

André Krouwel Duverger’nin altını çizdiği siyasal köken mevzusuna dikkat çekerek partileri seçimlere yönelik tutumları, öğreti ve organizasyonel özellikleri ile birlikte ele alır. Partilerin arasındaki ilişkiselliği vurgular, kapsayıcı bir dönüşüm sürecini “*deneyisel gözlem ve teorik spekülasyonun bir karşımı*” ile ortaya koyar.¹¹⁹

“Elit parti” (*elite party*), “proto-demokratik” dönemin ürünü olan, birçok teorisyence ortaya atılmış seçkin partileridir. İdeolojik sınırları keskin olmayan, yüksek sosyo-ekonomik statülü bireylerden oluşan partilerin organizasyonel bağları gevşektir; çıkarları doğrultusunda temel aktiviteleri seçim dönemlerine odaklanmıştır. Parlamento faaliyetlerinde verimlilik gibi sebeplerle sonradan oluşturulur. “Kitle partisi” (*mass party*) ilk modelde olduğu gibi, Michels’den Katz ve Mair’e çok çeşitli bilim insanının tipolojilerinden oluşur. Parlamento dışarısında oluşturulan partiye sıkı şekilde bağlı üyeler faaliyet ve mali kaynak bakımından önemlidir. Güçlü bürokratik yapıdaki parti bir ideoloji ve toplumun belirli kesimleriyle çerçevelenir. Elit partilerin aksine yoğun seçmen grubu bulunan bu partiler, seçmenleri ile doğrudan iletişim kuramamaktadır. “Seçmen tümünü yakala partileri”nin (*electoralist catch-all parties*) ortaya çıkışında refah devleti ile birlikte yeni orta sınıfın doğduğu ve ideolojik ayrımların arka plana geçtiği, seçim

¹¹⁸ A.e., s. 150-152, 159.

¹¹⁹ Krouwel, “Party Models”, s. 253, 261.

başarısının ana hedef olduğu bir siyasal rekabet alanı ve başta devletin karşısında konumlanan fakat demokratik entegrasyonunu sağlayan kitle partileri rol oynar. Üyelerin yerine partilerde profesyoneller öne çıkar. Krouwel bu modeli açıklarken Panebianco'nun profesyonel seçim partisi modelinden ama bilhassa Kirchheimer'in tümünü yakala partisinden yararlanır. Temsil işlevinin giderek kaybolduğu “kartel parti”si (*cartel party*), partilerin birbiriyle anlaştığı ve seçim rekabetinin boyut değiştirdiği bir ortamda oluşur. Parti, çıkar grupları yerine devlet kaynaklarına yönelirken tümünü yakala modelinden karteğe geçiş gerçekleşir. Sübvansiyonlar ve profesyonel kadrolar seçim kampanyalarının sistematikleşmesine olanak sağlar. Organizasyonel bakımdan zayıf, stratarşik ilişkilerin geliştiği bu partilerde, tümünü yakala modelinde geri planda kalan üye ve öne çıkan profesyonellerin imajı devam eder. Parti, üye sayısının aksine seçmen sayısını arttırmayı hedefler. Özel sermayeye dayanan ve örgütsel bakımdan şirketi andıran “işletme-firma partisi” (*business-firm party*) modelinde partinin teknik ihtiyaçları bağımsız profesyonellerce karşılanır. Seçmen sayısını maksimize etme isteği ve öğreti bakımından tümünü yakala modeli ile benzetilebilecek olsa da işletme-firma partileri çıkar gruplarından faydalanmamaları ile farklılaşır. Mali kaynakların özel şirketten sağlanması yönüyle de elit partilerine benzer.

Beş ana kategoriye ayırdığı parti modellemesi sonucunda Krouwel, parti gelişim sürecinin doğrusal olmadığını saptar. Çalışmasında bilhassa nedenselliği oluşturmaya ve modellerin çeşitli sosyoekonomik ve politik gelişmelerin neticesinde ortaya çıktığını, birbirinden ayrı soyut koşullarla meydana gelmediklerini vurgular. Siyasal partilere bu yaklaşımın “ilk adım” olması gerektiğini söyler.¹²⁰ Krouwel'in çalışmasından yıllar önce Duverger'nin bir teori kurma girişiminde bulunurken aynı çabanın altını çizmesi siyasal parti çalışmaları adına gelinen noktayı belirtmektedir.

¹²⁰ A.e., s. 252, 254-261, 264, 266.

SONUÇ

Maurice Duverger siyaset biliminin yeniden kuruluş sürecinde sadece Fransa’da değil Avrupa genelinde de önemli rol oynar. Siyaset bilimi çalışmaları ile ismi sıkı şekilde ilişkili hâle gelir ve kendisine en çok referans verilen Fransız siyaset bilimci olur. Üniversiteler bünyesindeki kurumsal çabaları, siyaset bilimine dair dergi ve derneklerin oluşumunda yer alması ve aynı zamanda metodolojik çerçevenin oluşturulmasına yönelik görüşleriyle uluslararası bağlamda disiplinin önemli isimlerindendir. “... *Tarih, çok basit bir şekilde ve yazarken en ufak bir dalkavukluk olmadan, Maurice Duverger’nin bu [yirminci] yüzyılın ikinci yarısında siyaset bilimine damgasını vurduğunu, hâlâ vurmakta olduğunu ve vurmaya devam edeceğini öğretir*”.¹ Henüz genç bir sosyal bilimsel yaklaşım olan siyaset sosyolojisine de ehemmiyet veren Duverger, uygulamada oldukça benzer bulduğu siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi arasında çeşitli ayrımlara gitse de bu iki alanın iç içe olduğunu belirtir. Siyaset biliminde yoğunlaşabilmek ve belirli bir birikime sahip olabilmek için siyasetin sosyolojik bakımdan incelenmesini gerekli görür.

Duverger’nin akademik yaşamına yön veren, siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi alanlarında – ve daha genel bir deyişle sosyal bilimlerde – bilimselliği yakalama gayesi olur. “Genel bir teori” oluşturmak, *Siyasi Partiler*’de açıkça ifade ettiği ve disipline yaklaşımında belirgin olan motivasyonlarından biridir. İlk gençlik yıllarından itibaren aktif siyasetin içerisinde bulunan Duverger, sadece pratik bir siyasal ilgiyle kendisini sınırlamayıp teorik olarak da siyasetle ilgilenir. Partilere organizasyonel yapılarını dikkate alarak yaklaştığı ve onları iki temel sınıfa ayırdığı tipolojisi onu, siyasal parti çalışmalarında klasikleşen isimlerden biri hâline getirir. “*Alıntılanmış, yağmalanmış, bazen eleştirilmiş ancak çoğu zaman ezbere öğrenilmiş ve partitokrasi çalışmasının sosyal bilimler öğrencisinin menüsünde olduğu her yerde okunmuş*” *Siyasi Partiler* kitabı,² günümüzde hâlâ siyaset bilimi bölümlerinin ilgili derslerinde en temel başvuru kaynağı olma özelliğini korur.

¹ Claude Emeri, “Introduction”, **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. IX.

² A.e., s. XIII.

Hukuk, siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi ile yakın ilgisi göz önüne alındığında Maurice Duverger'nin sadece parti tipolojileri – veya parti çalışmaları – alanına değil; sosyal bilimlerin genel gelişimine de onlarca çalışması ile katkıda bulunduğu görülür. Sosyal bilimlerin varlığına, bütünselliğine ve çok disiplinliliğine önem verir: Gerek çalışmalarında gerekse IEP-Bordeaux, Sorbonne Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümü ve Centre d'analyse comparative des systèmes politiques'in kuruluşlarında yer alarak bu hassasiyetlerini akademik ve idari tecrübelerinde pratik boyuta da aktarır. Siyaset biliminin gelişimiyle ilgilenir, araştırmaları ile bu süreçte bizzat eşlik eder. Parti tipolojileri, yaptığı onlarca çalışmadan sadece birisidir. Parti sistemleri, siyasal rejimler, siyasal kurumlar gibi siyaset bilimi, siyaset sosyolojisi ve hukuku kesiştirerek siyasete dair olanı mercek altına alan Duverger incelemeleri, bu sebeple birçok çalışmaya daha konu olabilir.

Akademik yaşamı boyunca yoğun bir üretim hâlinde olmuş bir ismi yaşam öyküsü, çalışmaları ve özelde parti tipolojisi bağlamında incelemeye çalışmak, bir teorinin, ortaya konulduğu koşullar çerçevesinde ele alınması çabasıdır. Salt teoriyi açmak ve irdelemek yerine bunu yaşam, çalışmalar, dolaşım ve yankılanma, siyaset bilimi ile olan etkileşim, teşvik edicilik boyutu ve ardıl örneklerle beraber ele almak, meseleye bakışta bir temel oluşturur.

Maurice Duverger'nin parti tipolojisinin geçerliliği ve güncelliği üzerine düşünmek, ilk bakışta farklı bir konu başlığı gibi görünse de aslında son tahlilde bizi “parti tipolojilerinin gelişimi” tartışmasına götürür. Duverger'nin de atıfta bulunduğu Ostrogorski, Michels ve elbette Weber gibi yüzyılın başında parti çalışmaları yapan isimler olsa da tipolojik geleneği esas olarak başlatan Duverger'dir.

Bu tez çalışmasında ele alınan çalışmalarda görüldüğü gibi, ardıl modellerin bir kısmı Duverger'nin kadro ve kitle partileri ayrımı ekseninde gelişen tartışmalar doğrultusunda oluşturulur. Söz konusu modelin – kısmi – geçersizliği veya vadesinin dolması yeni tipolojilerin ortaya atılmasında etkilidir. Bu sebeple, bir teorinin geçerliliğini ve güncelliğini inceleme maksadı taşıırken onu ortaya koyan kişiyi ve oluşturulduğu dönemin koşullarını dikkate almak analizin derinleştirilmesi bakımından elzemdir. Örneğin Duverger'nin uluslararası siyaset bilimi literatüründe bir klasik hâline gelen parti tipolojisi 1951 yılında ilk kez ortaya atıldığı sırada Batı Almanya, Fransa, Avusturya'da – genel olarak Batı Avrupa demokrasilerinde – ve

Doğu Avrupa'nın halkçı ve sonrasında sosyalist demokrasilerinde siyasal partilerin işlev kazandığı bir sistem söz konusudur. Bu bakımdan Duverger'nin, dönemin siyasal gelişmelerine ayak uydurarak zamanın ruhuna uygun bir çalışma ortaya koyduğu ileri sürülebilir.³ Elbette dönemin – siyasal – ikliminden, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uzun yıllar hâkimiyet gösterecek çift kutuplu dünya düzeninden de etkilendiği söylenebilir: Bu tipoloji siyasal partileri, ideal-tiplere karşılık gelen temel iki sınıfta inceler. Ancak söz konusu ideal-tiplerin, gerçekliği açıklamada yeterli gelmediği düşüncesi, farklı teorisyenleri yeni modeller oluşturmaya teşvik eder. Eldersveld'in "stratarşik partileri" Duverger'nin çalışmasından kısa sayılabilecek bir süre sonra getirilmiş bir düzenleme veya ekleme olarak okunabilir. Yahut ortaya çıkışı oy hakkının genelleşmesi ile özdeşleşen kitle partileri birçok hakkın elde edilmesi adına mücadelecî bir rol üstlenirken, yirminci yüzyılın ortalarında bir parti modeli olarak genel siyasi gidişata yön verir. Bu düşünce Duverger'yi, kadro partilerinin tedricî yok oluşları ile gelişecek ve kitle partilerinin egemenliği ile sonlanacak evrimsel bir süreç okumasına yönlendirir. Duverger'den sonra Neumann "bireysel temsil partileri"nin yerlerini "bütünleşme partileri"ne bırakacağından; Panebianco "kitlesele bürokratik partiler"den "profesyonel seçim partileri"ne yönelim olacağından; Kirchheimer kitle partisinin vadesinin son bulduğundan, "tümünü yakala partisi"nin devrinin geldiğinden bahseder. Evrimsel bakışı reddetmekle beraber Katz ve Mair de yenisi gelince kaybolmayan fakat çeşitli zamanlarda koşullara göre gelişen parti modellerini bir düzlem boyunca sıralar; "kartel partisi" modelini ortaya atarlar. Devamlılık gösteren bu yaklaşım, siyasal parti tipolojilerinin gelişimini engelleyen ve birbiri üzerine toplanan, düzensiz bir literatürün oluşumunda etkilidir. Teoridekinin aksine pratik düzlemde eski modelin, yerini mutlak bir şekilde yeni olana bıraktığından bahsetmek güçtür.

Zamanla değişen konjonktür ve yerel özellikler, bir yandan siyasal partiler literatürünün zenginleşmesine yol açmış, diğer yandan da Duverger'nin modelinin defalarca revize edilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Koole'un "modern kadro partileri" ile Olson'un "kadro-tümünü yakala partileri" bu çerçevede bir "Duverger güncellemesi" olarak görülebilir. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru ve bilhassa yirmi

³ A.e., s. XIII.

birinci yüzyıla gelindiğinde değişen ihtiyaçlar ve koşullar neticesinde yeni partiler doğar ve gelişir. Böylece şema değişir. Çeşitli kaygı ve hassasiyetleri birleştiren yeni toplumsal hareketler yeni siyasal partilerin oluşumuna yön verir. Bunlar ne kadro partisi ne de kitle partisidir. Aşırı sağın yeniden yükselişe geçmesi, “post-endüstriyel aşırı sağ partiler” modellemesine olanak tanırken tipik kitle partisinin örgütsel nitelikleri ve partilerdeki fonksiyonel değişiklikler “yeni siyaset partileri”nin ve “sol-özgürlükçü partiler”in oluşumuna yol açar. Dünya genelinde üyelerin partilere rağbetinin azalması da başka bir yeniliğe sebep olur, “işletme-firma partileri” doğar. Üyelik bir “mesele” hâline gelirken Ware de bu bağlamda üyeliğin parti içerisindeki etkinliğini dikkate alarak “elit-merkezli partiler” ve “kitlesele üyelik partileri” sınıflandırmasını – Duverger’nin eski ayrımının yeni bir versiyonu olarak – yirminci yüzyılın son demlerinde literatüre kazandırır.

Yirminci yüzyılın ortasında başlayan modelleme girişimleri günümüze kadar sürer, yeni partiler kuruldukça yeni modellemeler ortaya koyma çabası da devam edeceğe benzer. Yıllar içerisinde çeşitlenerek gelişen parti tipolojisi literatürü bir yandan Duverger’nin modelinin güncelliği tartışmasına ışık tutar niteliktedir. Ancak öte yandan “tipolog takıntısı” (*obsession typologique*) olarak bahsedilebilen bu çeşitlenme, kalabalıklaşan fakat açıklayıcılığı yüksek olmayan bir yazının oluşumuna da yol açar: Oluşturulan onlarca model, organizasyonel ve fonksiyonel özellikler gibi partilerin sadece belirli bir niteliğine odaklanır. Partileri modellerken hangi kriterlerin dikkate alınacağı konusunda fikir birliğine varılmamış olması ve her bir modelin farklı nitelikleri göz önünde bulundurması sonucunda “*çelişkili değilse de rekabet eden*” tipolojiler ortaya çıkar. Parti tipolojisi literatürü, gerçekliği açıklama kabiliyetini büyük ölçüde yitirir. Bu hususlar Sawicki’ye göre, “*partilerin etkin işleyişini ve sürekli değişimini*” anlamada kaymalara sebep olmaktadır.⁴ Tüm bu süreç, birbirinden bağımsız ve bu sebeple de ilerleyememiş bir tipoloji yığını ifade etmektedir. Maurice Duverger’nin başlangıcını yapmak istediği partiler araştırmasından günümüze pek de fazla yol kat edilemediği anlaşılmaktadır. Bununla

⁴ Frédéric Sawicki, “La science politique et l’étude des partis politiques”, **Cahiers Français**, No: 276, Mayıs-Haziran 1996 (çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/profile/Frederic_Sawicki/publication/262896311_La_science_politique_et_l%27etude_des_partis_politiques/links/00b495391c1d67bbe4000000/La-science-politique-et-letude-des-partis-politiques.pdf 3 Temmuz 2020.

birlikte gelen eleştiriler ve düzenlemeler – her ne kadar dağınık olsalar da – 1950’li yılların kadro ve kitle parti modellerinin günümüz siyasal partilerini açıklamakta yetersiz kaldığının da işaretidir. Duverger’nin tipolojisinin günümüzde geçerliliğini orijinal hâliyle koruyamamakla birlikte, bir model kurma girişimi olarak literatürdeki klasik yerini koruduğu ve sonraki çalışmalara öncülük yaptığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Nermin: “Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XIV, No: 2, 1959, s. 110-117 (çevrimiçi)
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/384/4092.pdf> 15 Kasım 2020.
- AFSP: “Section thématique 48: Maurice Duverger aujourd’hui” (çevrimiçi)
<http://www.afsp.info/archives/congres/congres2009/sectionthe matiques/st48/st48.html#prog> 27 Şubat 2021.
- Bachelot, Carole: “L’étude des partis politiques: entre permanence et renouveau”, **Pouvoirs**, C. IV, No: 163, Kasım 2017, s. 127-139 (çevrimiçi)
<https://www.cairn.info/revue-pouvoirs-2017-4-page-127.htm> 6 Mart 2021.
- Barker, Rodney ve Howard-Johnston, Xenia: “The Politics and Political Ideas of Moisei Ostrogorski”, **Political Studies**, C. XXIII, No: 4, Aralık 1975, s. 415-429.
- Bergès, Michel: “Engagement politique et distanciation: Le cas Duverger. Eléments d’une socio-histoire de la science politique bordelaise”, **Congrès AFSP Section Thématique 1- Pour une socio-histoire de la science politique**, Strasbourg, 2011 (çevrimiçi)
<http://www.afsp.info/archives/congres/congres2011/sectionthe matiques/st1/st1berges.pdf> 9 Mayıs 2020.
- BnF Data: “Maurice Duverger (1917-2014)” (çevrimiçi)
https://data.bnf.fr/en/11901480/maurice_duverger/ 31 Mart 2021.
- Bochsler, Daniel: “Duverger and the territory: explaining deviations from the two-party-competition-law”, **Journal of Elections, Public Opinion and Parties**, C. XXIX, 2019 (çevrimiçi)

- <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17457289.2019.1658195> 15 Haziran 2020.
- Bouteiller, Paul: “Robert Michels. *Les Partis Politiques. Essai sur les tendances oligarchiques des démocraties*. Traduit par le Dr S. Jankélévitch. Préface de René Rémond. Paris, Flammarion, 1971. [compte-rendu]”, **Bibliothèque de l'école des chartes**, C. CXXX, No: 2, 1972, s. 629-633 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1972_num_130_2_449936_t1_0629_0000_2 15 Şubat 2021.
- Bowler, Shaun: “La réception des Partis politiques en Grande-Bretagne et aux Etats-Unis”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 39-54 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-39.htm> 8 Mayıs 2020.
- Cazes, Bernard: “Motsei Ostrogorski. La démocratie et les partis politiques”, **Politique étrangère**, C. LVIII, No: 2, 1993, s. 516-517 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/polit_0032-342x_1993_num_58_2_4210_t1_0516_0000_3 16 Kasım 2020.
- Charlot, Jean: “Nouvelles études de partis politiques”, **Revue française de science politique**, C. XX, No: 4, 1970, s. 818-821 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/rfsp_0035-2950_1970_num_20_4_393252_t1_0818_0000_002?q=jean+charlot 20 Ocak 2021.
- Colliard, Jean-Claude: “Un homme d'intuitions”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 13-21 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-13.htm> 8 Mayıs 2020.
- Dans Nos Coeurs: “Odile Duverger” (çevrimiçi) <https://www.dansnoscoeurs.fr/odile-duverger/1553030/avis> 3

Mayıs 2021.

Dolez, Bernard ve Laurent, Annie: “Les lois de Duverger au microscope. L’apport des expérimentations de laboratoire à l’étude des effets psychologiques des modes de scrutin”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 111-130 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-111.htm> 15 Haziran 2020.

Dolez, Bernard, Grofman, Bernard ve Laurent, Annie: “Introduction”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 7-12 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-7.htm> 17 Kasım 2020.

Dorandeu, Renaud: “La ‘terrible logique des sages’. Maurice Duverger: écritures biographiques et journalistiques”, **Politix. Revue des sciences sociales du politique**, C. V, No: 20, 1992, s. 136-154 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/polix_0295-2319_1992_num_5_20_1555 8 Mayıs 2020.

Duverger, Maurice: **L’Autre côté des choses**, Paris, Albin Michel, 1977.

Maurice:

Duverger, Maurice: **Siyasal Rejimler**, Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1986.

Duverger, Maurice: **Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri**, Çev. Şirin Tekeli, 12. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınları, 2019.

Duverger, Maurice: **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, 3. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986.

Duverger, Maurice: “Titres et fonctions de Maurice Duverger”, **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. 767-769.

Elgie, Robert: “Maurice Duverger: a law, a hypothesis and a paradox”, **Maestri of Political Science**, C. II, Ed. Donatella Campus ve Gianfranco Pasquino, Martin Bull, Colchester, ECPR Press,

- 2011, s. 75-92 (çevrimiçi) <https://core.ac.uk/reader/84263368>
11 Mayıs 2020.
- Emeri, Claude: “Introduction”, **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. IX-XVI.
- Fionna, Ulla: “Developing but discriminative theories on political parties”, **Sosiohumaniora**, C. XII, No:1, 2010, s. 72-85 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/315660401_DEVELOPING_BUT_DISCRIMINATIVE_THEORIES_ON_POLITICAL_PARTIES 22 Aralık 2020.
- François, Bastien: “Maurice Duverger, la gloire avant l’oubli (en France)”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 23-38 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-23.htm> 8 Mayıs 2020.
- Girard, Alain: “Duverger Maurice - Méthodes des sciences sociales”, **Population**, C. XVI, No: 4, Ekim-Aralık 1961, s. 775-776 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/pop_0032-4663_1961_num_16_4_9998 13 Mayıs 2020.
- Godet, Antoine: “«Les jeunes avec Doriot!»: étude d’une jeunesse fasciste française”, **Siècles**, No: 47, 2019 (çevrimiçi) <https://journals.openedition.org/siecles/5496> 8 Mayıs 2020.
- Grawitz, Madeleine: “Duverger (Maurice) - Introduction à la politique; Duverger (Maurice) - Sociologie politique”, **Revue française de science politique**, C. XVIII, No: 1, Şubat 1968, s. 145-149 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/rfsp_0035-2950_1968_num_18_1_393076_t1_0145_0000_001 14 Mayıs 2020.
- Gunther, Richard ve Diamond, “Species of Political Parties: A New Typology”, **Party Politics**, C. IX, No: 2, 2003, s. 167-199 (çevrimiçi)

- Larry: <https://olemiss.edu/courses/pol628/guntherdiamond03.pdf> 20 Kasım 2020.
- Hoffman-Martinot, Vincent: “A Short Biography of Maurice Duverger”, **French Politics**, C. III, No: 3, Aralık 2005, s. 304-309.
- Ignazi, Piero: “The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties”, **Party Politics**, C. II, No: 4, 1996, s. 549-566 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Piero_Ignazi/publication/249731261_The_Crisis_of_Parties_and_the_Rise_of_New_Political_Parties/links/570634d008aec668ed94f50d.pdf 29 Aralık 2020.
- Katz, Richard S.: “Party as linkage: A vestigial function?”, **European Journal of Political Research**, C. XVIII, No: 1, 1990, s. 143-161 (çevrimiçi) https://scholar.google.co.uk/citations?hl=en&user=i3S9u8QAAAJ#d=gs_md_cita-d&u=%2Fcitations%3Fview_op%3Dview_citation%26hl%3Den%26user%3Di3S9u8QAAAAAJ%26cstart%3D20%26pagesize%3D80%26citation_for_view%3Di3S9u8QAAAAAJ%3AzA6iFVUQeVQC%26tzm%3D-120 15 Aralık 2020.
- Katz, Richard S. ve Mair Peter: “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, **Party Politics**, C. I, No: 5, 1995, s. 5-28 (çevrimiçi) <https://politicacomparata.files.wordpress.com/2011/03/katz-and-mair-1995-changing-models-of-party-organization.pdf> 7 Aralık 2020.
- Kavanagh Dennis ve Riches Christopher (Ed.): “Jacques Doriot”, **A Dictionary of Political Biography**, Oxford University Press, 2009 (çevrimiçi) <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095727332> 29 Eylül 2020.
- Kışlalı, Ahmet Taner: **Siyaset Bilimi**, 7. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1999.

- Kirchheimer, Otto: “The Catch-All Party”, **The West European Party System**, Ed. Peter Mair, New York, Oxford University Press, 1990, s. 50-60 (çevrimiçi)
<https://olemiss.edu/courses/pol628/mair90.pdf> 20 Kasım 2020.
- Koole, Ruud: “Cadre, Catch-All or Cartel?: A Comment on the Notion of the Cartel Party”, **Party Politics**, C. II, No: 4, 1996, s. 507-523 (çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/profile/Ruud_Koole/publication/249731256_Cadre_Catch-All_or_Cartel_A_Comment_on_the_Notion_of_the_Cartel_Party/links/5730917c08ae08415e6a72f5/Cadre-Catch-All-or-Cartel-A-Comment-on-the-Notion-of-the-Cartel-Party.pdf 20 Kasım 2020.
- Krouwel, Andre: “Party Models”, **Handbook of Party Politics**, Ed. Richard S. Katz ve William J. Crotty, London, SAGE Publications, 2006, s. 249-269 (çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/279843708_Party_models 5 Aralık 2020.
- Lacouture, Jean: “Mon ami Maurice”, **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, s. 751-752.
- Lavau, Georges: “Encadré n° 1 ‘La science politique et les partis’ Critique de Maurice Duverger par Georges Lavau”, **Cahiers Français**, No: 276, Mayıs-Haziran 1996 (çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/profile/Frederic_Sawicki/publication/262896311_La_science_politique_et_l%27etude_des_partis_politiques/links/00b495391c1d67bbe4000000/La-science-politique-et-letude-des-partis-politiques.pdf 3 Temmuz 2020.
- Le Gendre, Bertrand: “Mort de Maurice Duverger, le « pape » de la science politique française”, **Le Monde**, 26 Eylül 2014 (çevrimiçi)

https://www.lemonde.fr/disparitions/article/2014/12/22/maurice-duverger-professeur-de-droit-et-de-sciences-politiques-journaliste-et-editeur_4544800_3382.html 8 Mayıs 2020.

Lipset, Seymour M.: “Ostrogorskii, Moisei IA”, **International Encyclopedia of the Social Sciences. Encyclopedia.com** (çevrimiçi) <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/ostrogorskii-moisei-ia> 16 Kasım 2020.

Maus, Didier: “Maurice Duverger, le professeur, le journaliste”, **Le HuffPost**, 23 Aralık 2014 (çevrimiçi) https://www.huffingtonpost.fr/didier-maus/maurice-duverger-le-professeur_6372042.html 17 Mayıs 2020.

Mazzoleni, Oscar ve Voerman, Gerrit: “Memberless parties: Beyond the business-firm party model?”, **Party Politics**, C. XXIII, No: 6, 2017, s. 783-792.

Mbo Bilanga, Ozeme Myrna: “Mai 1968 et ses conséquences sur la faculté de droit de Paris”, 2016 (çevrimiçi) https://www.pantheonsorbonne.fr/fileadmin/Service_archives/Valoriser/Memoire_-La_Faculte_de_droit_de_Paris_en_Mai_1968_-_2016_-_Version_definitive..pdf 9 Mayıs 2020.

Members of the European Parliament: “Maurice Duverger” (çevrimiçi) https://www.europarl.europa.eu/meps/en/1015/MAURICE_DUVERGER/history/3#detailedcardmep 3 Şubat 2021.

Mendras, Henri: “Duverger M., Méthodes de la science politique”, **Revue française de sociologie**, C. I, No: 2, Nisan-Haziran 1960, s. 248-249 (çevrimiçi) https://www.persee.fr/doc/rfsoc_0035-2969_1960_num_1_2_1813 17 Mayıs 2020.

Milet, Marc: “L'autonomisation d'une discipline. La création de l'agrégation de science politique en 1971”, **Revue d'histoire**

- des sciences humaines**, C. I, No: 4, 2001, s. 95-116 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-histoire-des-sciences-humaines-2001-1-page-95.htm> 12 Mayıs 2020.
- Müller, Wolfgang “Party as linkage”, **European Journal of Political Research**, C. ve Katz, C. XXXI, No: 1, 1997, s. 169-178 (çevrimiçi) Richard S.: <https://olemiss.edu/courses/pol628/mullerkatz97.pdf> 14 Aralık 2020.
- Neumann, “Toward a Theory of Political Parties”, **World Politics**, C. VI, Sigmund: No: 4, 1954, s. 549-563.
- Neumann, “The Party of Democratic Integration”, **The West European Party System**, Ed. Peter Mair, New York, Oxford University Press, 1990, s. 46-49 (çevrimiçi) Sigmund: <https://olemiss.edu/courses/pol628/mair90.pdf> 20 Kasım 2020.
- Novák, Miroslav: “Competitive party systems: Where Duverger and Sartori diverge?”, **Revue française de science politique**, C. LXV, No: 3, Haziran 2015 (çevrimiçi) https://www.cairn-int.info/article_p.php?ID_ARTICLE=E_RFSP_653_0451 23 Mayıs 2020.
- OCLC WorldCat “Duverger, Maurice 1917-2014” (çevrimiçi) Identities: <http://www.worldcat.org/identities/lccn-n50028764/> 8 Mayıs 2020.
- Olivier, Laurent: “Parti de masses”, **Publicationnaire. Dictionnaire encyclopédique et critique des publics**, 2019 (çevrimiçi) <http://publicationnaire.huma-num.fr/notice/parti-de-masses/> 31 Ekim 2020.
- Olson, David M.: “Party Formation and Party System Consolidation in the New Democracies of Central Europe”, **Political Studies**, C. XLVI, No: 3, 1998, s. 432-464.
- Özbudun, Ergun: “Maurice Duverger’nin Siyasal Partileri ve Bazı Metodolojik Problemler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XXI, No: 1, 1964, s. 23-51 (çevrimiçi)

- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3468.pdf> 25 Ekim 2020.
- Price, Roger: **Fransa'nın Kısa Tarihi**, Çev. Özkan Akpınar, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012.
- Roy, Ramashray: "Factionalism and 'Stratarchy': The Experience of the Congress Party", **Asian Survey**, C. VII, No: 12, 1967, s. 896-908 (çevrimiçi) www.jstor.org/stable/2642533 17 Şubat 2021.
- Safran, William: "The Catch-All Party Revisited: Reflections of a Kirchheimer Student", **Party Politics**, C. XV, No: 5, 2009, s. 543-554 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/249731574_The_Catch-All_Party_Revisited_Reflections_of_a_Kirchheimer_Student 20 Kasım 2020.
- Sawicki, Frédéric: "La science politique et l'étude des partis politiques", **Cahiers Français**, No: 276, Mayıs-Haziran 1996, s. 51-59 (çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Frederic_Sawicki/publication/262896311_La_sciences_politique_et_l%27etude_des_partis_politiques/links/00b495391c1d67bbe4000000/La-sciences-politique-et-letude-des-partis-politiques.pdf 3 Temmuz 2020.
- Schaffer, Frederic Charles: "Why don't Political Scientists Coin More New Terms?", **Committee on Concepts and Methods Working Paper Series**, 2005 (çevrimiçi) <http://www.concepts-methods.org/Files/WorkingPaper/PC%207%20Schaffer.pdf> 17 Şubat 2021.
- Sciences Po: "Notre histoire" (çevrimiçi) <https://www.sciencespo.fr/à-propos/notre-histoire#Le%20récit> 8 Mayıs 2020.
- Sciences Po: "1951: La Revue française de science politique (RFSP)" (çevrimiçi) <http://www.sciencespo.fr/stories/#!/fr/frise/85/la-revue-francaise-de-science-politique-rfsp/> 7 Eylül 2020.
- Seiler, Daniel: "Maurice Duverger et les partis politiques", **Revue**

- Louis: **internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 55-65 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-55.htm> 9 Mayıs 2020.
- Simon, Janos: “The Change of Function of Political Parties at the Turn of Millennium”, Institut de Ciencies Politiques i Socials, 2003 (çevrimiçi) <https://www.icps.cat/archivos/WorkingPapers/wp221.pdf?noga=1> 5 Aralık 2020.
- Taagepera, Rein: “Le macro-agenda Duvergerien, à demi-achevé”, **Revue internationale de politique comparée**, C. XVII, No: 1, 2010, s. 93-109 (çevrimiçi) <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2010-1-page-93.htm> 6 Haziran 2020.
- Videau, Hermine: “Le 6 février 1934”, **Histoire par l'image**, Eylül 2005 (çevrimiçi) <https://histoire-image.org/fr/etudes/6-fevrier-1934> 26 Eylül 2020.
- Vullierme, Jean-Louis: “Maurice Duverger ou la politique d’une science”, **Droit, institutions et systèmes politiques: Mélanges en hommage à Maurice Duverger**, Ed. Dominique Colas ve Claude Emeri, Paris, Presses Universitaires de France, 1987 s. 759-765.
- Who’s Who in France: “Biographie de Maurice Duverger” (çevrimiçi) https://www.whoswho.fr/decede/biographie-maurice-duverger_5158 9 Mayıs 2020.
- Winock, Michel: “Les partis politiques (coll, “Science”) by Robert Michels”, **Esprit**, C. CDXX, No: 1, Ocak 1973, s. 259-261 (çevrimiçi) https://www.jstor.org/stable/24263690?seq=1#metadata_info_tab_contents 15 Şubat 2021.
- Wolinetz, Steven B.: “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”, **Political Parties: Old Concepts and New Challenges**, Ed. Richard Gunther, Jose Ramon-Montero ve Juan J. Linz,

Oxford, Oxford University Press, 2002, s. 136-165 (çevrimiçi)
<https://olemiss.edu/courses/pol628/wolinetz02.pdf> 20 Kasım
2020.

EKLER

EK 1: Biyografi

- 1917: 5 Haziran: Fransa'nın Angoulême şehrinde doğar.
- 1934: Cumhuriyetçi Siyasi Birliğe üye olur (1934-1936).
- 1936: Fransız Halkçı Partisine üye olur (1936-1938).
- 1940: Bordeaux Üniversitesinde hukuk doktorasını tamamlar.
- 1942: Poitiers Üniversitesi Hukuk Fakültesinde göreve başlar (1942-1943).
- 1943: Bordeaux Üniversitesi Hukuk Fakültesinde göreve başlar (1943-1955).
- 1947: Le Monde gazetesinde yazmaya başlar.
- 1948: IEP-Bordeaux'nun kurucu direktörü olur (1948-1955).
- 1949: AFSP'nin kurucuları arasında yer alır.
IPSA'nın kuruluşunda bulunur.
- 1955: Paris Üniversitesi Hukuk ve İktisadi Bilimler Fakültesinde çalışmaya başlar (1955-1971).
- 1969: Sorbonne Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünün kurucuları arasında yer alır.
- 1971: Paris 1 Panthéon-Sorbonne Üniversitesinde çalışmaya başlar (1971-1985).
- 1989: İtalya Komünist Partisinin adayı olarak Avrupa Parlamentosuna girer (1989-1994).
- 2014: 16 Aralık: Hayatını kaybeder.

EK 2: Maurice Duverger'nin Kitapları

Kitap İsmi	Basım Yeri, Yayınevi	Basım Yılı	Türkçe İlk Baskının Künyesi
L'Affectation des immeubles domaniaux aux services publics: Traité théorique et pratique	Bordeaux, Imprimerie E. Castera	1940	
La Situation des fonctionnaires depuis la Révolution de 1940	Paris, R. Pichon et R. Durand-Auzias	1941	
Cours de droit constitutionnel 1944-1945	Bordeaux, Librairie Mollat	1944	
Les Constitutions de la France	Paris, PUF	1944	
Précis de droit public (Roger Bonnard ile)	Paris, Librairie du Recueil Sirey	1946	
Manuel de droit constitutionnel et de science politique	Paris, PUF	1948	
Les Régimes politiques	Paris, PUF	1948	Siyasi Rejimler , Çev. Yaşar Gürbüz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1963.
Les Finances publiques	Paris, PUF	1950	Amme Maliyesi , Çev. İsmail Hakkı Ülkmen, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1955.
L'Influence des systèmes	Paris, Armand	1950	

électoraux sur la vie politique (François Goguel, J. Cadart, G. De Loys, S. Mastellone, A. Soulier, G. Vlachos ile)	Colin		
Les Partis politiques	Paris, Armand Colin	1951	Siyasi Partiler , Çev. Ergun Özbudun, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1970. Siyasal Partiler: Modern Devletteki Örgütleri ve Faaliyetleri , Çev. Ergun Özbudun, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970.
L'Histoire diplomatique et idéologique de l'Europe depuis 1917 (Jacques Kayser ile)	Nancy, Centre européen universitaire	1953	
Recueil de jurisprudence des conseils de préfecture de France, d'Algérie et des départements d'outre-mer	Bordeaux, Delmas	1953	
La Participation des femmes à la vie politique	Paris, Unesco	1955	
Droit constitutionnel et institutions politiques	Paris, PUF	1955	
Institutions financières	Paris, PUF	1956	
Cours de vie politique, en France et à l'étranger	Paris, les Cours de droit	1957	
Constitutions et documents	Paris, PUF	1957	

politiques			
Droit public	Paris, PUF	1957	
Les Élections du 2 janvier 1956 (Ed.; François Goguel ve Jean Touchard ile)	Paris, Armand Colin	1957	
Demain, la République	Paris, R. Julliard	1958	
Cours de science politique	Paris, les Cours de droit	1958	
The French Political System	Chicago, Chicago University Press	1958	
La Cinquième République	Paris, PUF	1959	
Méthodes de la science politique	Paris, PUF	1959	
Méthodes des sciences sociales	Paris, PUF	1960	Sosyal Bilimlere Giriş , Çev. Ünsal Oskay, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1973.
Cours de sociologie politique	Paris, les Cours de droit	1960	
Institutions politiques et droit constitutionnel	Paris, PUF	1960	
De la dictature	Paris, R. Julliard	1961	Diktatörlük Üstüne , Çev. Bülent Tanör, İstanbul, Dönem Yayınları, 1965.
La VIe République et le régime présidentiel	Paris, A. Fayard	1961	
Les Institutions françaises	Paris, PUF	1962	
Evolution des structures de	Paris, Centre	1963	

l'Etat (Manuel Bridier ile)	d'études socialistes		
Introduction à la sociologie politique	Paris, les Cours de droit	1963	
Introduction à la politique	Paris, Gallimard	1964	Politikaya Giriş , Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1964.
Le Bipartisme est-il possible en France? (Ed.; Jacques Fauvet ile)	Paris, AFSP	1965	
Sociologie politique	Paris, les Cours de droit	1965	
La Démocratie sans le peuple	Paris, Editions du Seuil	1967	Halksız Demokrasi , Çev. İsmail Özüt, İstanbul, Dördüncü Yayınevi, 1969.
Permanence et changement dans le système de partis français (Ed.; François Goguel ile)	Paris, Presses de Sciences Po	1967	
Éléments de droit public	Paris, PUF	1970	
Institutions politiques et droit constitutionnel 1: Les Grands systèmes politiques	Paris, PUF	1971	
Institutions politiques et droit constitutionnel 2: Le Système politique français	Paris, PUF	1971	
Janus: les Deux faces de l'Occident	Paris, Fayard	1972	Batının İki Yüzü , Çev. Fazıl Sağlam ve Cem Eroğul, Ankara, Doğan Yayınevi, 1977.

Sociologie de la politique: Éléments de science politique	Paris, PUF	1973	Siyaset Sosyolojisi: Siyasal Bilimin Öğeleri , Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1975.
Partis politiques et classe sociales en France (Ed.)	Paris, Hachette	1974	
La Monarchie républicaine	Paris, R. Laffont	1974	Seçimle Gelen Krallar , Çev. Necati Erkurt, İstanbul, Konuk Yayınları, 1975. Seçimle Gelen Krallar , Çev. Necati Erkurt, İstanbul, Kelebek Yayınları, 1975.
Lettre ouverte aux socialistes	Paris, Albin Michel	1976	
Éléments de fiscalité	Paris, PUF	1976	
Échec au roi	Paris, Albin Michel	1977	
L'Autre côté des choses	Paris, Albin Michel	1977	
Les Orangers du Lac Balaton	Paris, Editions du Seuil	1980	
Dictatures et légitimité (Ed.)	Paris, PUF	1982	
La République des citoyens	Paris, Ramsay	1982	
Les Régimes semi- présidentiels (Ed.)	Paris, PUF	1986	
Bréviaire de la cohabitation	Paris, PUF	1986	

La Cohabitation des Français	Paris, PUF	1987	
La Nostalgie de l'impuissance	Paris, Albin Michel	1988	
Le Lièvre libéral et la tortue européenne	Paris, Albin Michel	1990	
Europe des hommes: une métamorphose inachevée	Paris, O. Jacob	1994	
L'Europe dans tous ses États	Paris, PUF	1995	